

วารสารพัฒนศาสตร์

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

PSDS Journal of Development Studies,

Puey Ungphakorn School of Development Studies, Thammasat University

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

ISSN: 2630-0680 (Print)

E-ISSN: 2774-0935 (Online)

วารสารพัฒนศาสตร์

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

PSDS Journal of Development Studies,

Puey Ungphakorn School of Development Studies, Thammasat University

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

ISSN: 2630-0680 (Print)
E-ISSN: 2774-0935 (Online)

วารสารพัฒนศาสตร์

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

PSDS Journal of Development Studies,

Puey Ungphakorn School of Development Studies,

Thammasat University

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2566

ISSN: 2630-0680 (Print)

E-ISSN: 2774-0935 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ แลกเปลี่ยนแนวคิด ความรู้ ความก้าวหน้าใหม่ในลักษณะสหสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ โดยเปิดรับบทความวิชาการ บทความวิจัย และผลงานวิชาการลักษณะอื่นๆ ที่ครอบคลุมประเด็นศึกษาทั้งในมิติทางวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น การศึกษาการพัฒนาเพื่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการพัฒนามนุษย์และสังคมในระดับชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ได้เจาะจงอยู่เฉพาะท้องถิ่นชนบทแต่ยังขยายไปถึงความเป็นชนบทในเมืองและความเป็นเมืองที่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชนบท

ข้อกำหนดการตีพิมพ์วารสาร

1. บทความที่เสนอเข้ามาเพื่อขอรับการตีพิมพ์ ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างพิจารณาของวารสารอื่น

2. บทความมีประเด็นหรือแนวคิดที่ชัดเจนมีสาระทางวิชาการที่ถูกต้องการวิเคราะห์เป็นไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เหมาะสมมีข้อเท็จจริงทางวิชาการค้นคว้าอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและเชื่อถือได้ นำเสนอข้อมูลเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์และภาษาทางวิชาการที่ถูกต้องเหมาะสม และมีการอ้างอิงแหล่งที่มาที่เป็นไปตามรูปแบบการอ้างอิงที่วารสารกำหนด

3. ผู้นิพนธ์ยินยอมให้กองบรรณาธิการสรรหาผู้เชี่ยวชาญกลั่นกรองโดยอิสระเพื่อพิจารณาคุณภาพของบทความและสามารถตรวจแก้ไขบทความได้ตามที่เห็นสมควร

4. บทความจะได้รับการกลั่นกรองเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการขั้นต้นและส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (peer-reviewers) จำนวน 3 ท่าน พิจารณาในรูปแบบ Double-Blinded จากนั้นจึงจะส่งผลการประเมินและข้อเสนอแนะกลับไปยังผู้นิพนธ์ปรับแก้ไขส่งกลับคืนวารสารตามเวลาที่กำหนด

5. ทศนะและข้อคิดเห็นในวารสารพัฒนศาสตร์เป็นของผู้นิพนธ์บทความ ผู้ประสงคจะนำข้อความใด ๆ ไปพิมพ์เผยแพร่ต่อไปต้องได้รับอนุญาตจากผู้นิพนธ์และโปรดแจ้งให้ทางวารสารทราบ

สำนักงานติดต่อ : วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

ปทุมธานี 12121

โทรศัพท์ 02-564-4440-79 ต่อ 1321

โทรสาร 02-564-4429

จำนวนพิมพ์ : 20 เล่ม

เจ้าของ : วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กำหนดออกเผยแพร่ : ปีละ 2 ฉบับ

มกราคม – มิถุนายน

กรกฎาคม – ธันวาคม

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ดิจิทัลเดอะวันพรินติ้ง

โทรศัพท์: 095-571-5091

Email: Theoneprinting1@gmail.com

วารสารผ่านการประเมินเข้าอยู่ในฐานข้อมูล ดัชนีการอ้างอิง วารสารไทย TCI (Thai Journal Citation Index Center) สายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กลุ่มที่ 2

เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วีรบูรณ์ วิสารทสกุล

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สร้อยมาศ รุ่งมณี

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการบริหาร:

ดร.ธิดารัตน์ ศักดิ์วีระกุล

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว

ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สามชาย ศรีสันต์

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี ขุนทองจันทร์

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชลิตา บัณขุวงศ์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุภัทร จิตเที่ยง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติพร จูตะวิริยะ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา อาภรณ์

สำนักวิชาพหุภาษาและการศึกษาทั่วไป

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

อาจารย์ ดร.บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

อาจารย์ ดร.กฤษณะ โชติรัตน์กมล

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Professor Yasushi Negishi

Puey Ungphakorn School of

Development Studies,

Thammasat University

Professor Dr.Shunli Yao

Puey Ungphakorn School of

Development Studies, Thammasat

University

คณะผู้จัดทำ : ธิดาทิพย์ สุภาวงศ์, ปณิชา ปานกลาง

ออกแบบปก – ศิลปกรรม : ธิดารัตน์ ศักดิ์วีระกุล,
ปณิชา ปานกลาง

ภาพปก : Matthew Henry and Meg Nielson/ unsplash

ข้อมูลเผยแพร่ : www.psds.tu.ac.th

www.tci-thaijo.org

บทบรรณาธิการ

วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ปวญ อังภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 นี้ มีบทความรวม 5 เรื่องที่ผ่านการพิจารณาอย่างเข้มข้นจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับบทความ โดยกองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่เผยแพร่สู่ผู้อ่านในฉบับนี้จะมีคุณค่าต่อการพัฒนา แลกเปลี่ยนแนวคิด ความรู้ และกระบวนการใหม่ ๆ ให้กับผู้อ่านทุกท่าน

บทความเรื่องแรก “พลังงานหมุนเวียนและความคลุมเครือของการเปลี่ยนผ่านพลังงาน” โดย ประเสริฐ แรงกล้า

เรื่องที่สอง “การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูกกฎหมายภายใต้สถานะ “ความเป็นอื่น” ที่คงอยู่ในช่วงการระบาดของโควิด-19” โดย จิราภรณ์ ไพโรถื่อน และ บุศรินทร์ เลิศขลิทสกุล

เรื่องที่สาม “การต่อรองและช่วงชิงทางอัตลักษณ์ที่ส่งผลต่อกรอบความคิดและกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนมุสลิมภายใต้ระบบการศึกษาไทย: กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดยะลา” โดย อามีนะห์ หลงเดวา และ ไอยเรศ บุญฤทธิ์

เรื่องที่สี่ “การบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลนาออก จังหวัดหนองบัวลำภู” โดย สุนิตย์ เหมนิล

เรื่องที่ห้าเป็นบทความวิชาการ “ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21” โดย อุทิศ ทาหอม

บทความวิจัยและบทความวิชาการทั้งห้าเรื่องที่ได้เผยแพร่สู่ผู้อ่านทุกท่านผ่านการตีพิมพ์กับวารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ปวญ อังภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเนื้อหาที่ครอบคลุมองค์ความรู้ทางด้านสหสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ การศึกษาวิจัยและปฏิบัติการพัฒนาในระดับชุมชนท้องถิ่น ชุมชนเมือง ทั้งในมิติทางวัฒนธรรม การเมือง การบริหารจัดการทรัพยากรทุนทางสังคม การพัฒนามนุษย์และสังคม วารสารเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่าบทความทุกชิ้นที่ผู้เขียนได้สร้างสรรค์ขึ้นมาจะมีคุณค่าและประโยชน์ต่อการนำพัฒนาองค์ความรู้และสร้างการพัฒนาในวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์ ทางวารสารขอขอบคุณผู้เขียนและผู้อ่านทุกท่านที่ให้การสนับสนุนวารสารทั้งการส่งบทความร่วมเผยแพร่สู่วงวิชาการและการอ่านจากระบบออนไลน์ จนทำให้วารสารเป็นที่รู้จักและได้มีผู้สนใจส่งผลงานร่วมเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง

ธิดารัตน์ ศักดิ์วีระกุล

บรรณาธิการ

สารบัญ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย

- พลังงานหมุนเวียนและความคลุมเครือของการเปลี่ยนผ่านพลังงาน 1
Renewable Energy and the Ambiguities
of Energy Transition
ประเสริฐ แรงกล้า
Prasert Rangkla
- การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูก 23
กฎหมายภายใต้สถานะ “ความเป็นอื่น” ที่คงอยู่ในช่วงการระบาดของ
ของโควิด-19
Access of Social Welfare of Legal Myanmar Migrant Workers
under the continual “Otherness” Condition during the
COVID-19 Pandemic
จิราภรณ์ ไพธเหียน และบุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล
Jiraphon Praithuean and Busarin Lertchavalitsakul
- การต่อรองและการช่วงชิงทางอัตลักษณ์ที่ส่งผลต่อกรอบความคิด 43
และกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนมลายูมุสลิมภายใต้ระบบการ
ศึกษาไทย: กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดยะลา
The Effect of Identity Negotiation and Contestation
Towards the Mindset and Learning Process of Melayu
Muslim Youth Under a Thai Education System: A Case
Study in Yala, Thailand
อามีนะห์ หลงเดวา, และไอยเรศ บุญฤทธิ์
Ameenah Longdewa , and Iyared Boonyarit

การบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลนาออก จังหวัดหนองบัวลำภู Task Administration Based on Sufficiency Economy Philosophy of Local Administrative Organizations: A Case Study of Nakok Subdistrict in Nong Bua Lamphu Province สุนิตย์ เหมนิล	72
บทความวิชาการ	
ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 New Public Leadership and Social Development in the 21st Century อุทิศ ทาหอม Utis tahom	98
แนะนำผู้เขียน	128
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิวารสารพัฒนศาสตร์	132
ทำเนียบวารสารพัฒนศาสตร์	136
หลักเกณฑ์การเสนอต้นฉบับบทความ	141

Renewable Energy and the Ambiguities of Energy Transition¹

Prasert Rangkla²

Abstract

This article investigates the ideological history of employing renewable energy (RE) to achieve energy transition goals in Germany as well as practices to introduce feed-in tariff (FIT) measures to encourage renewable energy projects in other case studies. Qualitative data was gathered by documentary research and analyzed. Results were that the original energy transition and energy democratization models are due to coherence of technology, energy management systems, social structure, and political culture. In other case studies, renewable energy production and power purchasing provide different consequences. These renewable energy projects are developed within the framework of capitalist ecologies, extractive economy, and unequal political relations. They are opposed by local communities because of negative social and environmental impacts. Therefore, clean power status is inevitably entangled in ambiguities. Availability of new energy sources to increase total power usage amounts to more of an energy accumulation than energy transition.

Keywords: Renewable energy, Energy transition, Clean energy, Extractivism

1. Research article. This article is part of a research project on energy systems and society: the current status of knowledge

2. Asst.Prof. Dr., Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University.

Email prasertran@gmail.com

* **Corresponding Author:** Asst.Prof., Dr.Prasert Rangkla, Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University. Email prasertran@gmail.com

.....

Received: July 30, 2023 **Revised:** November 24, 2023 **Accepted:** December 10, 2023

พลังงานหมุนเวียนและความคลุมเครือของการเปลี่ยนผ่านพลังงาน¹

ประเสริฐ แรงกล้า²

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาประวัติศาสตร์ทางความคิดของการใช้ “พลังงานหมุนเวียน” เป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย “การเปลี่ยนผ่านพลังงาน” ในประเทศเยอรมนี และปฏิบัติการจริงที่เกิดขึ้นของกรณีศึกษาที่นำนวัตกรรมการรับซื้อไฟฟ้าจากผู้ผลิตเอกชนไปใช้ส่งเสริมโครงการพลังงานหมุนเวียนงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผ่านการวิจัยเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง งานชิ้นนี้เสนอว่าต้นแบบการเปลี่ยนผ่านพลังงานและการสร้างประชาธิปไตยด้านพลังงานเกิดจากการทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องระหว่างเทคโนโลยี ระบบบริหารพลังงาน โครงสร้างสังคม และวัฒนธรรมทางการเมือง การพัฒนาพลังงานหมุนเวียนและการรับซื้อไฟในกรณีศึกษาอื่นกลับให้ผลลัพธ์ที่แตกต่าง เพราะโครงการเหล่านี้ยังทำงานอยู่ในระบบนิเวศทุนนิยม เศรษฐกิจแบบสกัตนิยม และความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียม โครงการพลังงานหมุนเวียนในหลายกรณีจึงถูกต่อต้าน เพราะสร้างผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม สถานะการเป็นพลังงานสะอาดจึงเต็มไปด้วยความคลุมเครือ การเพิ่มแหล่งพลังงานใหม่ที่เร่งให้ใช้พลังงานเพิ่มขึ้นอาจเป็น “การสะสมพลังงานพลังงานเพิ่ม” มากกว่าจะเป็นการเปลี่ยนผ่านพลังงาน

คำสำคัญ: พลังงานหมุนเวียน, การเปลี่ยนผ่านพลังงาน, พลังงานสะอาด, สกัตนิยม

1. บทความวิจัย: จากโครงการวิจัยเรื่อง ระบบพลังงานและสังคม: การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้

2. ผศ.ดร. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีเมล prasertran@gmail.com

ผู้ประพันธ์บรรณาธิ: ผศ.ดร. ประเสริฐ แรงกล้า คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อีเมล prasertran@gmail.com

วันที่รับบทความ: 30 กรกฎาคม 2566 วันที่แก้ไขบทความ: 24 พฤศจิกายน 2566 วันที่ตอบรับบทความ: 10 ธันวาคม 2566

บทนำ

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ผลักดันให้ผู้คนทั้งโลกต้องจินตนาการถึงอนาคตของพลังงานในทิศทางใหม่ ทางเลือกที่ถูกเสนอคือ ต้องลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลที่ปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ อันเป็นต้นเหตุของวิกฤตด้านสภาพภูมิอากาศที่ถูกเรียกโดยรวมว่า ภาวะโลกร้อน (global warming) และต้องเปลี่ยนไปใช้แหล่งพลังงานหมุนเวียน (renewable energy) ที่เติมใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง ปลอดภัยกว่า และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แหล่งพลังงานหมุนเวียน เช่น พลังงานลม พลังงานแสงอาทิตย์ ก๊าซชีวภาพ จึงได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก องค์การระหว่างประเทศและกลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมได้เรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ สนับสนุนโครงการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนมากขึ้น เพราะเป็นพลังงานสะอาดและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อันจะช่วยให้ชาวโลกสามารถลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล ที่เป็นต้นเหตุของปัญหา และยังป้องกันภัยจากโรงไฟฟ้าผลิตไฟฟ้าเชื้อเพลิงนิวเคลียร์ที่มีกาสารกัมมันตรังสีอันตราย

การผลิตไฟฟ้าจากพลังงานหมุนเวียนได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นในทศวรรษที่ผ่านมา ในภาพรวมระดับโลก พลังงานหมุนเวียนมีส่วนแบ่งในตลาดผลิตพลังงานเพิ่มขึ้น จากที่เคยมีส่วนแบ่งอยู่ที่ราวร้อยละ 20 ในปี 2554 ได้ขยับเพิ่มเป็นร้อยละ 28 ในปี 2564 (REN21, 2022) ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย และต้นทุนการผลิตตลอดอายุใช้งานเฉลี่ยจากโครงการพลังงานลม (ติดตั้งบนบก) และโครงการพลังงานแสงอาทิตย์มีแนวโน้มลดต่ำลงมาก (IRENA, 2022) การเติบโตของการลงทุนพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียนได้จุดประกายความหวังว่า อนาคตทางด้านพลังงานที่ดีและยั่งยืนนั้นมีอยู่จริง เมื่อไม่มีการเผาไหม้ที่ปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศ พลังงานหมุนเวียนจึงเป็นทางเลือกที่ดีของพลังงานในอนาคต เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่เป้าหมาย “การเปลี่ยนผ่านพลังงาน” (energy transition)

งานวิชาการจำนวนหนึ่งเสนอว่า การเติบโตของโครงการพลังงานหมุนเวียนคือการเปลี่ยนผ่านพลังงานที่กำลังเดินหน้าไปอย่างต่อเนื่อง (Grayson, 2017) การลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลคือการเปลี่ยนไปสู่อนาคตของพลังงานที่ยั่งยืนและเป็นธรรม (Strauss, Rupp & Love, 2014) หรือ “การเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคหลังเชื้อเพลิงคาร์บอน...เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แล้วในขณะนี้” (Love & Isenhour, 2016) ทศวรรษเหล่านี้สร้างข้อสรุปแบบเหมารวมว่า การเปลี่ยนผ่านพลังงานแปรผันตรงตามการขยายตัวของพลังงานหมุนเวียน ภาพเหมารวมนี้ประเมินคุณค่าไปล่วงหน้าว่า พลังงานหมุนเวียนทั้งหมดเป็นทิศทางการพัฒนาพลังงานที่ดี และเป็นคำตอบของพลังงานในอนาคต การประเมินคุณค่าเช่นนี้เกิดจากการเน้นย้ำประสิทธิภาพของเทคโนโลยี โดยไม่สนใจบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองของการพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียน บทความนี้ศึกษาความเป็นมาและประสบการณ์ของการส่งเสริมโครงการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานหมุนเวียนของกรณีศึกษา และเสนอว่า การทำความเข้าใจนัยสำคัญในการขยายตัวของพลังงานหมุนเวียนนั้นต้องพิจารณาจากทั้งมิติเทคโนโลยี ประวัติศาสตร์ และสังคมไปพร้อมกัน

บทความเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจกับที่มาและความหมายของแนวคิดการเปลี่ยนผ่านพลังงาน ต่อด้วยการย้อนกลับไปดูข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของการส่งเสริมโครงการพลังงานหมุนเวียนที่เรียกว่า มาตรการรับซื้อไฟฟ้า ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศเยอรมนี ส่วนที่สามอธิบายวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมเยอรมัน ที่กลายเป็นรากฐานของการพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียนจนเป็นที่ยอมรับในระดับสากลว่าประสบความสำเร็จ

ส่วนที่สี่ศึกษาประสบการณ์การนำมาตรการรับซื้อไฟไปปรับใช้ผ่านระบบตลาด และอิทธิพลของความคิดแบบสกัดนิยม (extractivism) ในการพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียน การลงทุนพลังงานหมุนเวียนจึงแฝงการแย่งชิงทรัพยากร สร้างผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และถูกต่อต้านจากท้องถิ่น ถัดไปเป็นการสำรวจการเมืองเรื่องพลังงานสะอาด ที่สร้างความคลุมเครือเชิงความหมายให้กับโครงการพลังงานหมุนเวียน ประเด็นสุดท้ายเป็นข้อโต้แย้งว่าสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นคือการสะสมพลังงานเพิ่ม ไม่ใช่การเปลี่ยนผ่านพลังงาน

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สำรวจความเป็นมาของมาตรการรับซื้อไฟและส่งเสริมให้เอกชนผลิตไฟจากพลังงานหมุนเวียนในประเทศเยอรมนี และความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนผ่านพลังงาน
2. ศึกษาประสบการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการนำนวัตกรรมการรับซื้อไฟฟ้าจากผู้ผลิตเอกชนไปใช้ส่งเสริมโครงการพลังงานหมุนเวียนในกรณีศึกษาอื่น

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ความพัวพันระหว่างเทคโนโลยีและสังคม (sociotechnical entanglement)

การแบ่งแยกระหว่างความรู้ทางเทคโนโลยีและความรู้ทางสังคมฝังแน่นอยู่ในศาสตร์และความรู้สมัยใหม่ Timothy (2011) เห็นว่า สังคมสมัยใหม่มักถูกมองว่าเป็นยุคทางประวัติศาสตร์ที่มีการพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิธีการสร้างความรู้แบบวิทยาศาสตร์สอนให้แบ่งแยกระหว่างธรรมชาติและสังคม ธรรมชาติที่เป็นต้นกำเนิดหรือแหล่งพลังงานกลายเป็นงานของสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ส่วนเรื่องของมนุษย์และสังคมที่ใช้พลังงานเป็นเรื่องของวิชาสังคมศาสตร์ โลกทางธรรมชาติจึงถูกแยกออกจากโลกทางสังคมที่เต็มไปด้วยความเชื่อ ความต้องการ และอำนาจทางการเมือง ทั้งที่เรื่องราวรอบตัวเราล้วนเป็นผลจาก “การพัวพัน” อย่างซับซ้อนขององค์ประกอบเชิงเทคนิค ธรรมชาติและความเป็นมนุษย์

สังคมศาสตร์ในปัจจุบันเสนอให้ศึกษาไฟฟ้าในฐานะความพัวพันระหว่างเทคโนโลยีและสังคม หรือ sociotechnical entanglement (Middleton & Ketelsen, (2022); Boyer, (2015) ; & Leach et al., (2010) เพื่อก้าวข้ามการแบ่งคู่ตรงข้ามว่าพลังงานและไฟฟ้าเป็นเรื่องทางเทคโนโลยีหรือเรื่องทางสังคม เพราะทั้งการผลิต การกระจาย และการบริโภคเป็นระบบที่ผสมกันระหว่างสังคม-เทคโนโลยี แนวคิดนี้ไม่ได้มองเทคโนโลยีเป็นเพียง “เครื่องมือ” เพื่อวางแผนและผลิตพลังงาน หากแต่มองเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ปรากฏขึ้นจากสังคม และกำหนดความเป็นไปในสังคม Simone Abram และคณะเสนอให้ศึกษาไฟฟ้าในภาคปฏิบัติการ (electricity-in-practice) นั่นคือ การศึกษาไฟฟ้าโดยให้ความสนใจกับความพัวพันกันขององค์ประกอบเชิงวัตถุ โครงสร้างพื้นฐาน การเมือง และความรู้ การทำความเข้าใจเรื่องไฟฟ้าจึงไม่จำกัดอยู่กับการเลือกใช้เทคโนโลยีและการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน แต่เป็น “การปฏิเสศที่จะแยกเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างวัตถุ-สังคม โดยจำเป็นจะต้องสนใจความสัมพันธ์ระหว่างไฟฟ้าในฐานะวัตถุและไฟฟ้าในโลกทางสังคมและการเมือง”

งานศึกษามานุษยวิทยาพลังงานในครึ่งหลังทศวรรษ 2010 ทำทายทศนะที่ว่า เทคโนโลยีสร้างผลลัพธ์แบบใดแบบหนึ่งอย่างแน่นอน (teleological assumptions) และเสนอว่าเทคโนโลยีทำให้เกิดผลลัพธ์หลากหลาย ไม่แน่นอนและไม่อาจคาดเดาได้มากกว่า งานของนักมานุษยวิทยาพลังงานจึง “ไม่ได้มุ่งอธิบายการทำงานเชิงหน้าที่หรือเป้าหมายของโครงการพลังงาน แต่สนใจสำรวจที่มาและการปรากฏตัวขึ้นของระบบและโครงการพลังงาน” แนวทางการศึกษาความพัวพันเทคโนโลยีและสังคมนี้เกิดขึ้น เพราะความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ได้ถูกกำหนดโดยเครื่องมือและความก้าวหน้าเชิงเทคโนโลยี หากแต่เต็มไปด้วยปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในบริบททางสังคม ผู้เขียนเห็นว่าความพัวพันระหว่างเทคโนโลยีและสังคมเป็นแนวคิดที่ช่วยอธิบายความสำเร็จของมาตรการส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนเพื่อผลักดันการเปลี่ยนผ่านพลังงานในประเทศเยอรมนี และอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อมาตรการรับซื้อไฟฟ้าถูกหดยิบยิบไปใช้ด้วยความเข้าใจว่าสิ่งนี้เป็นเพียงนวัตกรรมเชิงเทคโนโลยีเท่านั้น

2. สกัตินิยม (extractivism)

การขุดเจาะและขนส่งถ่านหิน น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ ได้สร้างผลกระทบเชิงลบให้กับท้องถิ่นและภูมิภาคต่าง ๆ กิจกรรมเหล่านี้เข้าไปเปลี่ยนแปลงและทำลายระบบนิเวศอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน การขุดหาทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมหาศาลเริ่มจากการรื้อถอนพันธุ์พืชและป่าไม้จากบริเวณการขุดเจาะและการสร้างถนน เครื่องจักรทำงานสร้างเสียงดังต่อเนื่อง อุตสาหกรรมผลิตน้ำมันและก๊าซปล่อยของเสียสู่สิ่งแวดล้อมรอบข้าง โดยเฉพาะของเหลวที่เป็นพิษ ทำให้เกิดปัญหาดินเสียและน้ำเสีย โรงงานกลั่นน้ำมันและโรงงานปิโตรเคมีก็สร้างมลพิษมหาศาล เพราะมีการปล่อยสารเบนซีน โลหะหนัก ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ไนโตรเจนไดออกไซด์ และสารปนเปื้อนอื่นเข้าสู่แหล่งน้ำและชั้นบรรยากาศ และหากเกิดปัญหาที่ถ่านหินรั่วไหลก็มักสร้างความเสียหายให้กับสภาพสิ่งแวดล้อม

งานเขียนทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้านพลังงานเน้นศึกษาและวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างการขุดเจาะและสกัดพลังงาน กับปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม รากเหง้าของปัญหาคือนโยบายเสรีนิยมใหม่ ที่ส่งเสริมการสะสมอำนาจและความมั่งคั่งของธุรกิจขนาดใหญ่ ผ่านการขุดหาทรัพยากรในแบบ “สกัตินิยม” (extractive) คำนี้ถูกใช้เพื่อหมายถึง วิธีคิดและรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่พยายามแยกเอาทรัพยากรออกมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อให้ได้กำไรมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ วิธีคิดแบบสกัตินิยมชี้ให้เราเห็นปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมสมัย และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างระบบทุนนิยม การเมืองพลังงานโลก และปัญหาโลกร้อน วิธีคิดแบบสกัตินิยมได้สร้างความเชื่อในการผลิตสินค้าขึ้นพื้นฐาน ว่า “ธรรมชาติไร้ข้อจำกัด พวกเราสามารถค้นหาได้มากเท่าที่ต้องการได้อยู่เสมอ และถ้าบางอย่างจะหมดไป ก็จะมีทรัพยากรตัวอื่นมาช่วยแทนที่ได้อย่างแน่นอน” (Klein, 2011)

ในปัจจุบัน ระบบนิเวศที่เปราะบางกำลังถูกทำลายอย่างหนัก ผลกระทบเหล่านี้มักสะสมและเพิ่มความรุนแรงขึ้นเป็นทวีคูณกับชุมชนในท้องถิ่นและภูมิภาคต่าง ๆ แอนนา วิลสัน นักวิชาการอเมริกันเสนอว่าสกัตินิยมคือประเด็นวิเคราะห์ร่วมสมัย เพราะความต้องการใช้พลังงานที่เพิ่มมากขึ้นได้นำมาซึ่งความขัดแย้งปัญหาสภาพสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมบ่งชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่มาพร้อมกับมนุษยสมัย (Anthropocene) ที่มนุษย์ควบคุมและคุกคามระบบนิเวศ สภาพแวดล้อม และสภาพภูมิอากาศของโลก (Wilson, 2019)

นักวิชาการในกลุ่มนี้เชื่อว่าสังคมอาจเคลื่อนผ่านไปสู่ยุคหลังสกัดนิยม (post-extractivism) ได้ หากสามารถหลีกเลี่ยงโครงการขุดเจาะขนาดใหญ่ที่มุ่งหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสร้างผลกระทบรุนแรง ความคิดเช่นนี้สร้างคำถามว่า การขยายตัวโครงการพลังงานหมุนเวียนในรอบทศวรรษที่ผ่านมาสร้างความ เป็นธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้นหรือไม่ หรือยังวนเวียนอยู่ในความคิดแบบสกัดนิยม

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสถานภาพองค์ความรู้เรื่องความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียน และแนวคิดการเปลี่ยนผ่านพลังงาน ผู้เขียนบทความนี้เก็บรวบรวมข้อมูล ทุติยภูมิ โดยไม่ได้ใช้ข้อมูลจากการทำงานภาคสนาม ข้อมูลเหล่านี้ประกอบไปด้วยสถิติจากหน่วยวิจัยเรื่อง การพัฒนาพลังงานหมุนเวียน รายงานการศึกษา หนังสือวิชาการ ข้อมูลจากเว็บไซต์ และบทความทางด้าน มานุษยวิทยาพลังงาน ที่นำเสนอข้อมูลและบทวิเคราะห์ว่าด้วยการพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียน ทั้งในระดับภาพรวมและระดับกรณีศึกษา ผู้เขียนวิเคราะห์ข้อมูลจากการสืบค้นหาประวัติศาสตร์ทางความคิด และเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาที่นำความคิดต้นฉบับไปพัฒนาในบริบทอื่น และใช้แนวคิดทฤษฎีเรื่อง ความพัวพันระหว่างเทคโนโลยีและสังคม และสกัดนิยมาช่วยวิเคราะห์และสร้างประเด็นโต้แย้งสำคัญของบทความ

การเปลี่ยนผ่านพลังงาน

การพัฒนาเทคโนโลยีและระบบพลังงานหมุนเวียนได้ก่อให้เกิดความคาดหวังว่า โลกจะสามารถยับยั้งหายนะจากปัญหาความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ โดยลดการพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิล เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอันเป็นต้นเหตุของวิกฤตการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมที่กำลังคุกคามชีวิตมนุษย์ทั้งโลก ฉันทามติหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ การผลิตและใช้พลังงานควรมีความยั่งยืนเข้ามาด้วย เพื่อจำกัดปัญหาความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และทางออกหนึ่งที่สำคัญคือจะต้องมี “การเปลี่ยนผ่านพลังงาน” (energy transition) ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนจากการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลที่สร้างปัญหาต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในระดับโลกไปสู่ระบบพลังงานหมุนเวียนที่มีความยั่งยืนกว่า ในทางปฏิบัติ การเปลี่ยนผ่านพลังงานเป็นกระบวนการที่ต้องทำความเข้าใจกันไป ทั้งลดการใช้พลังงานจากเชื้อเพลิงฟอสซิล และหันไปพัฒนาและใช้แหล่งพลังงานที่สร้างคาร์บอนปริมาณต่ำให้มากขึ้น การผลักดันเรื่องนี้ถูกเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่าเป็น การเปลี่ยนผ่านพลังงาน (energy transition)

การเปลี่ยนผ่านพลังงานกลายเป็นประเด็นสำคัญแห่งยุคสมัยที่ทุกฝ่ายผลักดันอย่างจริงจัง เราเห็นการเติบโตของการลงทุนที่สนับสนุนทิศทางการเปลี่ยนผ่านพลังงาน ท่ามกลางการอุดหนุนเชื้อเพลิงฟอสซิลด้วยเม็ดเงินมหาศาลต่อไป Bloomberg New Energy Finance BNEF (2023) รายงานว่า แนวโน้มการลงทุนด้านการเปลี่ยนผ่านพลังงานมีปริมาณมากถึง 1.1 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2565 เพิ่มขึ้นร้อยละ 31 จากปีก่อนหน้า และนับเป็นปีแรกที่เม็ดเงินลงทุนด้านการเปลี่ยนผ่านพลังงานเติบโตขึ้นมาทัดเทียมกับการลงทุนด้านเชื้อเพลิงฟอสซิล

การลงทุนด้านการเปลี่ยนผ่านพลังงานแสดงออกมาชัดเจนที่สุดใน 2 ส่วนย่อย คือ การลงทุนพลังงานหมุนเวียนและการลงทุนการขนส่งระบบไฟฟ้า ในปี 2565 มีการลงทุนในโครงการพลังงานหมุนเวียนมากที่คิดเป็นมูลค่ามากถึง 495,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นร้อยละ 17 จากปีก่อน และในปีเดียวกันนั้น มีการลงทุนในการขนส่งระบบไฟฟ้ามากถึง 466,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นร้อยละ 54 จากปีก่อน ทั้งสองส่วนย่อยนี้คิดรวมกันเป็นเม็ดเงินร้อยละ 87 ของการลงทุนด้านการเปลี่ยนผ่านพลังงานทั้งหมดในปี 2565

การใช้คำว่าเปลี่ยนผ่านพลังงานในปัจจุบันนั้นก็มีความแตกต่างหลากหลายกันมาก อาทิ การนิยาม Energy Transition Investment ของ BNEF (2023) นั้นครอบคลุมการลงทุนในโครงการพลังงานที่มีแนวโน้มจะปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่ำ นิยามนี้จึงครอบคลุมไปทั้งการลงทุนในกิจการ (1) พลังงานหมุนเวียน (2) พลังงานนิวเคลียร์ (3) เทคโนโลยีกักเก็บพลังงาน (4) ไฮโดรเจน (5) การขนส่งระบบไฟฟ้า (6) ความร้อนระบบไฟฟ้า และ (7) เศรษฐกิจการหมุนเวียนมาใช้ใหม่ นิยามเช่นนี้แตกต่างจากความหมายดั้งเดิมของความคิดการเปลี่ยนผ่านพลังงาน ที่กำเนิดขึ้นในประเทศเยอรมนีและถูกเรียกเป็นภาษาเยอรมันว่า Energiewende ความคิดนี้เรียกร้องให้เลิกใช้พลังงานนิวเคลียร์และเชื้อเพลิงฟอสซิลทั้งหมด Energiewende เห็นว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจดำเนินไปได้โดยไม่ต้องใช้พลังงานเพิ่ม แต่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในแนวนโยบายพลังงานขนานใหญ่ เพื่อเปลี่ยนจากการบริหารอุปทานพลังงานมาสู่การบริหารอุปสงค์มากขึ้น และเปลี่ยนจากระบบการผลิตแบบรวมศูนย์มาเป็นระบบแบบกระจายศูนย์มากขึ้น

การเปลี่ยนผ่านพลังงานในแบบ Energiewende จึงแฝงความคิดเรื่องการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยด้านพลังงาน ในระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิลและพลังงานนิวเคลียร์เป็นหลัก บริษัทพลังงานขนาดใหญ่เพียงไม่กี่แห่งเป็นเจ้าของโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่และมีกำไรมหาศาลจากการผลิตไฟฟ้า บริษัทเหล่านี้มักมีอำนาจเหนือตลาดในฐานะกลุ่มทุนผูกขาด อันส่งผลให้เกิดการกระจุกตัวของอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในทางตรงกันข้าม การสร้างระบบพลังงานที่พึ่งพาทรัพยากรหมุนเวียนมีแนวโน้มจะนำไปสู่ระบบแบบกระจายอำนาจมากกว่า เพราะการสร้างพื้นที่ผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์และพลังงานลมเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการผลิตไฟฟ้า ประชาชนทั่วไปหรือหน่วยงานปกครองท้องถิ่นสามารถติดตั้งระบบพลังงานแสงอาทิตย์หรือพลังงานลม และสร้างรายได้จากการขายไฟฟ้าเข้าสู่โครงข่ายไฟฟ้า ขณะที่การผลิตด้วยเชื้อเพลิงแบบดั้งเดิมมีแค่คนกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่ได้กำไร โครงสร้างแบบกระจายตัวของพลังงานหมุนเวียนจึงช่วยสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีทั้งในเชิงการลงทุนและการจ้างงาน

มาตรการรับซื้อไฟฟ้า

กระแสความคิดการเปลี่ยนผ่านพลังงานที่แฝงความคิดการปฏิวัติระบบพลังงานปรากฏตัวออกมาอย่างชัดเจนในขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้เกิดการใช้พลังงานหมุนเวียนแทนพลังงานดั้งเดิม ดังเช่น วิสัยทัศน์ของเฮร์มานน์ เชียร์ นักการเมืองและนักเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมในประเทศเยอรมนี เชียร์ไม่ได้แค่ต่อต้านเชื้อเพลิงฟอสซิลและนิวเคลียร์ แต่ยังต้องการรื้อห่วงโซ่อุปทานอันไร้ประสิทธิภาพที่ยึดโยงกับระบบเชื้อเพลิงทั้งสองประเภทนี้

เชื้อเพลิงทั้งสองเป็นโครงสร้างพื้นฐานพลังงานที่เอื้อให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองเพิกเฉยและกดขี่ต่อชุมชนและปัจเจกบุคคล เขียร์เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการผลิตไฟฟ้าที่รวมศูนย์อำนาจหรือท่อส่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติของบริษัทข้ามชาติ เพราะ “ถ้าพึ่งแค่ระบบพลังงานแสงอาทิตย์ในระดับโลกก็สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษยชาติทุกคนและมอบอิสระภาพในการสร้างอุดมคติทางสังคมและประชาธิปไตยขึ้นมาใหม่” (Hermann Scheer, 2004)

ความคิดทางการเมืองของเขียร์ได้ถูกเปลี่ยนเป็นนโยบายและกฎหมายที่ผลักดันการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนในระดับประเทศ ประเทศเยอรมนีกลายเป็นประเทศแถวหน้าในการดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้พลังงานหมุนเวียนในการผลิตกระแสไฟฟ้า และผลักดันการเปลี่ยนผ่านพลังงานภายหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่ฟูกูชิม่า ประเทศญี่ปุ่นในปี 2554 ภาคประชาสังคมเยอรมันแสดงความกังวลต่อความเสี่ยงที่อาจเกิดจากโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ในประเทศ รัฐบาลเยอรมันตอบรับการเคลื่อนไหวดังกล่าวด้วยการวางแผนยกเลิกการใช้โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ 17 แห่งทั้งหมดภายในสิ้นปี 2565 รวมเป็นกำลังการผลิตร้อยละ 22 ของปริมาณการผลิตไฟฟ้าทั้งหมด โรงไฟฟ้านิวเคลียร์เหล่านี้ทยอยปิดตัว กำลังการผลิตไฟฟ้าจะถูกทดแทนด้วยโรงไฟฟ้าถ่านหินและก๊าซธรรมชาติ และพลังงานหมุนเวียน แผนการนี้มีควมคืบหน้าเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเยอรมนีสามารถปิดโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ 3 แห่งสุดท้ายได้ในเดือนเมษายน 2566 ซึ่งล่าช้ากว่ากำหนดเดิมที่สิ้นปี 2565 เพราะปัญหาการจัดหาพลังงาน เมื่อรัสเซียลดปริมาณการส่งก๊าซธรรมชาติให้กับชาตินยุโรป อันเนื่องมาจากความขัดแย้งในสงครามรัสเซีย-ยูเครน (DW News, 2022)

ประเทศเยอรมนีประสบความสำเร็จในการสนับสนุนการใช้พลังงานหมุนเวียน โดยสามารถเพิ่มสัดส่วนพลังงานหมุนเวียนในการผลิตกระแสไฟฟ้าได้แบบก้าวกระโดด จากที่เคยมีสัดส่วนพลังงานหมุนเวียนในการผลิตไฟฟ้ารวมของทั้งประเทศเพียงร้อยละ 6.5 ในปี 2543 ประเทศเยอรมนีมีสัดส่วนพลังงานหมุนเวียนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 46.3 ในปี 2565 ข้อมูลภาพรวมของปี 2565 ยังระบุว่า เยอรมนีผลิตไฟฟ้าและส่งเข้าสู่กริดไฟฟ้ารวมทั้งสิ้น 509 พันล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมง สัดส่วนระหว่างแหล่งพลังงานดั้งเดิมต่อแหล่งพลังงานหมุนเวียนอยู่ที่ร้อยละ 53.7 ต่อร้อยละ 46.3 โรงไฟฟ้าถ่านหินยังคงครองอันดับหนึ่งในแง่ของกำลังการผลิต หรือ คิดเป็นราวหนึ่งในสาม (ร้อยละ 33.3) ของการผลิตไฟฟ้ารวม ในส่วนของพลังงานหมุนเวียน ประกอบไปด้วย พลังงานลม ร้อยละ 24.1 (เพิ่มจาก ร้อยละ 21.6 ในปีก่อนหน้า) ซึ่งเป็นปริมาณการผลิตมากเป็นอันดับสองรองจากถ่านหิน พลังงานแสงอาทิตย์ ร้อยละ 10.6 (เพิ่มจาก ร้อยละ 8.7 ในปีก่อนหน้า) พลังงานก๊าซชีวภาพ พลังน้ำ และพลังงานหมุนเวียนอื่น ๆ มีกำลังการผลิต ร้อยละ 5.8 3.2 และ 2.6 ตามลำดับ (DSTATIS, 2023)

เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติว่า ความสำเร็จในการเร่งรัดผลักดันการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานหมุนเวียนอย่างยั่งยืนในประเทศเยอรมนีนั้นเกิดจากการสร้างกฎเกณฑ์เชิงสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การออกกฎหมาย Renewable Energy Sources Act (Erneuerbare-Energien-Gesetz: EEG) ในปี 2543 ที่ส่งเสริมการผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานหมุนเวียน ด้วยมาตรการรับซื้อไฟฟ้า (Feed-in Tariff; FiT) จากผู้ผลิตที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ กฎหมายนี้อนุญาตให้ทุกคนในสังคมมีสิทธิในการผลิตไฟฟ้าจากแหล่งพลังงานทางเลือกและส่งขายเข้าสู่กริดไฟฟ้า

แม้ว่านั่นอาจทำให้โรงไฟฟ้าจากแหล่งพลังงานดั้งเดิมต้องลดกำลังการผลิตไฟฟ้าลงในระยะยาว กฤติยาพร วงษา (2557) อธิบายสาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ว่า ได้กำหนดราคารับซื้อไฟฟ้าโดยอ้างอิงต้นทุนของผู้ผลิต ต้นทุนในที่นี้คิดจากต้นทุนการผลิตตลอดอายุการใช้งาน (levelized cost) ที่รวมงบประมาณการลงทุนก่อสร้าง การบำรุงรักษา และผลตอบแทนการลงทุน เพื่อสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ผลิตพลังงานหมุนเวียน ซึ่งสุดท้ายแล้วราคาจะแตกต่างกันไปตามประเภทพลังงานหมุนเวียน เทคโนโลยีที่ใช้ ขนาดการผลิต และสถานที่ตั้ง การกำหนดราคาแบบนี้ช่วยทำให้ไม่เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างผู้ผลิตมากจนเกินไป

การกำหนดราคารับซื้อไฟฟ้าเพื่อส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนในกรณีเยอรมนีนั้นกำหนดสัญญาซื้อขายไฟฟ้าไว้ที่ 20 ปี เพื่อเป็นการประกันความเสี่ยงให้ผู้ลงทุน เทคโนโลยีพลังงานหมุนเวียนบางประเภทมีต้นทุนการก่อสร้างสูงและมีอายุใช้งานยาวนาน การกำหนดรับซื้อระยะเวลายาวจึงสร้างแรงจูงใจให้ผู้ลงทุนมากกว่าแต่ขณะเดียวกัน อัตราซื้อขายไฟฟ้าก็จะลดลงเรื่อย ๆ ในแต่ละปี เพื่อกระตุ้นการพัฒนาเทคโนโลยีและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพราะต้นทุนการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนจะลดลงต่อเนื่อง มาตรการเช่นนี้จึงช่วยให้เกิดประสิทธิภาพในเชิงเศรษฐกิจด้วย การวางโครงสร้างพื้นฐานและกระจายสิทธิการผลิตและขายไฟฟ้าตามกฎหมาย EEG นี้ถูกกำหนดให้มีการประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขทุก 4 ปี การออกแบบเชิงสถาบันที่มีความยืดหยุ่นนี้ช่วยทำให้สามารถประเมินสถานการณ์และปรับปรุงการดำเนินงาน กฎหมายจึงมีความทันสมัยอยู่เสมอและมีมาตรการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจนแน่นอน อันสร้างความมั่นใจให้ผู้ลงทุนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

มาตรการรับซื้อไฟฟ้า (Feed-in Tariff: FIT) ดังที่กล่าวข้างต้นมีประวัติความเป็นมาก่อนที่นักการเมืองอย่าง Hermann Scheer นำไปบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติพลังงานหมุนเวียนในปี 2543 อันทำให้การผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานหมุนเวียนเติบโตอย่างมหาศาล บุคคลสำคัญที่คิดค้น FIT คือ Wolf von Fabeck นายทหารเกษียณที่สนใจสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน Von Fabeck ตั้งประเด็นว่า สำหรับคนที่สนใจสิ่งแวดล้อมเช่นตนและพรรคพวกต่างยินดีจ่ายเงินเพิ่มเพื่อติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์ที่บ้าน แม้จะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าการใช้ไฟจากกริดไฟฟ้า แต่สำหรับคนทั่วไปแล้ว พวกเขาคงไม่อยากทำเช่นนั้น ดังนั้นหากจะทำให้การใช้พลังงานหมุนเวียนขยายตัวก็ต้องสร้างสภาพแวดล้อมของตลาดที่จะเชิญชวนให้คนทั่วไปได้รับผลตอบแทนจากการลงทุนในเรื่องนี้ Von Fabeck สร้างหลักการ FIT ขึ้นมาจากแนวปฏิบัติในเมือง Burgdorf ในสวิสเซอร์แลนด์ที่ส่งเสริมให้พลเมืองติดตั้งระบบพลังงานแสงอาทิตย์ที่บ้าน โดยผู้จัดจำหน่ายไฟจ่ายค่ารับซื้อไฟในราคาพิเศษ ซึ่งทำให้ค่าไฟฟ้าเพิ่มสูงขึ้นเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น สิ่งที่เกิดขึ้นที่เมือง Burgdorf คือการผลิตไฟฟ้าโดยแผงพลังงานแสงอาทิตย์ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เฉพาะรายบุคคลหรือครัวเรือนเลย แต่มุ่งสนับสนุนให้ทั้งชุมชนมีพลังงานสะอาดใช้อย่างเพียงพอ

Von Fabeck นำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาประยุกต์เป็นมาตรการรับซื้อไฟฟ้า โดยแปลงให้ผู้ผลิตไฟฟ้าเอกชนทุกรายมีสถานะทัดเทียมกับผู้ประกอบกิจการสาธารณูปโภค นั่นคือผู้ผลิตไฟฟ้าเหล่านี้สามารถขายไฟฟ้าที่ผลิตได้เข้าสู่กริดไฟฟ้าของส่วนรวม และได้รับค่าตอบแทนที่ทำให้สามารถจัดหาทุนและบำรุงรักษาระบบได้ บวกกับมีผลกำไรอีกเล็กน้อย ผู้จัดจำหน่ายไฟฟ้าก็มีหน้าที่จ่ายเงินให้ผู้ผลิตไฟฟ้าเอกชนเหล่านี้ โดยที่ไม่ต้องใช้งบประมาณจากภาครัฐ Von Fabeck คำนวณราคารับซื้อไฟฟ้าที่สร้างแรงจูงใจ จากต้นทุนการติดตั้ง อายุใช้งาน (20 ปีสำหรับระบบพลังงานแสงอาทิตย์)

ระยะเวลาที่มีแสงอาทิตย์รายปีของพื้นที่ และความสามารถผลิตไฟฟ้า (กิโลวัตต์/ชั่วโมง) ของระบบ การคิดคำนวณนี้ทำให้สังคมตระหนักว่า มาตรการรับซื้อไฟฟ้าโดยอ้างอิงต้นทุนของผู้ผลิตนี้ทำให้ค่าไฟของผู้ใช้ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น หลังการตีพิมพ์บทความเรื่องนี้ของ Von Fabeck ในปี 2537 นักเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าได้นำเรื่องนี้ไปทำกิจกรรมรณรงค์ จนเมืองขนาดเล็กจำนวนหนึ่งในเยอรมนี ตลอดจนเมืองใหญ่อย่างมิวนิคและฮัมบวร์กปรับวิธีการนี้ไปใช้ และจนท้ายที่สุดถูกบัญญัติเป็นกฎหมายระดับชาติในอีก 6 ปีต่อมา

วัฒนธรรมทางการเมือง

มาตรการรับซื้อไฟฟ้าเป็นนวัตกรรมที่เปลี่ยนโฉมหน้าระบบพลังงานในประเทศเยอรมนี มาตรการนี้ทำให้การพัฒนาพลังงานหมุนเวียนกลุ่มประเทศยุโรปเหนือเติบโตแบบก้าวกระโดด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานลมและพลังงานแสงอาทิตย์ ประเทศเยอรมนีเป็นผู้นำในตลาดพลังงานลม มีกำลังการผลิตมากถึง 63 กิกะวัตต์ ในปี 2564 (GTAI, 2023) กฎหมาย EEG เปิดโอกาสให้ชุมชนและเมืองต่าง ๆ มีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของโครงการพลังงานหมุนเวียน ในปี 2560 ประเทศเยอรมนีมีการรวมตัวจัดตั้งสหกรณ์พลังงานหมุนเวียนในระดับท้องถิ่นมากถึง 1,000 แห่ง รวมเป็นเงินลงทุนมากกว่า 1.8 พันล้านยูโร (หรือประมาณ 68,942 ล้านบาท) ในโรงไฟฟ้าพลังงานลม พลังงานแสงอาทิตย์ และก๊าซชีวภาพ (Morris & Jungjohann, 2017) ความเคลื่อนไหวนี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนจะมีการผลักดันให้ใช้พลังงานหมุนเวียนเพื่อลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ บริษัทผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่แทบไม่ได้ให้ความสนใจกับการลงทุนในพลังงานหมุนเวียนในระยะแรก หลายประเทศทำการศึกษาเทคนิคและการออกแบบเชิงสถาบันตามกฎหมาย EEG และมีเขตปกครองมากกว่า 100 แห่งทั่วโลกออกกฎหมายที่คล้ายคลึงกันนี้เพื่อพัฒนาพลังงานทางเลือก

กลุ่มผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงนี้เชื่อว่าการเปลี่ยนผ่านพลังงานต้องใช้เวลา และเกิดขึ้นได้เมื่อกลไกของระบบตลาดตอบสนองแรงจูงใจด้านราคาและโอกาสทำกำไรในการพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียน (Malm, 2016) วิธีคิดเช่นนี้ได้เติบโตและเป็นแบบอย่างของการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนในประเทศต่าง ๆ กรณีหนึ่งที่ศึกษาด้านแบบของประเทศเยอรมนีแล้วนำไปทำตาม คือรัฐออนแทรีโอของประเทศแคนาดา รัฐแห่งนี้ได้ออกกฎหมาย Ontario Green Energy Act ในปี 2552 เพื่อส่งเสริมโครงการพลังงานหมุนเวียนที่ดำเนินการโดยชุมชน ผลที่ตามมาคือ ในปี 2559 มลรัฐแห่งนี้เป็นแหล่งผลิตไฟร้อยละ 98 ของกำลังผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ทั้งหมดที่มีในแคนาดา และเป็นแหล่งผลิตไฟร้อยละ 40 ของกำลังผลิตไฟฟ้าจากพลังงานลมทั้งหมดที่มีในแคนาดา ความสำเร็จเชิงสถิตินี้เกิดขึ้นเพราะกฎหมายใหม่ได้ดึงดูดบริษัทพลังงานต่างชาติขนาดใหญ่เข้าไปลงทุน ทั้งจากสหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้ โดยไม่มีโครงการพลังงานหมุนเวียนระดับชุมชนเข้าร่วม ชุมชนกลายเป็นที่ตั้งโครงการ และไม่มีอำนาจยับยั้งโครงการ (Morris & Jungjohann, 2017) การมีส่วนร่วมของประชาชนกลับปรากฏออกมาในรูปของการคัดค้านโครงการพลังงานลมอย่างรุนแรงในระดับพื้นที่ คำถามที่เกิดขึ้นคือ ทำไมแนวทางการสร้างประชาธิปไตยด้านพลังงานในประเทศหนึ่งจึงไม่ใช่สิ่งที่ลอกเลียนแบบเอาไปทำตามในประเทศอื่นได้

ประเด็นสำคัญที่ไม่ค่อยถูกพูดถึงในความสำเร็จของการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนในเยอรมนีคือ ความเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมทางการเมืองคือรากฐานของการสร้างโครงการพลังงานหมุนเวียนโดยประชาชนมีส่วนร่วม ความสนใจใน Energiewende ในเยอรมนีไม่ได้เพิ่งเริ่มในยุคที่มีความตื่นตัวต่อปัญหาโลกร้อน แต่เป็นความเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน ในปี 2517 ชุมชนเกษตรกรรมแห่งหนึ่งใกล้ชายแดนฝรั่งเศสเคลื่อนไหวต่อต้านแผนการสร้างศูนย์อุตสาหกรรมในภูมิภาคจนประสบความสำเร็จ การคัดค้านนี้สร้างแรงกระตุ้นให้เมืองเล็กอื่น ๆ ลุกขึ้นมาต่อต้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่สร้างผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งโรงงานไฟฟ้าถ่านหินที่ก่อมลพิษทางอากาศและฝนกรด และโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่สร้างความเสี่ยงกัมมันตภาพรังสีรั่วไหล (Morris & Jungjohann, 2017) และหันมาส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนในระดับชุมชนเพื่อเป็นทางเลือกนอกจากพลังงานนิวเคลียร์และถ่านหิน ขณะที่ขบวนการต่อต้านพลังงานดั้งเดิมระดับรากหญ้าในอังกฤษมักถูกกลืนหายไปในการเมืองระดับชาติ โครงสร้างการเมืองของเยอรมนีกลับสนับสนุนบทบาทพลเมืองในระดับท้องถิ่น ประชาชนเยอรมันมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันทั้งในระดับเมือง ระดับรัฐ และระดับประเทศ (Johnstone et al. 2015)

วัฒนธรรมการจัดการภูมิทัศน์ร่วมกันเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนผ่านพลังงานในประเทศเยอรมนีประสบความสำเร็จ การเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าได้สั่งสมประสบการณ์และบทเรียนจนหาแนวทางการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตทางภาคเหนือ ที่มีฟาร์มกังหันผลิตพลังงานลมบนผืนแผ่นดินมากที่สุดและหนาแน่นที่สุดของประเทศ Nadai et al (2015) กล่าวว่า รัฐบาลเยอรมนีได้ดำเนินโครงการพลังงานลมทดลองในพื้นที่ Dithmarschen ในทศวรรษ 1980 ตามแรงกดดันของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม โครงการนี้มีกำลังการผลิต 250 เมกะวัตต์ โดยใช้วิธีติดตั้งหนึ่งกังหันลมต่อหนึ่งแปลงเกษตร ทำให้ภูมิภาคนี้ถูกเรียกอย่างเสียดสีว่ามี “หน่อไม้ฝรั่ง” ผุดขึ้นเต็มไปหมด โครงการพลังงานลมในช่วงนั้นเป็นตัวอย่างของการพัฒนาแบบไร้การวางแผน ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม เพราะผู้ต่อต้านรู้สึกว่าการใช้พื้นที่ชนบทโดยรวมเสียหาย และเจ้าของฟาร์มบางแห่งก็ปล่อยให้คนนอกมาเช่าที่ดินหาประโยชน์จากค่าเช่าที่ดินติดตั้งกังหันลม

ต่อมาเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงที่ชื่อ North Friesland ได้ก่อตั้งสหกรณ์ดำเนินงานโครงการพลังงานลม สหกรณ์ประจำเมืองเหล่านี้ตั้งอยู่บนฐานของสภาเมือง ที่เป็นการรวมตัวกันของคนในเมืองเพื่อจัดการกับภูมิทัศน์ของเมือง สภาเมืองทำหน้าที่บริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานเชิงวัตถุ ประกอบด้วยคันกันน้ำและเทคโนโลยีหลายตัว เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำทะเลท่วมที่ตั้งชุมชนและพื้นที่เพาะปลูก การรวมตัวเช่นนี้ถูกประยุกต์ใช้เป็นฐานของการรวมตัวกันพัฒนาโครงการพลังงานลมของแต่ละเมือง สหกรณ์พลังงานลมเหล่านี้มีผู้อยู่อาศัยในเมืองเป็นสมาชิก พวกเขาทุกคนร่วมลงทุนในโครงการ มีส่วนร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานโครงการและเลือกประธานสหกรณ์ สหกรณ์พลังงานลมเหล่านี้ร่วมเป็นผู้ผลิตพลังงานลมตามมาตรการรับซื้อไฟฟ้าของรัฐบาล ที่ได้รับการประกันราคา พวกเขาขายไฟฟ้าเข้าสู่กริดไฟฟ้าและได้กำไรมาใช้ในการบริหารและปันผลคืนให้สมาชิก มีสหกรณ์พลังงานลมเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในภาคเหนือของเยอรมนี ทำให้ยิ่งช่วยผลักดันให้เกิดการยอมรับโครงการในพื้นที่มากขึ้น สหกรณ์แต่ละแห่งมีรายละเอียดการรวมตัวและบริหารจัดการแตกต่างกัน แต่ในภาพรวม สหกรณ์ได้กลายเป็นหนึ่งในกลไกระดับชุมชนท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จในการกระจายอำนาจการผลิตพลังงาน

สิ่งที่เกิดขึ้นคือนโยบายพัฒนาพลังงานลมได้ถูกผสานเข้าไปเป็นเนื้อเดียวกับวัฒนธรรมการเมืองในระดับท้องถิ่น การจัดการภูมิทัศน์เชิงพื้นที่แบบดั้งเดิมในภาคเหนือเยอรมนี (และเดนมาร์กที่มีพื้นที่ติดต่อกัน) มีการประนีประนอมระหว่างความรู้เชิงเทคนิคสมัยใหม่ที่น่าเข้ามาจากภายนอกและวิถีปฏิบัติท้องถิ่น ลักษณะเช่นนี้ส่งเสริมการสร้างการมีส่วนร่วมและการวางแผนพัฒนาเมืองร่วมกัน รัฐบาลภูมิภาคนำนโยบายพลังงานหมุนเวียนที่ผลักดันโดยรัฐบาลกลางมาพิจารณาว่าสอดคล้องกับพื้นที่หรือไม่ก่อนอนุมัติโครงการ ขณะเดียวกัน โครงการยังอยู่ภายใต้การควบคุมของเมืองระดับท้องถิ่นด้วย พลังงานลมจึงเป็นโครงการลงทุนของเอกชนที่ไม่แปลกแยกจากวิถีการจัดการภูมิทัศน์ สภาพเมืองเป็นกลไกบริหารในระดับท้องถิ่นของพื้นที่

ความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างรัฐบาลกลาง รัฐบาลภูมิภาค และเมือง/ชุมชนของเยอรมนีจึงเป็นโครงสร้างทางการเมืองที่ทำให้โครงการพลังงานลมแทรกตัวเข้าไปในท้องถิ่น เพื่อสร้างความยั่งยืนทางพลังงานได้โดยไม่สร้างความขัดแย้ง ในพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่น เทศบาลของเมืองก็ใช้วิธีการจัดสรรพื้นที่พิเศษให้สหกรณ์ไปดำเนินการติดตั้งฟาร์มกังหันลม ที่สามารถออกแบบและควบคุมภูมิทัศน์อันเนื่องมาจากการติดตั้งกังหันลม (ไม่ให้กระจุกกระจายไปทั่ว ดังการเปรียบเทียบว่ากังหันลมผุดขึ้นราวกับเป็นหน่อไม้ฝรั่ง) โครงการผลิตไฟฟ้าจากกังหันลมจำนวนหนึ่งมีชาวเมืองส่วนใหญ่ร่วมเป็นเจ้าของกิจการ ส่วนในพื้นที่ที่ไม่มีการควบคุมเคร่งครัด นักลงทุนภาคเอกชนก็อาจมาเช่าที่ดินทำโครงการพลังงานลมของตนเองได้ (Dracklé & Krauss, 2011)

สภานโยบายในพลังงานหมุนเวียน

ความสำเร็จในประเทศยุโรปเหนือหลายประเทศได้สร้างความเชื่อมั่นว่าการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนำมาตรการรับซื้อไฟฟ้า (FiT) ไปใช้เพื่อส่งเสริมการลงทุนโครงการพลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม และพลังงานชีวมวล และยังเมื่อทั่วโลกตระหนักถึงความจำเป็นต้องลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพื่อแก้ไขปัญหาโลกร้อน นานาประเทศยิ่งหันมาเร่งการลงทุนเพื่อการเปลี่ยนผ่านพลังงาน จากเชื้อเพลิงคาร์บอนไปสู่แหล่งพลังงานที่สะอาด (เช่น พลังงานลมและพลังงานแสงอาทิตย์) การออกแบบเชิงสถาบันและความสามารถในการแข่งขันเชิงต้นทุนของเทคโนโลยีพลังงานหมุนเวียนได้ทำให้นักลงทุนสามารถเข้าถึงเงินทุนกู้ยืมจากสถาบันทางการเงินได้ง่ายกว่าในอดีตมาก เราจึงเห็นการเติบโตของโครงการพลังงานหมุนเวียนทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา อาจกล่าวได้ว่า ในครึ่งหลังทศวรรษ 2010 พลังงานหมุนเวียนขยายตัวอย่างมาก และถูกคาดหวังว่าจะสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์สภาพภูมิอากาศโลก

การเน้นย้ำเรื่องการเปลี่ยนผ่านพลังงานทำให้พลังงานหมุนเวียนถูกพิจารณาในระดับภาพรวมว่าเป็นอนาคตด้านพลังงานที่ดี ยั่งยืน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ความคิดเชิงจริยศาสตร์เช่นนี้ได้บดบังความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตพลังงาน มองไม่เห็นวาทกรรมเชิงระบบและเทคโนโลยีนั้นเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับเรื่องทางสังคม ดังกรณีที่วัฒนธรรมทางการเมืองในเยอรมนีช่วยส่งเสริมการรวมตัวเป็นสหกรณ์จัดทำโครงการพลังงานหมุนเวียน

ดังนั้น การผลิตพลังงานสะอาดท่ามกลางความตื่นตัวเรื่องโลกร้อนนั้นจึงเป็นเรื่องพัวพันของเทคโนโลยีและสังคม (sociotechnical entanglement) มิใช่แค่การมีเทคโนโลยีหรือมีนวัตกรรมการบริหารจัดการ ผ่านการนำมาตรการรับซื้อไฟฟ้าจากผู้ผลิตเอกชนไปใช้ในประเทศต่าง ๆ หรือเปิดโอกาสให้บริษัทเอกชนเข้ามาทำธุรกิจและแสวงหารายได้จากกิจการพลังงานเท่านั้น แต่การเปลี่ยนผ่านพลังงานอย่างยั่งยืนนั้นจริง ๆ แล้วเป็น “กระบวนการทางการเมือง” ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำการและการต่อสู้เชิงอำนาจ การส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนจึงไม่สามารถแยกออกจากโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมการเมืองที่เป็นอยู่ในแต่ละสังคม

ในปัจจุบัน การส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนอยู่บนพื้นฐานของการสะสมทุนและการยึดครองอันทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและ “ระบบนิเวศทุนนิยม” หรือ capitalist ecologies (Huber, 2013) ดำเนินต่อไปได้เรื่อย ๆ บริษัทพลังงานเชื้อเพลิงดั้งเดิมตระหนักในมูลค่าทางเศรษฐกิจของโครงการพลังงานหมุนเวียน พวกเขาหันมาสนใจลงทุนและหารายได้จากกิจการพลังงานหมุนเวียนอย่างจริงจัง เมื่อรัฐเปิดรับซื้อไฟฟ้าที่ผลิตโดยเอกชน ระบบนิเวศทุนนิยมนี้ได้ส่งเสริมการสะสมความมั่งคั่งของกลุ่มทุน รัฐสนับสนุนให้ผู้คนบริโภคพลังงานมากขึ้น บริษัทพลังงานก็จัดหาพลังงานให้มากพอกับความต้องการ “แบบแผนกิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันจึงพึ่งพากระบวนการยึดครองและเปลี่ยนพลังงาน... ที่ผลักภาระต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมของการใช้พลังงานไปให้อนาคตหรือให้พื้นที่อื่นแทน” (Bridge et al., 2013) การเติบโตของพลังงานหมุนเวียนจึงอาจให้ผลไปในทิศทางตรงกันข้าม นั่นคือทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำยิ่งรุนแรงมากขึ้น การขยายตัวของพลังงานหมุนเวียนใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมเพื่อแสวงหาความมั่งคั่งโดยไม่สนใจผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม

การขยายตัวของโครงการพลังงานหมุนเวียนไม่อาจเรียกว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านพลังงานได้ เพราะมาตรการรับซื้อไฟฟ้าถูกนำไปใช้ผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบไม่เท่าเทียมและชุดรีด การสนับสนุนการใช้พลังงานหมุนเวียนเช่นนี้ไม่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจการเมือง และไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านพลังงานแต่อย่างใด เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังคงติดอยู่ในกรอบความคิดและความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถเพิ่มการใช้พลังงานได้อย่างไม่มีข้อจำกัด โครงการพลังงานหมุนเวียนเช่นนี้จึงช่วยต่ออายุให้กับวิถีคิดแบบสกัดนิยม (extractivism) ของระบอบพลังงานที่เน้นใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล นั่นคือเน้นพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นจากการวางแผนจากบนสู่ล่าง ไม่เปิดโอกาสไม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมหรือได้รับผลประโยชน์จากกิจการพลังงาน มุ่งยึดเอาทรัพยากรจากชุมชนท้องถิ่นไปใช้หาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยไม่ได้คำนึงว่าได้ทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ในนามของพลังงานสะอาดหรือพลังงานที่ยั่งยืน

การลงทุนพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียนอาจสร้างปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมไม่ต่างจากการขุดหาและใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล หากโครงการเหล่านั้นดำเนินไป ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ไม่เป็นธรรม ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาพลังงานแสงอาทิตย์ขนาดใหญ่ในโมร็อกโกที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนระหว่างประเทศ โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนการผลิตพลังงานหมุนเวียนระดับโลกที่มุ่งผลิตไฟฟ้าจากภูมิภาคที่มีทรัพยากรหมุนเวียนมหาศาล (แสงแดดในพื้นที่ตอนเหนือของทวีปแอฟริกา) แล้วส่งผ่านระบบสายส่งไฟฟ้าแรงสูงไปยังสหภาพยุโรป

แม้โครงการพลังงานหมุนเวียนมีภาพลักษณ์ว่าสร้างผลกระทบต่ำ แต่การดำเนินโครงการภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่ของโมร็อกโกกลับมีความคลุมเครือและสร้างผลกระทบทางสังคม ไม่ต่างจากโครงการขุดหาน้ำมันหรือการทำเหมืองถ่านหิน

Rignall (2015) เห็นว่าโครงสร้างและวัฒนธรรมทางการเมืองของโมร็อกโกเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาพลังงานหมุนเวียน รัฐบาลโมร็อกโกใช้วาทกรรมพื้นที่แห้งแล้งที่ว่างเปล่าและดินเสื่อมคุณภาพมาสร้างความชอบธรรมในการกว้านซื้อที่ดินให้กับธุรกิจพลังงานแสงอาทิตย์ รัฐบาลหลังอาณานิคมใช้ความคลุมเครือของกฎหมายตกค้างจากยุคอาณานิคมและใช้อำนาจของระบอบราชการเข้าซื้อที่ดินส่วนรวมจากหัวหน้าชนเผ่า จากเดิมที่สิทธิในที่ดินจะต้องเป็นของคนที่เป็นสมาชิกชนเผ่าเท่านั้น การยึดครองที่ดินนี้ไม่ยอมรับการอ้างสิทธิการใช้ที่ดินเพื่อการดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และเมื่อมีผู้คนในท้องถิ่นออกมาประท้วงคัดค้าน รัฐบาลก็แปลงปัญหาการเมืองนี้ให้เป็นปัญหาเชิงเทคนิคของงานพัฒนาชุมชน โดยตั้งกองทุนพัฒนาสังคมเพื่อลดเสียงคัดค้าน ทั้งที่ความเคลื่อนไหวนี้มุ่งคัดค้านการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและการอ้างสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนรวม โครงการพลังงานแสงอาทิตย์ขนาดใหญ่นี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสะสมความมั่งคั่ง ที่เป็นคุณลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจแบบสกัดนิยม

ในอีกด้านหนึ่ง โครงการพลังงานหมุนเวียนอาจสร้างความคิดและความเข้าใจทางการเมืองบางแบบขึ้นมา ดังเช่นการศึกษาโครงการพลังงานหมุนเวียนในประเทศกรีซสองโครงการคือ โครงการพลังงานแสงอาทิตย์ใน Thessaly และโครงการพลังงานลมบนเกาะ Chios คนในพื้นที่ทั้งสองโครงการมีความกังวลเกี่ยวกับการลงทุนของบริษัทข้ามชาติที่มุ่งผลิตไฟฟ้าในกรีซเพื่อขายให้กับกลุ่มประเทศยุโรปเหนือ โดยที่พวกเขาไม่ได้รับประโยชน์ทางตรงใด ๆ เลย พวกเขา มองโครงการทั้งสองเป็นแผนการยึดครองทางเศรษฐกิจของระบอบอาณานิคม และนั่นทำให้พวกเขาหวาดวิตกถึงช่วงเวลาที่ยุโรปเคยถูกต่างชาติรุกรานในอดีต การมุ่งแสวงหาพลังงานของกลุ่มทุนจากภายนอกนี้ได้ก่อให้เกิดพื้นที่แห่งความพัวพันที่น่าอึดอัดระหว่างคนท้องถิ่นและธุรกิจการเมืองบุกเบิกหาพลังงานใหม่ ๆ

การลงทุนโครงการทั้งสองนี้มีลักษณะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบสกัดนิยม (extractive economies) สภาพเศรษฐกิจและสังคมของกรีซตกอยู่ภายใต้อำนาจสั่งการของกลุ่มธุรกิจและการเงินเสรีนิยมใหม่ สภาพการณ์ที่เห็นชัดเจนเมื่อกรีซประสบวิกฤตเศรษฐกิจจนต้องไปขอรับความช่วยเหลือจากสหภาพยุโรป ในปี 2009 รัฐบาลกรีซต้องเสนอว่ายังมีทรัพยากรที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ รัฐบาลกรีซต้องยอมปรับลดกฎเกณฑ์ทางสิ่งแวดล้อมเพื่อเอื้อให้ธุรกิจพลังงานข้ามชาติเข้ามาลงทุน โดยไม่ได้พยายามต่อรองเพื่อประโยชน์ของคนกรีกแต่อย่างใด สิ่งที่เกิดขึ้นในภาคพลังงานทำให้คนกรีกตระหนักว่าประเทศที่ใหญ่ในสหภาพยุโรปมุ่งหาผลประโยชน์ผ่านธุรกิจผลิตไฟฟ้าจากกรีซ ซึ่งยิ่งตอกย้ำทฤษฎีสมคบคิดที่ว่าด้วยการแทรกแซงและการสั่งสอนของผู้วางตนเหนือกว่า การพัฒนาพลังงานหมุนเวียนแบบมุ่งสกัดเอาประโยชน์ออกไปใช้ที่อื่นทำให้โครงการทั้งสองถูกพูดถึงด้วยความวิตกกังวลและความขุ่นเคือง การพัฒนาพลังงานสะอาดในกรณีนี้จึงเป็น “อีกด้านหนึ่งของการควบคุมทางการเมืองของจักรวรรดินิยมใหม่” (Argenti & Knight, 2015) ที่ไม่สนใจคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนท้องถิ่นแต่อย่างใด

การเปลี่ยนผ่านที่คลุมเครือ

นักมานุษยวิทยาพลังงานมุ่งศึกษานโยบายและการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนที่กำลังขยายตัวในแง่ของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ความสนใจนี้ไม่ได้จำกัดในขอบเขตว่าโครงการพลังงานหมุนเวียนส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นขนาดเล็กในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างไร หากแต่ขยายกว้างไปสู่การสำรวจว่า การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานพลังงานเหล่านี้ถูกรับรู้และมีภาคปฏิบัติการจริงอย่างไร ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องเครือข่ายอำนาจที่ดำรงอยู่ก่อนหน้าและการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียเชิงผลประโยชน์ ตลอดจนเพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ในบริบทมนุษยสมัย (Anthropocene) นักวิชาการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ต่างพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “เทคโนโลยี” และ “สังคม” ตลอดจนผลกระทบของการพัฒนาพลังงานต่อระบบนิเวศที่เราอาศัยอยู่ คำถามคือ หากการผลิตพลังงานด้วยเชื้อเพลิงฟอสซิลได้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และหายนะสิ่งแวดล้อม ที่เป็นอันตรายต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แล้วการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันสามารถหลีกเลี่ยงวิถีคิดแบบยึดกุมและหาประโยชน์จากทรัพยากร จนไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศได้หรือไม่ อย่างไร

ทิศทางการศึกษามานุษยวิทยาพลังงานเช่นนี้เกิดขึ้นจากความแคลงใจสงสัยต่อแนวคิดการเปลี่ยนผ่านพลังงาน ที่เชื่อตามกันอย่างไร้คำถามว่า การสนับสนุนให้เปลี่ยนมาใช้พลังงานสะอาดนั้นเกิดขึ้นได้ผ่านการพัฒนากระบวนตลาดและเทคโนโลยี ทั้งสองปัจจัยถูกมองว่าจะเป็นคู่ประสานที่ผลักดันนวัตกรรมการผลิตพลังงานและการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และควบคุมไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกลายเป็นวิกฤตลูกกลม รัฐบาลในหลายประเทศทั่วโลกได้หันมาเปิดรับแนวทางให้บริษัทเอกชนขนาดใหญ่เข้ามาร่วมผลิตพลังงานหมุนเวียนที่ก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่ำ แต่โครงการเหล่านี้ก็คือการสร้างโครงสร้างพื้นฐานใหม่วางลงไปในพื้นที่ทางสังคม ที่ย่อมมีผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ชนิดที่ไม่แตกต่างจากงานก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานประเภทอื่น เราจึงไม่อาจเชื่อในภาพเหมารวมว่าการผลิตและใช้พลังงานหมุนเวียนเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบตามมา

เหตุผลอีกประการที่สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ต้องติดตามการทำงานของโครงการผลิตพลังงานคือ ระเบียบพลังงานมีอิทธิพลกำหนดลักษณะของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง ในประวัติศาสตร์พลังงานโลก การผูกขาดการขุดหาและจัดส่งน้ำมันโดยมหาอำนาจตะวันตกก่อนวิกฤตน้ำมันในทศวรรษ 1970 ได้แทรกแซงการเมืองในภูมิภาคตะวันออกกลาง ประเทศตะวันตกได้สร้างประชาธิปไตยและพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตได้ เพราะพวกเขามีน้ำมันราคาถูกใช้อย่างไม่จำกัด (Mitchell 2011) ระเบียบพลังงานของมหาอำนาจตะวันตกที่พึ่งพาน้ำมันและก๊าซธรรมชาตินี้ทำให้รัฐบาลชาติตะวันตกและบริษัทพลังงานยักษ์ใหญ่บางแห่งมีอำนาจกำหนดความเป็นไปทางเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาคอื่น ๆ ของโลก การกระจุกตัวของอำนาจนี้แฝงการมุ่งหาผลประโยชน์ การเอารัดเอาเปรียบ และสร้างความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมในระดับโลก

หากยอมรับความคิดที่ว่า การพัฒนาพลังงานไม่ว่าจากแหล่งพลังงานใดก็ตามเป็น “เครือข่ายของการปะทะกันอย่างวุ่นวายของผู้คน วัตถุ และสิ่งที่ไม่ใช่คน อันเปิดให้เกิดการตีความทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายได้” (Howe, 2019) งานศึกษาพลังงานทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จึงควรติดตามศึกษาอำนาจและความสัมพันธ์ทางการเมืองอันเนื่องมาจากการขยายตัวของพลังงานหมุนเวียน

เพราะโครงการพลังงานหมุนเวียนได้พัฒนาองค์ประกอบเชิงวัตถุและโครงสร้างพื้นฐานที่มีส่วนร่วมกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง โครงการพลังงานหมุนเวียนจึงอาจดำรงอยู่และสร้างผลลัพธ์ได้หลากหลายแบบ ไม่ได้เป็นเอกภาพและสอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนผ่านพลังงาน

งานที่แสดงทิศทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานหมุนเวียน สิ่งแวดล้อม และอำนาจการเมืองได้อย่างน่าสนใจคือ การศึกษาโครงการพัฒนาพลังงานลมในคาบสมุทร Tehuantepec ในรัฐ Oaxaca ประเทศเม็กซิโก โครงการนำร่องพลังงานลมได้เริ่มต้นมาตั้งแต่กลางทศวรรษ 1990 การลงทุนด้านนี้เติบโตจริงจึงภายใต้รัฐบาลประธานาธิบดี Felipe Calderon (2006-2012) ที่ผลักดันกฎหมายพลังงานสะอาด และมุ่งเป้าเปลี่ยนเม็กซิโกจากรัฐผู้ผลิตน้ำมันไปสู่สังคมปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่ำ เม็กซิโกในหัวเวลานั้นกลายเป็นประเทศหนึ่งที่ตั้งเป้าหมายไว้สูง คือ คาดหวังให้ไฟฟ้าอย่างน้อยร้อยละ 35 ของกำลังการผลิตทั้งประเทศต้องผลิตจากแหล่งพลังงานหมุนเวียนภายในปี 2024 ราวครึ่งหนึ่งของไฟฟ้าสีเขียวดังกล่าวจะมาจากพลังงานลม และส่วนใหญ่ของพลังงานลมที่ว่านั้นคือโครงการพลังงานลมในคาบสมุทร Tehuantepec นั่นเอง

คาบสมุทร Tehuantepec เป็นพื้นที่ที่มีโครงการพลังงานลมหนาแน่นมาก ในปี 2016 มีโครงการพลังงานลมทั้งหมด 29 โครงการ และมีกำลังการผลิตไฟฟ้าทั้งสิ้น 2,360 เมกะวัตต์/ชั่วโมง คาบสมุทร Tehuantepec เป็นศูนย์กลางของแผนการลงทุนโครงการพลังงานลมมากขนาดนี้ เพราะเงื่อนไขทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการติดตั้งกังหันลมผลิตไฟฟ้า สภาพช่องเขาได้ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างแรงดันอากาศระหว่างอ่าวเม็กซิโกและมหาสมุทรแปซิฟิก จนทำให้เกิดอุโมงค์อากาศที่บ่อยครั้งมีลมแรงระดับพายุโซนร้อน นี่คือระดับความแรงลมที่ถอนรากต้นไม้ให้ล้มและคว่ำรถบรรทุกได้ อย่างไรก็ตาม โครงการพลังงานลมเผชิญกับการต่อต้านของชนพื้นเมืองในพื้นที่ เพราะไม่มีกระบวนการปรึกษาหารือกับผู้คนในท้องถิ่น โครงการพลังงานลมจึงสะท้อนวิกฤตจากน้ำมือของมนุษย์ (anthropogenic harm) ที่สร้างความเปราะบางให้กับระบบนิเวศ การพัฒนาโครงการจึงยังดำเนินไปภายใต้ชุดเหตุผลเชิงสกัดหาประโยชน์ (extractive logics) ที่มุ่งหาประโยชน์เพื่อมนุษย์และมีจินตนาการที่จำกัดต่อคุณค่าสัตว์ประจำถิ่นที่เสี่ยงจะสูญพันธุ์ไปจากระบบนิเวศ

โครงการพัฒนาพลังงานลมบนคาบสมุทร Tehuantepec มีทั้งโครงการที่ประสบความสำเร็จและโครงการที่ล้มเหลว เพราะเผชิญกับการคัดค้าน โครงการ La Ventosa & La Venta เป็นตัวอย่างโครงการขนาดใหญ่ที่ถูกยกย่องว่าประสบความสำเร็จ ในด้านความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนและในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น การก่อสร้างโครงการดังกล่าวดำเนินการจนแล้วเสร็จก็เพราะเครือข่ายอุปถัมภ์ของกลุ่มอิทธิพลระดับท้องถิ่น สายสัมพันธ์ของบริษัทพลังงานยักษ์ใหญ่กับพรรคการเมือง และการจัดสรรที่ดินตามกฎหมายปฏิรูปที่ดินที่ให้สิทธิเจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์เองได้ คาบสมุทรนี้เป็นพื้นที่ด้อยพัฒนาที่สุดในรัฐนี้ Tehuantepec เป็นพื้นที่ยากจนที่สุดลำดับสองของเม็กซิโก การมีการลงทุนทำโครงการพลังงานลมจึงก่อให้เกิดความคาดหวังว่า พื้นที่นี้จะได้รับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่การพัฒนาพลังงานลมในคาบสมุทรนี้กลับสร้างผลประโยชน์กับผู้คนจำนวนไม่มาก อาทิ ถนนลาดยางเจ้าของที่ดินได้ค่าเช่าที่ดิน และลูกหลานในชุมชนแค่บางส่วนได้งานทำ (Boyer & Howe, 2019)

ในทางตรงกันข้าม โครงการพลังงานลมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเชิงพื้นที่และกำลังการผลิตอย่างเช่น โครงการ Marena Renewable ถูกคัดค้านจากคนพื้นเมือง ความขัดแย้งนำไปสู่การยุติการก่อสร้างโครงการ ในที่สุด ความล้มเหลวนี้เกิดจากการมุ่งหาประโยชน์ในวิถีทางเสรีนิยมใหม่ที่ต้องการได้ประโยชน์ทั้งจากลม และพื้นดินได้ทั้งหมด โครงการมีแผนการก่อสร้างพื้นที่อุตสาหกรรมที่ปิดล้อมที่ดินส่วนรวมของชุมชนและ ทางผ่านไปยังชายฝั่งทะเล อันเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญแก่ดำรงชีวิต ชนพื้นเมืองมองโครงการพลังงานลม นี้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การครอบงำจากรัฐภูมิภาคและรัฐส่วนกลาง ที่มุ่งทำลายอำนาจเหนือที่ดิน และสภาพสิ่งแวดล้อม การพัฒนาโครงการนี้จึงแสดงถึงความไม่เท่าเทียมในการกระจายความมั่งคั่ง ความ ล้มเหลวของโครงการนี้แสดงให้เห็นถึงความคลุมเครือและความขัดแย้งกัน “ระหว่างผลกระทบระบบนิเวศ ท้องถิ่นกับความหวังโยสภาพภูมิอากาศโลก และระหว่างเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนกับความกังวลเรื่อง อธิปไตยของท้องถิ่น” (Boyer & Howe, 2019)

หรือจะเป็นการสะสมพลังงานเพิ่ม

การนำเสนอเรื่องพลังงานหมุนเวียนเพื่อการเปลี่ยนผ่านพลังงานเป็นเรื่องน่าดึงดูดใจ เนื่องจากเชื่อ ว่าโครงการพลังงานสะอาดจะช่วยให้มนุษย์สามารถจัดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และมีชีวิตที่ ยืดยาวไปสู่อนาคตได้ จินตนาการเรื่องการเปลี่ยนผ่านพลังงานนี้มักถูกเล่าในฐานะการพัฒนาไปในทิศทาง เดียว ไร้รอยต่อ และไม่ฝักฝ่ายใด แต่ข้อเท็จจริงบอกว่าการเปลี่ยนผ่านพลังงานเป็นกระบวนการที่ยู่เหยิง และคาดเดาไม่ได้ และไม่ค่อยพบหลักฐานเชิงประจักษ์ยืนยันว่าการมาถึงของแหล่งพลังงานใหม่ได้นำไป สู่การเลิกใช้แหล่งพลังงานก่อนหน้านี้ การศึกษาชิ้นหนึ่งระบุว่า การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านพลังงาน หมุนเวียนได้เข้าไปแทนที่การใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น (Thombs, 2018)

นักสังคมวิทยาอย่าง York, R. and Bell S., Elizabeth (2019) พบว่าในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ไม่มีแหล่งพลังงานตัวหลักตัวใดที่ลดลงอย่างต่อเนื่องเพราะมีการเพิ่มแหล่งพลังงานใหม่เข้ามา แม้มีการ บริโภคพลังงานแหล่งใหม่ขยายตัวเพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดด แต่การบริโภคพลังงานจากแหล่งเดิมก็ยังเติบโต ไปด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนจากชีวมวลไปยังถ่านหิน จากถ่านหินไปน้ำมัน และจากน้ำมันไปก๊าซ ธรรมชาติ

สิ่งที่เกิดขึ้นในสองศตวรรษที่ผ่านมาคือ แหล่งพลังงานใหม่กลับไปเร่งให้การบริโภคพลังงานโดยรวมเติบโตและยังต้องใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งรวมถึงทรัพยากรที่อยู่นอกเหนือภาคพลังงาน ตัวอย่าง จากงานของทั้งสองที่ฉายภาพนี้ได้ดี คือ การใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลนับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ไม่ได้ช่วยลดการล่าวาฬหรือรักษาประชากรวาฬได้อย่างที่มักเชื่อกัน...

“การค้นพบปิโตรเลียมไม่ได้ยุติการบริโภคน้ำมันของวาฬ หรือช่วยรักษาชีวิต วาฬ หากแต่กระตุ้นให้เกิดการล่าวาฬเพิ่มขึ้นอย่างมาก การเพิ่มขึ้นนี้เกิดขึ้นจากเรือที่ใช้ เชื้อเพลิงฟอสซิลสามารถจับวาฬที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และจับได้เร็วกว่าเรือใบและเรือพาย ตลอดจนมีการพัฒนาการใช้น้ำมันวาฬในงานใหม่”

ภายใต้เรื่องเล่าเรื่องการเปลี่ยนผ่านพลังงาน ความคิดที่ว่าการใช้ถ่านหินกำลังลดลงและจะช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์นั้นเป็นเพียงอุปาทาน เพราะเป็นการประเมินอนาคตจากเฉพาะข้อมูลปัจจุบัน โดยไม่ได้นำแบบแผนระยะยาวมาประกอบ โครงการพลังงานหมุนเวียนที่มนุษย์สร้างขึ้นใหม่ได้เปลี่ยน “ในทิศทางแบบสะสมเพิ่มขึ้นมากกว่าจะแทนที่อย่างสมบูรณ์” (Sovacool, 2016) และนั่นทำให้ Günel (2022) เสนอว่า “การสะสมพลังงานเพิ่ม” (energy accumulation) น่าจะเป็นคำเรียกที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นนี้มากกว่า

การศึกษาค้นคว้าเรื่องพลวัตพลังงานทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จึงไม่ควรสนใจแค่ส่วนการผลิตพลังงานที่มาจากหลายแหล่ง การจะเปลี่ยนความคิดได้ต้องเข้าใจฐานคิดอันเป็นมายาคติ ดังที่ Günel (2022) วิจารณ์ว่า แนวคิดการเปลี่ยนผ่านพลังงาน “สะท้อนวิธีคิดแบบทฤษฎีการทำให้ทันสมัย ที่เชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่ก้าวหน้าอย่างเป็นลำดับขั้นจะนำไปสู่นวัตกรรมทางเทคโนโลยีและสวัสดิภาพของสังคมและการเมืองโดยรวม... ทฤษฎีนี้สำรวจภาพของอนาคตและทำให้เป็นจริงด้วยการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน เรื่องเล่าเรื่องการเปลี่ยนผ่านพลังงานผลิตซ้ำชุดความคิดของทฤษฎีนี้ โดยสร้างการวิเคราะห์ในระดับชาติ เสาะหาการเปลี่ยนแปลงเชิงเทคโนโลยีในประเทศซีกโลกเหนือ และหวังว่าเทคโนโลยีเหล่านั้นจะถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมได้ในประเทศซีกโลกใต้”

องค์ความรู้ใหม่และอภิปรายผล

การศึกษาประสบการณ์ของประเทศเยอรมนี พบว่าความสนใจเรื่องพลังงานหมุนเวียนนั้นมีมาก่อนที่ประชาคมโลกจะตื่นตัวเรื่องภาวะฉุกเฉินด้านสภาพภูมิอากาศหลายทศวรรษ วัฒนธรรมการเคลื่อนไหวของพลเมืองด้านสิ่งแวดล้อม พลังงาน และภูมิทัศน์ ตลอดจนโครงสร้างทางการเมืองของเยอรมนีเป็นรากฐานให้เมืองและชุมชนร่วมเป็นเจ้าของโครงการ เมื่อรัฐบาลส่วนกลางใช้นโยบายเปิดรับซื้อไฟฟ้าที่ผลิตจากพลังงานหมุนเวียนโดยเอกชน ขบวนการนี้ไม่ได้มีเป้าหมายเพียงการผลิตกำลังไฟ แต่ยังพุ่งเป้าไปที่การวิจารณ์ระบบการเมืองที่รวมศูนย์อำนาจ ระบบเศรษฐกิจบนฐานพลังงานกลุ่มเชื้อเพลิงฟอสซิลนั้นก่อให้เกิดกลุ่มทุนผูกขาดที่ทรงอิทธิพลทางการเมือง การส่งเสริมโครงการพลังงานหมุนเวียนในประเทศเยอรมนีจึงใช้คำว่า การเปลี่ยนผ่านพลังงานที่แฝงนัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ความคิดนี้มักถูกมองข้ามไปเมื่อรัฐบาลหลายประเทศมาตุภูมิและหิบบีมเครื่องมือแบบเยอรมันไปใช้

การใช้เทคโนโลยีพลังงานหมุนเวียนและมาตรการรับซื้อไฟจากผู้ผลิตเอกชนในกรณีศึกษาอื่นกลับไม่ได้ให้ผลลัพธ์ในแบบเดียวกัน ในหลายกรณี พลังงานหมุนเวียนกลายเป็นโครงการพลังงานที่สร้างปัญหา เพราะบริษัทพลังงานข้ามชาติได้เข้าไปยึดครองทรัพยากรจากชุมชนท้องถิ่น สร้างความรู้สึกถูกเอาเปรียบและเหลื่อมล้ำ และกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคม ผู้เชี่ยวชาญและนักวางแผนระบบพลังงานนำเอาเทคโนโลยีและนวัตกรรมไปใช้ในบริบททางสังคมและการเมืองที่แตกต่าง โดยมิได้ตระหนักว่า นวัตกรรมการบริหารระบบและเทคโนโลยีพลังงานหมุนเวียนนั้นมิได้ทำงานเพียงลำพัง หากแต่ยังต้องทำงานร่วมกับองค์ประกอบอื่น ๆ ภายใต้โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมทางการเมือง เมื่อทำงานอยู่ในระบบนิเวศทุนนิยมเศรษฐกิจแบบสภากัตินิยม และความไม่เท่าเทียมในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

โครงการพลังงานหมุนเวียนจึงกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานใหม่ที่สร้างผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมประชาชนในพื้นที่จึงตั้งคำถามถึงความยั่งยืนและวิจารณ์สถานะพลังงานสะอาดของโครงการพลังงานหมุนเวียนที่เกิดขึ้น

การสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านพลังงานในวงวิชาการและสื่อกระแสหลักบ่อยครั้งสร้างข้อจำกัดในการทำความเข้าใจสถานการณ์จริง ปัญหาของทัศนะกระแสหลักก็คือการเชื่อว่า การใช้พลังงานหมุนเวียนจะนำไปสู่ผลลัพธ์แบบใดแบบหนึ่งอย่างแน่นอน ทั้งที่มันศึกษาได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า เทคโนโลยีพลังงานหมุนเวียนไม่ได้มีพลังสร้างการเปลี่ยนแปลงโดยลำพังด้วยตัวเองเพียงสิ่งเดียว หากแต่ต้องทำงานร่วมกับองค์ประกอบทางสังคมอื่น ปฏิสัมพันธ์นี้มีพลวัต เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนจนนำไปสู่ความคลุมเครือ และความรู้ต่อการดำรงอยู่ของโครงการที่ผิดแผกแตกต่างจากที่ตั้งใจไว้ ดังตัวอย่างโครงการพลังงานลมในเม็กซิโกที่ทำงานบนพื้นฐานอำนาจทางการเมืองเดิม และยังอยู่บนวิถีแห่งศักดิ์นิยมที่มุ่งหาประโยชน์ให้กับมนุษย์ โดยละเลยการดำรงอยู่ร่วมกับสิ่งอื่นในระบบนิเวศ สถานะพลังงานสะอาดของโครงการพลังงานลมที่นั่นจึงเต็มไปด้วยคำถามและความคลุมเครือ

การเน้นย้ำการเปลี่ยนผ่านได้สร้างภาพเหมารวมว่าแหล่งพลังงานหมุนเวียนคือรูปแบบของพลังงานในอนาคตที่ดีและเป็นที่น่าพึงพอใจ โครงการพลังงานหมุนเวียนถูกนำเสนอแบบลดทอนความเป็นการเมืองและปิดบังความหลากหลายของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และจริยธรรม (Kuzemko, 2016) และ “จำกัดขอบเขตวิธีการที่จะศึกษาวิกฤตเชิงจริยศาสตร์อันเนื่องมาจากเรื่องพลังงาน” High & Smith (2019) การวิจัยเรื่องพลังงานหมุนเวียนในอนาคตจึงต้องหลีกเลี่ยงทัศนะแบบเหมารวม ที่เชื่อว่า พลังงานหมุนเวียนเป็นพลังงานสะอาดที่สร้างการเปลี่ยนผ่านพลังงานได้แบบไร้ข้อกังวลหรือไร้ความขัดแย้ง เพราะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนไม่ได้เป็นลำดับขั้นแบบเส้นตรงเชิงเดียว แต่มีความคลุมเครือ มีพลวัตท่ามกลางปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐาน สถาบันทางสังคม ระเบียบการเมืองและผู้เล่นที่เกี่ยวข้อง การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้จึงควรสนใจปฏิบัติการจริงของโครงการพลังงานหมุนเวียน ผู้วิจัยควรปฏิเสธคำตอบสำเร็จรูป ใช้เวลาอยู่กับกรณีศึกษา และติดตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงออกมาผ่านปฏิบัติการของโครงการมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- กฤติยาพร วงษา. (2557). *อนาคตพลังงานไทย*. เชียงใหม่: สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Abram, S., Winthereik, B. R., & Yarrow, T. (2019). Current thinking – an introduction. *In Electrifying Anthropology*. <https://doi.org/10.5040/9781350102675.0006>
- Argenti, N., & Knight, D. M. (2015). Sun, wind, and the rebirth of extractive economies: Renewable energy investment and metanarratives of crisis in Greece. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 21(4). <https://doi.org/10.1111/1467-9655.12287>
- BNEF. (2023). Energy Transition Investment Trend 2023: *Tracking global investment in the low-carbon energy transition*. <https://about.bnef.com/energy-transition-investment/#toc-report>
- Boyer, D. (2015). Anthropology Electric. *Cultural Anthropology*, 30(4), 531–539. <https://doi.org/10.14506/ca30.4.02>
- Boyer, D., & Howe, C. (2019). *Energopolitics: Wind and Power in the Anthropocene*. Duke University Press.
- Bridge, G., Bouzarovski, S., Bradshaw, M., & Eyre, N. (2013). Geographies of energy transition: Space, place and the low-carbon economy. *Energy Policy*, 53. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2012.10.066>
- Dracklé, D., & Krauss, W. (2011). Ethnographies of Wind and Power. *Anthropology News*, 52(5), 9. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1556-3502.2011.52509.x>
- DSTATIS. (2023, March 9). Electricity production in 2022: *coal accounted for a third, wind power for a quarter*. https://www.destatis.de/EN/Press/2023/03/PE23_090_43312.html
- DW News. (2022, October 17). *Germany Extends Lifetime of Remaining Nuclear Plants*. Retrieved from <https://www.dw.com/en/germany-extends-lifetime-of-all-3-remaining-nuclear-plants/a-63466196>
- Grayson, M. (2017). Energy transitions. *Nature*, 551(7682), S133–S133. <https://doi.org/10.1038/d41586-017-07507-y>
- GTAI. (2023, December 19). *Germany's Wind Energy Industry - Opportunities in a Sustainable Business Environment*. <https://www.gtai.de/en/invest/industries/energy/wind-energy>

- Günel, G. (2022). *Accumulation: Exploring the Materiality of Energy Infrastructure BT - The Palgrave Handbook of the Anthropology of Technology* (M. H. Bruun, A. Wahlberg, R. Douglas-Jones, C. Hasse, K. Hoeyer, D. B. Kristensen, & B. R. Winthereik (eds.); pp. 689–702). Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-7084-8_35
- High, M., & Smith, J.M. (2019). Introduction: The Ethical Constitution of Energy Dilemmas. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 25(S1), 9-28.
- Howe, C. (2019). *Ecologics*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9781478004400>
- Huber, M. (2013). *Lifeblood: Oil, Freedom, and the Forces of Capital*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- IRENA. (2002). *Renewable Power Generation Costs in 2021*. International Renewable Energy Agency.
- Johnstone, B. (2011). *The Unsung Hero of Germany's Solar Miracle* | Greentech Media. <https://www.greentechmedia.com/articles/read/the-unsung-hero-of-germanys-solar-miracle>
- Johnstone, P., & Stirling, A. (2020). Comparing nuclear trajectories in Germany and the United Kingdom: From regimes to democracies in sociotechnical transitions and discontinuities. *Energy Research & Social Science*, 59, 101245. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101245>
- Kuzemko, C. et al., (2016). Governing for sustainable energy system change: Politics, contexts and contingency. *Energy Research and Social Science*, (12), 96–105. <http://dx.doi.org/10.1016/j.erss.2015.12.022>.
- Leach, M., Scoones, I., & Stirling, A. (2010). *Dynamic Sustainabilities*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781849775069>
- Love, T., & Isenhour, C. (2016). Energy and economy: Recognizing high-energy modernity as a historical period. *In Economic Anthropology* (Vol. 3, Issue 1). <https://doi.org/10.1002/sea2.12040>
- Malm, A. (2016). *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*. New York: Verso.
- Middleton, C. & Ketelsen, T. (2022). *Pathways to a Sustainable and Just Transformation of the Mekong Region's Electricity Sector*. Bangkok and Perth: Center for Social Development Studies, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University and the Australia-Mekong Partnership for Environmental Resources and Energy System.
- Morris, C., & Jungjohann, A. (2017). Energize the people to effect policy change. *Nature*, 551(7682). <https://doi.org/10.1038/d41586-017-07508-x>

- Nadaï, A., Krauss, W., Afonso, A. I., Dracklé, D. H., Oliver, L., & Mendes, C. (2015). A Comparison of the Emergence of Wind Energy Landscapes in France, Germany and Portugal. In Yves Luginbühl, Peter Howard, & Daniel Terrasson (Eds.), *Landscape and Sustainable Development. The French Perspective* (pp. 133-144). London: Ashgate.
- Rignall, K. E. (2015). Solar power, state power, and the politics of energy transition in pre-Saharan Morocco. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 48(3), 540–557. <https://doi.org/10.1177/0308518X15619176>
- Scheer, H. (2004). *The Solar Economy: Renewable Energy for a Sustainable Global Future*. London: Earthscan.
- Sovacool, B. K. (2016). How long will it take? Conceptualizing the temporal dynamics of energy transitions. *Energy Research & Social Science*, 13, 202–215. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.12.020>
- Strauss, S., Rupp, S., & Love, T. (2014). Powerlines: Cultures of Energy in the Twenty-first Century. In Sarah Strauss, Stephanie Rupp, & Thomas Love (Eds.), *Culture of Energy: Power, Practices, Technologies* (pp. 10-30). Walnut Creek: Left Coast Press Inc.
- Thombs, R. P. (2018). Has the relationship between non-fossil fuel energy sources and CO2 emissions changed over time? A cross-national study, 2000–2013. *Climatic Change*, 148(4), 481–490. <https://doi.org/10.1007/s10584-018-2215-1>
- Timothy, M. (2011). *Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil*. New York: Verso.
- York, R., & Bell, S. E. (2019). Energy transitions or additions?: Why a transition from fossil fuels requires more than the growth of renewable energy. *Energy Research & Social Science*, 51, 40–43. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.01.008>

Access by Legal Myanmar Migrant Workers with Continuous Otherness Status to Social Welfare during the COVID-19 Pandemic¹

Jiraphon Praithuean² and Busarin Lertchavalitsakul³

Abstract

This article studies problems and obstacles in accessing social welfare and adaptations by legal Myanmar transnational workers faced in Thailand with an otherness status from the government during the first wave of Coronavirus 2019 disease (Covid-19) pandemic between March and November 2020. Data was gathered by in-depth interview from samples, eight migrants working in Mueang Chiang Rai municipality between April and August 2021. Results were that samples faced obstacles in claiming compensation for work termination as employees impacted by Covid-19, and processing support for the burden of added individual incurred costs. When needing governmental assistance and remedial measures, they were treated as others due to ethnic bias embedded in society by long-term social differentiation and discrimination based on citizenship and civil status. Covid-19 therefore reflects the Thai state's obliviousness to transnational workers, despite their legal status.

Keywords: Myanmar transnational migrant workers, Covid-19, Access to social welfare, Citizenship, Otherness

1. Research article. This research paper was developed from an undergraduate research project, "Access by Legal Myanmar Migrant Workers with Continuous Otherness Status to Social Welfare during the COVID-19 Pandemic" submitted in partial fulfillment of the bachelor of arts (BA) in Social Development Program, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, in 2020.

2. Student, Faculty of Social Sciences Naresuan University. Email Jiraphonprai@gmail.com

3. Lecturer at the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University. Email busarinl@nu.ac.th

*** Corresponding Author:** Jiraphon Praithuean Student, Faculty of Social Sciences Naresuan University. Email: Jiraphonprai@gmail.com

.....

Received: August 20, 2023 **Revised:** November 26, 2023 **Accepted:** December 10, 2023

การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูกกฎหมาย ภายใต้สภาวะ “ความเป็นอื่น” ที่คงอยู่ในช่วงการระบาดของโควิด-19¹

จิราภรณ์ ไพโรถื่อน² และ บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล³

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูกกฎหมายภายใต้การสร้าง “ความเป็นอื่น” ของรัฐไทยในสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ช่วงการระบาดในระลอกแรกของประเทศไทยหรือตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2563 ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแรงงานในเขตเทศบาลเมืองเชียงราย 8 คน ในช่วงตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม 2564 ข้อค้นพบเสนอว่าแรงงานข้ามชาติประสบปัญหาวิธีการบอกเลิกจ้างที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงเงินชดเชยเมื่อถูกบอกเลิกจ้างอันเนื่องมาจากโควิด-19 และปัญหาในการดำเนินการตามกระบวนการทางกฎหมายที่พวกเขาต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเอง และเมื่อต้องการความช่วยเหลือหรือการเยียวยาจากรัฐ พวกเขาถูกสร้างความเป็นอื่นด้วยอคติทางชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับความแตกต่างทางสังคมและการเลือกปฏิบัติบนพื้นฐานของสัญชาติและสถานะทางพลเมืองมาอย่างยาวนาน วิกฤตโควิด-19 ที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนถึงสายตาของรัฐไทยที่มองข้ามกลุ่มแรงงานข้ามชาติ แม้พวกเขาจะอยู่และทำงานในเมืองไทยอย่างถูกกฎหมายก็ตาม

คำสำคัญ: แรงงานข้ามชาติเมียนมา, โควิด-19, การเข้าถึงสวัสดิการสังคม, ความเป็นพลเมือง, ความเป็นอื่น

1. บทความวิจัย ปรับปรุงมาจากโครงการวิจัยเรื่อง “ความเป็นอื่น” และการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูกกฎหมายในสถานการณ์โควิด-19” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2563

2. นักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อีเมล Jiraphonprai@gmail.com

3. อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อีเมล busarin@nu.ac.th

***ผู้ประพันธ์บรรณานุกรม:** จิราภรณ์ ไพโรถื่อน นักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
อีเมล Jiraphonprai@gmail.com

วันที่รับบทความ: 20 สิงหาคม 2566 วันที่แก้ไขบทความ: 26 พฤศจิกายน 2566 วันที่ตอบรับบทความ: 10 ธันวาคม 2566

บทนำ

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ขยายวงกว้างสร้างความเสียหายให้กับทุกกิจกรรมในสังคม ธุรกิจ ห้างร้าน สถานประกอบการ ล้วนได้รับความเดือดร้อนถ้วนหน้า แรงงานไทย แรงงานข้ามชาติสูญเสียรายได้ แต่สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างแรงงานสองประเภทนี้คือการเข้าถึงบริการหรือการช่วยเหลือจากรัฐ ดังเสียงของแรงงานข้ามชาติผ่านสื่อที่กล่าวด้วยอารมณ์ฉุนเฉียวว่า “พวกผมไปถามนายว่าทำไมเขาได้ทำงาน แต่พวกเราไม่ได้ทำ เจ้านายก็แค่บอกว่าไม่มีเงินจ้าง พวกผมจึงติดต่อขอเงินประกันสังคมคืน แต่ทางโรงงานบอกว่าต่างตัว เขาไม่ให้” (ชัยยศ ยงค์เจริญชัย, 2563) เสียงสะท้อนทำให้เห็นถึงความเดือดร้อนจากการถูกเลิกจ้าง ขาดรายได้ และการติดต่อสำนักงานประกันสังคมแต่กลับไม่ได้รับสิทธิในการขอเงินคืน ซึ่งแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมานับเป็นแรงงานกลุ่มใหญ่ของประเทศที่มีส่วนช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจแต่ต้องเผชิญปัญหาหลัก คือเมื่อถูกเลิกจ้างไม่ได้รับเงินชดเชย และความชัดเจนด้านการจัดการแรงงานข้ามชาติที่รอเข้าประเทศ หลังมาตรการผ่อนคลายเป็นเมื่อเศรษฐกิจฟื้นฟู (ThaiNGO, 2563)

นอกจากการใช้มาตรการ(การกวดล้างแรงงานข้ามชาติ)ที่ล้มเหลว ความคิดและมุมมองของรัฐที่มีผลต่อการปฏิบัติกับแรงงานข้ามชาตินั้นอยู่ภายใต้กรอบคติของสังคมไทยที่มีต่อแรงงานนอกระบบ อติวานิชยพงศ์ แบ่งอคติที่มีต่อแรงงานข้ามชาติไว้ 3 มุมมอง ได้แก่ มุมมองแรก แรงงานข้ามชาติเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงมักมองว่าการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติจำนวนมากทำให้ประเทศไทยขาดความมั่นคง มุมมองที่สอง คือแรงงานเป็นภัยทางสังคม สะท้อนจากสื่อมวลชนที่มักจะนำเสนอข่าวเชิงลบที่เป็นภาพแทนของการดำรงอยู่ของแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย และมุมมองที่สาม คือ ภัยทางด้านสาธารณสุข ที่เกิดจากสถานการณ์ในอดีตที่มีโรคติดต่อเข้ามาในประเทศไทย ผ่านการเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติ ส่วนในช่วงวิกฤตโควิด-19 มีการนำเสนอข่าวโดยรัฐบาลที่แบ่งแยกจำนวนคนติดที่มีสัญชาติไทยออกจากจำนวนแรงงานข้ามชาติ แนวทางการดำเนินการเช่นนี้สะท้อนการมองแรงงานข้ามชาติมีความแตกต่างและมีอคติ และตอกย้ำว่าแรงงานข้ามชาติเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดภัยทั้งทางด้านความมั่นคงทางสาธารณสุข ดังนั้นสิ่งที่ทำให้แรงงานข้ามชาติได้รับการปฏิบัติหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐมากกว่าแรงงานไทยจึงเกิดจากข้อจำกัดของกฎหมายบางประการที่ทำให้แรงงานไม่สามารถได้รับการคุ้มครองหรือได้รับสิทธิ ตลอดจนทัศนคติหรืออคติของรัฐบาลที่มองแรงงานข้ามชาติ (ภาคีสังคมแรงงานสู้วิกฤตโควิด-19, 2563)

จากสถานการณ์ที่งานข้ามชาติไม่ได้รับความเท่าเทียมในการช่วยของรัฐ อีกทั้งการวิเคราะห์จากทั้งสื่อและงานวิชาการจำนวนมาก บทความวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม ปัญหา และอุปสรรคการเข้าถึงการเยียวยาของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูกกฎหมายในสถานการณ์โควิด-19 โดยให้ความสนใจศึกษาแรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมาเนื่องจากเป็นประชากรข้ามชาติที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ และส่วนหนึ่งเกิดจากอคติที่เชื่อมโยงจากความแตกต่างจนการกลายเป็นอื่น (Hall, 1997) ที่เกิดจากการจัดประเภทของพวกเขาว่าไม่ใช่คนไทย ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดในการจัดการสวัสดิการที่มีฐานจากสถานะพลเมืองทางกฎหมาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูกกฎหมายภายใต้สถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19
2. เพื่อชี้ให้เห็นถึงกรอบแนวคิดที่ดำรงอยู่และส่งผลต่อมาตรการของประเทศไทยในการช่วยเหลือเยียวยาแรงงานข้ามชาติในช่วงโควิด-19

วิธีดำเนินการวิจัยและพื้นที่การศึกษา

งานวิจัยนี้เริ่มต้นจากการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติในช่วงการระบาดของไวรัสโควิด-19 ในประเทศไทยระลอกแรก (ช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคม 2563) ตลอดจนทำความเข้าใจกฎหมายต่างๆ เนื่องจากกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ผู้วิจัยศึกษานั้นจัดอยู่ในประเภทแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาในประเทศไทยและทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายในพื้นที่เขตเทศบาลนครเชียงราย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเมียนมาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ที่ผ่านมา เชียงรายมีการพัฒนาคมนาคมส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและต่อเนื่องถึงทางตอนใต้ของประเทศไทยผ่านทางระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ หรือเส้นทาง R3A (สุมาลี สุขदानนท์, 2561) เชียงรายจึงเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ต่อมายกระดับความร่วมมือส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุน อุตสาหกรรม การเกษตรและบริการเพื่อก่อให้เกิดกิจการจ้างงาน และยกระดับการครองชีพของประชาชนในพื้นที่ (ปฐมพงศ์ มโนหาญ, 2561) ประกอบกับจังหวัดเชียงรายตั้งอยู่ที่ราบสูงระหว่างภูเขา มีแม่น้ำสายสำคัญคือแม่น้ำกก และแม่น้ำกรณ์ไหลผ่าน ซึ่งเอื้อต่อการประกอบอาชีพ เช่นธุรกิจการบริการด้านการท่องเที่ยว การค้า การอุตสาหกรรม และการเกษตรกรรมของจังหวัดเชียงราย (เทศบาลนครเชียงราย, ม.ป.ป.) ทำให้เกิดแหล่งงานขึ้นในพื้นที่เทศบาลนครเชียงรายและใกล้เคียง จึงเป็นพื้นที่ดึงดูดแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน

รายงานของสำนักงานแรงงานจังหวัดเชียงรายล่าสุดในเดือนตุลาคม 2566 พบว่ามีแรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวอยู่ที่ 31,344 คน โดยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ประเภททั่วไป 990 คน ประเภทนำเข้าตาม MOU 608 คน ประเภทส่งเสริมการลงทุน 7 คน ประเภทชนกลุ่มน้อย 15,606 คน แรงงานต่างด้าวมาตรา 63/2 หรือคนที่ยังไม่ได้รับสัญชาติตามพ.ร.บ.สัญชาติของกระทรวงมหาดไทย และประเภทที่ระบุสัญชาติจาก 4 ประเทศเพื่อนบ้านหลักได้แก่เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม รวมกันอยู่ที่ 16,599 คน โดยมาจากเมียนมาเป็นจำนวนมากสุดที่ 15,415 คน (สำนักงานแรงงานจังหวัดเชียงราย, 2566) การแบ่งประเภทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแรงงานข้ามชาติในเชียงรายนั้นมีหลายสถานะ ซึ่งพบว่าแรงงานประเภทชนกลุ่มน้อยมีจำนวนสูงรองลงมาจากแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านที่สามารถระบุสัญชาติได้ แรงงานชนกลุ่มน้อยนั้นส่วนใหญ่อพยพและอาศัยตลอดจนทำงานในประเทศไทยมาอย่างยาวนานหรืออย่างน้อย 10 ปีขึ้นไป

ซึ่งส่วนใหญ่มีบัตรประจำตัวที่กระทรวงมหาดไทยออกให้ด้วยตัวเลขที่แตกต่างจากพลเมืองสัญชาติไทยที่ขึ้นด้วยเลข 3 และอยู่ระหว่างการพิสูจน์สัญชาติเพื่อปรับเปลี่ยนสถานะ แต่ก็มีสิทธิในการทำงาน และจะได้รับสิทธิคุ้มครองหากทำตามเงื่อนไขของหลักประกันสังคม แต่ขณะเดียวกันก็มีอยู่จำนวนหนึ่งที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนอยู่ในระบบของกระทรวงแรงงานด้วยเช่นกัน (สร้อยมาศ รุ่งมณี และคณะ, 2565)

สำหรับแนวทางการเก็บข้อมูลในงานนี้ ผู้วิจัยอาศัยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง เริ่มต้นด้วยการสัมภาษณ์ออนไลน์ในช่วงที่ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) ประกาศมาตรการห้ามหรือลดการเดินทางระหว่างจังหวัด จนกระทั่งในช่วงเดือนกรกฎาคม 2564 มาตรการดังกล่าวเริ่มผ่อนคลายเป็นลำดับ จึงได้ลงพื้นที่ศึกษาในเขตเทศบาลเมืองเชียงราย โดยได้ประสานการเข้าถึงชุมชนแรงงานข้ามชาติกับศูนย์ช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย และสัมภาษณ์แรงงานทั้งหมด 8 คน เป็นผู้ชาย 3 คน และผู้หญิง 5 คน (ดูตาราง 1) ก่อนสัมภาษณ์ ผู้วิจัยขออนุญาตการบันทึกเสียง และได้ปกปิดอัตลักษณ์ผู้ให้ข้อมูลโดยใช้ชื่อสมมติในงานวิจัย

ตาราง 1 ข้อมูลพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

นามสมมติ	อายุ (ปี)	เพศ	สถานภาพสมรส	ระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทย (ปี)	อาชีพก่อนโควิด-19 ระบาด	อาชีพหลังโควิด-19 ระบาด (สัมภาษณ์ช่วงเดือน เม.ย.-ส.ค. 2564)
พิกุล	28	ชาย	สมรส	9	พนักงานดูแลรักษาความปลอดภัย	พนักงานดูแลรักษาความปลอดภัย
จำปา	38	หญิง	สมรส	มากกว่า 20	ลูกจ้างร้านขายของชำ	ลูกจ้างร้านขายของชำ
ธารา	41	หญิง	หย่า	15	พนักงานทำความสะอาด	ว่างงาน
ตะวัน	30	หญิง	สมรส	10	พนักงานทำความสะอาด	ขายกับข้าว (อาชีพเสริม)

นามสมมติ	อายุ (ปี)	เพศ	สถานภาพ สมรส	ระยะเวลา ที่อยู่ใน ประเทศไทย (ปี)	อาชีพก่อน โควิด-19 ระบาด	อาชีพหลัง โควิด-19 ระบาด (สัมภาษณ์ ช่วงเดือน เม.ย.-ส.ค. 2564)
นารา	53	หญิง	หม้าย	15	พนักงาน ทำความสะอาด สะอาด	ขายกับข้าว (อาชีพเสริม)
ลัด	44	หญิง	หย่า	25	พนักงาน เสิร์ฟ	ว่างงาน
ศุภโชค	44	ชาย	สมรส	มากกว่า 20	พนักงาน ดูแลความ ปลอดภัย โรงแรม	ว่างงาน
พิทักษ์	30	ชาย	สมรส	16	พนักงาน เสิร์ฟ	ว่างงาน

ที่มา: จิราภรณ์ ไพรเถื่อน และบุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล. 2563

กรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้ทบทวนสถานการณ์ที่แรงงานชาติเข้าไม่ถึงสวัสดิการทางสังคมในช่วงโควิด-19 ซึ่งเผยให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคที่สะท้อนถึงแนวคิดและอุดมการณ์ของรัฐไทยและสังคมโดยรวมที่มีต่อแรงงานข้ามชาติมาอย่างยาวนาน จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบแนวคิดที่ปรากฏในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหรือนโยบายที่เกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในสังคมไทยอย่างน้อย 4 ประเด็น ได้แก่อคติชาติพันธุ์ที่มีต่อแรงงานข้ามชาติ วาทกรรมแรงงานต่างด้าว ความเป็นชายขอบของแรงงานข้ามชาติ และการสร้างความเป็นอื่น ในส่วนนี้เป็นการทบทวนกรอบแนวคิดดังกล่าวเพื่อชี้ให้เห็นว่าแรงงานข้ามชาติถูกสร้างความเป็นอื่นมาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบอย่างชัดเจน โดยมีความเป็นพลเมืองหรือสัญชาติไทย และสถานะทางทะเบียนเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างให้พวกเขากลายเป็นชายขอบในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19

1. อคติชาติพันธุ์ที่มีต่อแรงงานข้ามชาติ

งานของวราภรณ์ มนต์ไทรเวศย์ (2550) เสนอว่าการก่อเกิดและการผลิตซ้ำความรุนแรงต่อแรงงานต่างด้าวทางตรง เชิงโครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นเหตุปัจจัยมาจากอคติทางชาติพันธุ์ที่มีต่อแรงงานต่างด้าว ผ่านบทเรียนประวัติศาสตร์ที่มีคนไทยเป็นตัวเอก มีกลุ่มคนเมียนมาหรือเพื่อนบ้านเป็นตัวร้าย และเมื่อสังคมไทยพบคนที่มีวัฒนธรรมต่างจากตนเข้ามา ซึ่งเป็นแรงงานต่างด้าวจึงมองว่าเป็นภาระ สร้างปัญหาแก่ประเทศไทยแย่งชิงทรัพยากรและบริการจากรัฐ (ปริดา รอดนวล, 2551) ความรู้สึกเกลียดกลัวนี้นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบ เช่น ถูกกดค่าแรงและไม่ได้รับสวัสดิการสังคม จนทำให้รัฐมีนโยบายควบคุมแรงงานอย่างเคร่งครัดด้วยการกีดกันไม่ให้แรงงานเข้ามามากเกินไป แต่รัฐไทยเองไม่ได้ยึดหลักแนวคิดสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน เห็นได้จากการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวที่ยึดหลักผลกระทบความมั่นคงของชาติ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (พฤษ์ เภาถวิล, 2553)

นอกจากนี้ อติสร เกิดมงคล (2550) กล่าวว่าสังคมไทยมีมายาคติต่อแรงงานข้ามชาติน้อย 3 ประการได้แก่ หนึ่ง การตีตราแรงงานข้ามชาติเรื่องผู้หลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมายเนื่องด้วยสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของประเทศเมียนมาทำให้ต้องอพยพมาประเทศไทย ซึ่งรัฐไทยมีทัศนคติความเป็นชาติแบบหนึ่งเดียว สอง แรงงานข้ามชาติแย่งงานคนไทยในตลาดแรงงานระดับล่าง เนื่องจากนายจ้างเห็นว่าแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาไม่เลือกงานและรังเกียจงานบางประเภทเหมือนกับคนไทย สาม ภาระด้านงบประมาณของกระทรวงสาธารณสุข เพราะแรงงานข้ามชาติไม่มีเงินรักษาพยาบาลในกรณีรักษาในสถานพยาบาลของรัฐ และเป็นพาหะของบางโรคที่กระทรวงสาธารณสุขไม่สามารถกำจัดให้หมดไปได้ ทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติหรือได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมต่อแรงงานข้ามชาติ

2. วาทกรรมแรงงานต่างด้าว

วาทกรรมแรงงานต่างด้าวเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ทำให้แรงงานข้ามชาติกลายเป็นส่วนเกินของสังคมไทย ส่วนหนึ่งมาจากการนำเสนอภาพแทนของสื่อมวลชน เช่นการนำเสนอว่าแรงงานข้ามชาติหลายหมื่นคนเข้าร่วมชุมนุมต่อต้านรัฐบาลกับขบวนการคนเสื้อแดง และมีใช้ความรุนแรงตลอดการชุมนุม (ประชาธรรมดา, 2552) วาทกรรมแรงงานต่างด้าวถูกผนวกเข้ากับอุดมการณ์สร้างความมั่นคงของชาติ และปรากฏเป็นภาพแทนในสื่อจนสร้างให้แรงงานข้ามชาติเป็นกลุ่มชายขอบในสังคมไทย (อมสิน บุญเลิศ, 2552) หรือสร้างการแบ่งแยกทางเชื้อชาติที่มีอิทธิพลต่อการให้สวัสดิการหรือสิทธิความเท่าเทียมต่อแรงงานข้ามชาติ (พิทักษ์ ไปเร็ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2556)

3. ความเป็นชายขอบของแรงงานข้ามชาติ

บทความนี้ยังเห็นว่ากระบวนการที่แรงงานถูกปฏิเสธหรือกีดกันคือกระบวนการสร้างความเป็นชายขอบให้เกิดกับพวกเขา นั่นคือความแตกต่างทางชาติพันธุ์ตามคำอธิบายของสมัคร์ กอเซ็ม (2559) ซึ่งชาติพันธุ์ถือเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกทำให้เกิดความเป็นชายขอบจากอุดมการณ์ชาติไทยภายใต้แนวคิดรัฐ-ชาติ เช่นเดียวกับงานของของพัชรี กล่อมเมือง (2562) ที่ศึกษาความเป็นชายขอบที่เกิดขึ้นกับคนไทยเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนใต้ ที่นอกเหนือจากอุดมการณ์ทางการเมืองแล้ว อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมยังถูกเบียดขับด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจและทุนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ดังนั้นแล้ว ความเป็นชายขอบของแรงงานข้ามชาติจึงเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม (สุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษา, 2542) กล่าวคือแรงงานข้ามชาติถูกผลักให้กลายเป็นชายขอบจากระบบเศรษฐกิจที่ทำให้แรงงานข้ามชาติต้องทำงานที่คนไทยไม่ประสงค์จะทำ และเป็นกลุ่มคนที่เข้าถึงสวัสดิการทางสังคมอย่างยากลำบากในห้วงยามของความจำเป็นเช่นช่วงการระบาดของโควิด-19

4. การสร้างความเป็นอื่น (otherness)

จากแนวคิดอคติทางชาติพันธุ์ จนนำไปสู่การสร้างวาทกรรมที่ผลักให้แรงงานข้ามชาติกลายเป็นคนชายขอบของสังคม ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐไทยซึ่งมีฐานมาจากการถูกสร้างภาพความเป็นอื่นหรือแตกต่างจากสังคมหลักมาอย่างต่อเนื่อง โดยการการสร้างความเป็นอื่นนั้นเริ่มต้นจากการความแตกต่างให้เกิดขึ้นก่อน (Lidchi, 1997; Hall, 1997) เฮนเรียตตา ลิดชี (Lidchi, 1997) ศึกษาการสร้างความเป็นอื่นจากกรอบแนวคิดภาพแสดงแทน (representation) ที่เกิดจากวัตถุที่ทำให้เกิดความหมายของความเป็นอื่นขึ้นในบริบทของการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วรรณนา ซึ่งต้องใช้ศาสตร์ในการสร้างสรรค์ (poetics) เพื่อให้เกิดความสนใจใคร่รู้ (curiosity) ให้กับวัตถุที่แสดง โดยเริ่มต้นจากการสร้างภาพแทนเพื่อนำไปสู่การจัดประเภท การสร้างแรงจูงใจเพื่อการตีความอย่างเป็นระบบ ลิดชีได้วิเคราะห์ระบบการสร้างภาพแสดง ภายใต้กรอบแนวคิดด้านสัญศาสตร์ (semiotics) และการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) และเสนอว่าภาพแสดงแทนของวัตถุในพิพิธภัณฑ์เสนอความเป็นการเมือง (poetics) ได้แก่ แง่มุมที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมที่มีฐานจากแนวคิดอาณานิคมและการแบ่งแยกระหว่างความเป็นตะวันตกและที่เหลือ (the west and the rest)

สจิวต์ ฮอลล์ (Hall, 1997) ได้วิเคราะห์ภาพแสดงแทนที่สร้างความเป็นอื่นที่ก่อให้เกิดอคติที่มีต่อสีผิว/เชื้อชาติ (race) ชาติพันธุ์ (ethnicity) เพศ (gender) เพศวิถี (sexuality) และมิติอื่นๆ ในสื่อที่มีความทันสมัยในเวลานั้น ได้แก่รูปภาพสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ และภาพประกอบในสื่อโฆษณาสินค้า การสร้างความเป็นอื่นนั้นเริ่มต้นจากการสร้างความแตกต่าง (differentiation) ที่นำไปสู่การสร้างภาพแสดงแทนของความเป็นอื่น และความเป็นอื่นนั้นจะยิ่งตอกย้ำมากขึ้นหากมีการนำเสนอภาพแทนนั้นซ้ำๆ หรือข้ามระหว่างสื่อประเภทต่างๆ (inter-textuality) ในขณะเดียวกัน ตลอดจนแนวทางการสร้างความเป็นอื่นในหลายๆ ตำแหน่งแห่งที่ (position) ภายใต้ระบบของการแบ่งแยกประเภท (classification system) เช่นที่ปรากฏในการสร้างความแตกต่างของร่างกายหรือลักษณะภายนอกของคนผิวดำโดยเฉพาะที่เป็นนักกีฬาของสื่ออเมริกัน กระบวนการเหล่านี้นำไปสู่การให้ความหมายและการสร้างภาพเหมารวมที่ตายตัว (stereotyping) ให้กับคนผิวดำในสังคมอเมริกา ฮอลล์เห็นเช่นเดียวกับลิดชีที่ว่ากระบวนการเหล่านี้จะเกิดได้ในบริบททางสังคมที่คำผิวดำนั้นอยู่ในความสัมพันธ์อำนาจที่ไม่เท่าเทียม หรือทำให้เป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย พิทักษ์ ไปเร็ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2556) ได้เสนอความเป็นอื่นเชื่อมกับแนวคิดวาทกรรมที่เกิดขึ้นกับแรงงานข้ามชาติในโรงงานในจังหวัดสมุทรสาคร ผู้เขียนทั้งสองได้แบ่งการสร้างความเป็นอื่นออกเป็น 4 ประการ

หนึ่ง ความเป็นอื่นที่เกิดจากการขีดเส้นพรมแดน รัฐ-ชาติ การปฏิบัติต่อกันระหว่างรัฐต่อรัฐ ความหวงแหนแผ่นดิน มีการสร้างกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายพลเมืองขึ้นมาตอกย้ำความแตกต่าง รวมถึงนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคที่ยิ่งทำให้เกิดความแปลกแยก ดังนั้นจึงทำให้เกิดการมองผู้อื่นและเกิดความรู้สึกในใจระหว่างกันว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน สอง การให้บริการแก่แรงงานข้ามชาติที่ยังไม่เท่าเทียมและทั่วถึง มีการปฏิบัติของรัฐไทยที่แตกต่างระหว่างแรงงานไทยกับแรงงานข้ามชาติ ซึ่งกำหนดโดยพระราชบัญญัติกฎกระทรวง กฎหมาย ข้อบังคับต่างๆ เช่น สิทธิการรักษาพยาบาลที่ต่างจากคนไทยที่มีสิทธิการรักษา 30 บาท หรือกองทุนเงินทดแทน ซึ่งแรงงานข้ามชาติไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว สาม แนวคิดและนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศไทยที่รัฐบาลให้ความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาการลักลอบเข้ามาของแรงงาน ขณะที่เจ้าหน้าที่รัฐก็ปฏิบัติต่อแรงงานข้ามชาติไม่ดี สี่ ความเป็นอื่นด้านสังคม โดยเฉพาะความแตกต่างทางเชื้อชาติและสัญชาติ ที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐไทยให้ความสำคัญกับคนที่มีสัญชาติไทยเป็นอันดับแรก

ความเป็นอื่นจึงนำไปสู่การสร้างความรู้ในมิติต่างๆ ดังที่ วรากรณ์ มนต์ไตรเวศย์ (2550) ได้อธิบายปัจจัยทางตรง เชิงโครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม ที่ส่งผลให้แรงงานต่างด้าวกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่พวกเขาอยู่ในลำดับล่างสุดหรือชายขอบของสังคม วรากรณ์พยายามชี้ให้เห็นว่าอคติจากประวัติศาสตร์นำไปสู่การสร้างความชอบธรรมในการกระทำรุนแรงทั้งทางตรงและในเชิงโครงสร้างต่อแรงงานต่างด้าว ผ่านการสร้างและผลิตซ้ำระบบคิด และการกระทำที่กดขี่กดทับที่คนไทยเองต่างยอมรับและไม่ได้ตั้งคำถาม เพราะกลัวจะเสียประโยชน์จากการชู้ตริตแสวงหาเป็นสิ่งที่ทำให้ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่ถูกผลิตซ้ำจากการปิดหูปิดตา ยังคงดำรงและหยั่งรากลึกลงไปในสังคมไทยและไม่ได้รับการแก้ไข ขณะที่กมลศ โพธิ์นิชฐ และคณะ (2560) ตอกย้ำว่าแรงงานข้ามชาติถูกกระทำให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจ คือผู้ที่ตกอยู่ภายใต้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ถูกเอารัดเอาเปรียบซึ่งคำนี้มีลักษณะกีดกันให้แรงงานข้ามชาติเป็นคนอื่นประกอบกับนโยบายที่ควบคุมแรงงานเพื่อรักษาความสงบ เพื่อสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับรัฐและนายทุน

การสร้างความเป็นอื่นของแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย เทียบเคียงได้กับข้อเสนอของอแลง บาดีโอ (Badio, 2017) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ที่เสนอความเคลื่อนไหวถึงการยอมรับของสังคมที่อยู่อาศัยของคนจากหลากหลายที่มาในโลกที่มีการไหลเวียนของเงินทุนและสินค้า ซึ่งไม่ใช่โลกเดียวที่มีการสร้างกำแพงปิดกั้น ป้องกัน หรือแย่งแยก แต่คือโลกของความแตกต่างที่ทำให้เห็นถึงการแสดงอัตลักษณ์ที่หลากหลายและมีพลวัตของผู้คน การแสดงอัตลักษณ์จึงเป็นได้ทั้งเหมือนกับคนที่เหลือซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่คงที่หรือเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท โดยเฉพาะในสังคมที่มีผู้อพยพหรือ immigrant ซึ่งมีนัยของความเป็นอื่นหรือผู้สร้างปัญหา เขาเสนอว่าคนเหล่านี้เป็นชาวต่างชาติ หรือ foreigner และสังคมต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดมองว่าผู้อพยพคือโอกาส กระบวนการผสมกลืนกลายหรือกระบวนการบูรณาการให้คนที่แตกต่างให้เปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์หรือเป็นเหมือนคนส่วนใหญ่ไม่ในแนวทางที่เขาสนับสนุน และสังคมควรเรียนรู้เส้นทางชีวิตของคนเหล่านี้ การบ่งบอกว่ามีโลกใบเดียวทำให้การแสดงอัตลักษณ์ของผู้คนถูกกดทับหรือกลายเป็นผู้ที่ตกอยู่ในตำแหน่งหรือสถานการณ์รองจากคนกลุ่มหลักในสังคม

ผลการวิจัย

1. การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมในช่วงสถานการณ์โควิด-19

1.1 การถูกบอกเลิกจ้างและความแตกต่างในการเข้าถึงความช่วยเหลือ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า แรงงานข้ามชาติที่ได้รับการจ้างงานตามกฎหมายได้ถูกบอกเลิกจ้างอันเนื่องจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่พวกเขากลับไม่ได้รับคุ้มครองหรือการเข้าถึงสวัสดิการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ซึ่งระบุว่านายจ้างมีหน้าที่รับผิดชอบสิทธิต่อลูกจ้างในกรณีที่ต้องหยุดกิจการชั่วคราวด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งที่สำคัญมีผลกระทบต่อกิจการของนายจ้าง หากมีการเลิกจ้างคือการที่นายจ้างไม่ให้ลูกจ้างทำงานต่อและไม่จ่ายค่าจ้างให้ ไม่ว่าจะเป็นเพราะสิ้นสุดสัญญาจ้างหรือเหตุอื่นใดหรือการที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงานและไม่ได้รับค่าจ้างเพราะเหตุที่นายจ้างไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ นายจ้างต้องชำระเงินให้แก่ลูกจ้างไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของค่าจ้างที่ลูกจ้างได้รับในวันทำงานปกติ ตลอดระยะเวลาที่นายจ้างไม่ได้ดำเนินกิจการหรือให้ลูกจ้างทำงาน หรือหากมีการบอกเลิกสัญญาจ้างที่มีทั้งกำหนดระยะเวลา และไม่ได้กำหนดระยะเวลา โดยประเภทที่ไม่กำหนดระยะเวลานั้น ในกรณีทั่วไปคือนายจ้างต้องมีหนังสือบอกเลิกจ้างอย่างน้อยหนึ่งงวดของการจ่ายค่าจ้าง และจ่ายค่าชดเชยตามอัตราที่กฎหมายกำหนด

สำหรับสวัสดิการสังคมของแรงงานข้ามชาตินั้น กมลาศ สาลี สุกัญศีล (2557) ได้อธิบายการเข้าถึงสิทธิที่เป็นไปตามประเภทสถานะทางกฎหมายและการเข้าถึงการประกันสุขภาพ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ 1) กลุ่มที่มีสถานะและการทำงานถูกต้องตามกฎหมาย 2) กลุ่มที่มีสถานะและการทำงานถูกต้องตามกฎหมาย แต่เคยทำงาน หรือไม่ได้ทำงาน 3) กลุ่มแรงงานนอกระบบ ประกอบด้วยกลุ่มแรงงานที่มีสถานะทางกฎหมายและรูปแบบการเข้าถึงประกันสุขภาพที่ต่างกัน ซึ่งทำให้เห็นว่าสิทธิการเข้าถึงหรือได้รับสวัสดิการแตกต่างกัน งานนี้ยังกล่าวถึงปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมของแรงงานข้ามชาติว่านายจ้างไม่ได้ดำเนินการตามกฎหมาย ภาครัฐมีมุมมองที่แบ่งแยกแรงงานข้ามชาติออกจากสังคมไทยเป็นกลุ่มที่ถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลังจากนโยบายของรัฐ

หลังจากรัฐบาลไทยประกาศใช้ พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ยกระดับการควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้มีแรงงานข้ามชาติ 345,072 คนตกงาน ซึ่งคาดว่าเป็นตัวเลขที่ต่ำกว่าจำนวนจริงที่ประสบปัญหา ขณะที่แรงงานข้ามชาติอีกกว่า 7 แสนคนที่ถูกเลิกจ้าง และบางส่วนไม่ได้รับการจ่ายค่าชดเชยจากนายจ้าง (มติชนออนไลน์, 2563) ขณะที่ผู้วิจัยศึกษานั้น (เดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม 2564) โควิด-19 ยังมีการระบาดอยู่ ขณะที่การบอกเลิกจ้างงานยังคงเกิดขึ้นตามมา ในเวลานั้นแม้ว่าคนที่ได้ถูกบอกเลิกจ้างจากผลกระทบของโควิด-19 สามารถเรียกร้องการคุ้มครองและค่าชดเชยตามพ.ร.บ.คุ้มครองแรงงานดังที่กล่าวไปได้ (iLaw, 2563) แต่ก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะนายจ้างเองก็ประสบปัญหาในการทำตามกฎหมายเพื่อคุ้มครองและจ่ายค่าชดเชยเมื่อต้องเลิกจ้าง (ถวัลย์ รุยาพร และคณะ, 2565)

“...นายจ้างทุกคนเวลาไปแจ้งเนียไม่ได้บอกลูกน้องว่าถูกไล่ออกแล้วนะ ไล่ออกไปแล้ว แต่ไม่ได้แจ้งที่จัดหางานว่าคนนี้เขาเลิกงานไม่ดี เขาก็ตักงาน แต่เขาเวลาไล่ออก แจ้งออก ไม่ได้บอกเขา...”

(ศุภโชค, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2564)

“...ไม่ได้สิทธิค่าเี่ยวยา พอดีเจ้านายเก่าประกันสังคมคนไทยที่อยู่ทำงานด้วยกันคนไทยได้หมดแหละ มีพม่าแค่ในนั้น 5 คน ไม่ได้สักคนเขาไม่ได้ไปขึ้นให้ (ขึ้นทะเบียน) ซักอย่าง...”

(ลัด, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2564)

“...แฟนไม่ได้หยุดงาน หยุดงานประมาณ 1 เดือนหยุดเดือนนึง 10-15 วันไม่ให้ (หนึ่งเดือนได้หยุดประมาณ 10-15 วัน) พี่สาว 2 คน หยุด 10-15 วัน ประกันสังคมไม่ให้ไม่รู้ทำไมเจ้าของไม่ได้ยื่นให้อะ คิดว่าอยู่ที่เจ้าของหรือเปล่า ตอนหยุดงานก็ไม่ได้เงินจากประกันสังคมเงินจากนายจ้างเลย...”

(ตะวัน, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2564)

ปัญหานี้เกิดขึ้นกับคนสัญชาติไทยรวมถึงแรงงานข้ามชาติ แต่ที่แตกต่างกันคือคนไทยสามารถเข้าถึงมาตรการช่วยเหลือที่ออกจากภาครัฐได้ เนื่องจากกำหนดคุณสมบัติครอบคลุมบุคคลที่มีสัญชาติไทยเป็นส่วนใหญ่ เช่น โครงการคนละครึ่ง และเราชนะ เป็นต้น ทำให้แรงงานข้ามชาติไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือได้ (WorkpointToday, 2564)

1.2 การชดเชยหลังถูกบอกเลิกจ้าง

ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 (เริ่มซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพรบ.ส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2550 มาตรา 3) ค่าชดเชย ลูกจ้างที่มีสิทธิได้รับค่าชดเชย จะต้องได้รับค่าชดเชยตามระยะเวลาการทำงานตั้งแต่ 120 วัน หรือที่แบ่งเป็นช่วงเวลา เช่นตั้งแต่ 1 ปีแต่ยังไม่ครบ 3 ปี หรือตั้งแต่ 3 ปี แต่ยังไม่ครบ 6 ปี จนถึงระยะเวลาทำงาน 20 ปีขึ้นไป เป็นต้น สุชาติ พรชัยวิเศษกุล อธิบดีกรมการหางาน ให้สัมภาษณ์กับสำนักงานปืชีไทยว่า แรงงานข้ามชาติในระบบทุกคนจะได้รับการคุ้มครองตามพ.ร.บ.คุ้มครองแรงงานเหมือนแรงงานไทยทุกประการ ไม่ว่าจะได้รับผลกระทบจากโควิด-19 หรือปัจจัยอื่น โดยทั่วไปแรงงานข้ามชาติจะจ่ายเงินสมทบกองทุนประกันสังคมซึ่งหากตกงานหรือว่างงานจะได้เงินชดเชยตามระเบียบดังกล่าว ซึ่งกรมการจัดหางานได้เข้าไปดูแลลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้าง โดยการจัดหาที่ทำงานแห่งใหม่ให้ทดแทน โดยเฉพาะงานในกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ยังต้องการแรงงาน (ชัยยศ ยงค์เจริญชัย, 2563) ภาครัฐย้ำว่าสิทธิของแรงงานข้ามชาติก็เหมือนสิทธิของคนไทยทุกประการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น ในสถานการณ์โควิด-19 แรงงานข้ามชาติถูกกฎหมายควรได้รับเงินชดเชยหลังจากการถูกเลิกจ้างตามพ.ร.บ.คุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2562 กรณีเลิกจ้างลูกจ้างจะได้รับค่าชดเชยไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของค่าจ้างในวันทำงาน (วโรปภา มหาสำราญ, 2563) แต่การให้หยุดงานชั่วคราวเป็นเหตุผลที่นายจ้างหรือผู้ประกอบการหลายคนใช้บอกาลูกจ้างในช่วงโควิด-19 เงื่อนไขนี้ทำให้นายจ้างไม่ต้องรับผิดชอบจ่ายเงินชดเชย เพราะถือว่าเป็นเหตุผลฉุกเฉิน

เมื่อรัฐบาลใช้มาตรการควบคุมการแพร่ระบาดโควิด-19 ทำให้กิจการที่มีความเสี่ยงปิดตัวลงพร้อมกับสถานะเศรษฐกิจที่ดิ่งลงเหว และเมื่อสถานประกอบการซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของแรงงานต้องหยุด แรงงานจึงถูกเลิกจ้าง หยุดงาน ลดเวลาทำงาน หรือลดค่าจ้าง ดังนั้นเมื่อถูกเลิกจ้างก็ต้องได้รับค่าชดเชยตามพ.ร.บ.คุ้มครองแรงงานจากนายจ้าง แต่ในทางปฏิบัติ บางกรณีนายจ้างก็ไม่ได้บอกว่าเลิกจ้าง แต่บอกว่าหยุดจ้างเพื่อรอให้สถานการณ์ดีขึ้นแล้วจะกลับมาจ้างใหม่ นารา แรงงานข้ามชาติหญิงวัย 53 ปี ที่ได้รับการช่วยเหลือจากนายจ้างเป็นข้าวสารอาหารแห้งในช่วงการระบาดรอบแรก หลังจากนั้นนายจ้างก็บอกกับนาราให้หางานใหม่ทำ แต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงค่าชดเชยกรณีเลิกจ้าง (สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2564) สถานการณ์นี้คล้ายกับงานของอมรรณ ศรีชูเปี่ยม (2550) เกี่ยวกับนโยบายสวัสดิการสังคมที่มีผลกระทบต่อแรงงานต่างด้าว นโยบายของรัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าว ด้านสวัสดิการสังคมและคุ้มครองแรงงาน เป็นการคุ้มครองที่เท่าเทียมกับคนไทยภายใต้พ.ร.บ.คุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 แต่ในความเป็นจริงพบปัญหา เช่น แรงงานไม่ได้รับค่าจ้างตามอัตราขั้นต่ำที่กฎหมายกำหนด ถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรม ถูกเอารัดเอาเปรียบในค่าจ้างที่น้อยกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ

ประเด็นต่อคือมาการขอรับเงินตามหลักประกันตน สุชาติ ชมกลิ่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน กล่าวว่าหากแรงงานข้ามชาติจะได้สวัสดิการและความคุ้มครองจากสำนักงานประกันสังคมจะต้องเป็นแรงงานที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมายต้องผ่านการพิสูจน์สัญชาติ และมีเอกสารใบอนุญาตทำงาน (work permit) และหนังสือเดินทาง (passport) หรือเอกสารแสดงตัวตน หนังสือเดินทาง เช่น บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย (บัตรสีชมพู) โดยต้องแจ้งขึ้นทะเบียนการเป็นลูกจ้างตามพ.ร.บ.เงินทดแทน พ.ศ.2537 และเป็นผู้ประกันตนตามพ.ร.บ.ประกันสังคม พ.ศ.2533 ภายใน 30 วันที่ลูกจ้างได้รับหลักฐานเอกสารครบถ้วน และมีเจตนารมณ์ที่อยากให้แรงงานข้ามชาติได้รับความดูแลจากกองทุนประกันสังคมและกองทุนทดแทนอย่างเท่าเทียม (สำนักงานประกันสังคม, 2564) ดังนั้นเมื่อรัฐบาลมีมาตรการในการช่วยเหลือผู้ประกันตนตามมาตรา 33 ทุกคน กรณีว่างงาน กรณีเหตุสุดวิสัย และลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงาน ไม่ได้ทำงานหรือนายจ้างไม่ให้ทำงาน เนื่องจากต้องกักตัวหรือเฝ้าระวังการระบาดของโรคให้ลูกจ้างดังกล่าว ซึ่งไม่ได้รับค่าจ้างตามสิทธิหรือได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานในอัตราร้อยละ 62 ของค่าจ้างรายวัน ตลอดระยะเวลาที่ผู้ประกันตนไม่ได้ทำงานหรือนายจ้างไม่ให้ทำงาน แต่ไม่เกิน 90 วัน ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม ถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2563 หรือตามระยะเวลาที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี

การขอรับเงินเยียวยาของผู้ประกันตน พบว่าแรงงานบางส่วนสามารถดำเนินการขอเงินคืนได้ แต่กลับตัดสินใจไม่ไปลงทะเบียนเพื่อขอรับการช่วยเหลือชดเชย เนื่องจากต้องเสียเวลาในการเดินทางไปกลับ และต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมาก แรงงานส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาในการทำความเข้าใจถึงสิทธิที่ตนมี แรงงานเข้าใจเพียงว่าประกันสังคมเอาไว้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเท่านั้น เช่นกรณีของจำปา

“...บางคนก็ได้ บางคนก็ไม่ได้นะ พี่ไม่ได้ไปแจ้งด้วยซ้ำ แล้วก็เลยไม่ได้ คนที่ไปแจ้งบางคนก็ได้บางคนก็ไม่ได้ พี่คิดว่าประกันสังคมเงินไม่พอหรือเปล่า พี่คิดแบบนี้พี่ก็ไม่ได้ไปแจ้งขนาดคนที่ไปแจ้งยังไม่ได้พี่มันยังไม่ได้ใหญ่ก็ไม่ซีเรียส...”

(จำปา, สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2564)

สถานการณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแรงงานบางคนยังขาดความรู้เรื่องสิทธิประกันสังคม ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่ต้องใช้เวลาหลายวันกว่าจะดำเนินการเสร็จ แม้จะสามารถขอรับเงินชดเชยได้ แต่ก็ไม่มีเงินสำหรับเดินทาง สอดคล้องกับรายงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านสังคม สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ เรื่อง การจดทะเบียนแรงงานข้ามชาติ ณ จุดผ่านแดนถาวรเพื่อจัดระเบียบแรงงานข้ามชาติเข้าสู่ระบบ (2559) ซึ่งกล่าวถึงปัญหาการเข้าถึงสิทธิการคุ้มครองแรงงาน สิทธิประกันสังคมและกองทุนเงินทดแทน มีครอบคลุมแรงงานทุกสัญชาติและสถานะเข้าเมือง แต่ในทางปฏิบัตินั้นแรงงานข้ามชาติได้รับค่าจ้างต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด เข้าไม่ถึงสิทธิประโยชน์ประกันสังคมซึ่งมีอุปสรรค เช่น ภาษา การจ้างงานระยะสั้น การออกแนวปฏิบัติกำหนดการเข้าถึงเงินทดแทนจากกองทุนจะต้องเป็นแรงงานที่เข้าเมืองถูกกฎหมาย มีหนังสือเดินทางและใบอนุญาต

ศุภโชคและนาราสะท้อนว่าแรงงานข้ามชาติมีปัญหาตั้งแต่ก่อนที่จะขอรับเงินเยียวยาจากประกันสังคม คือนายจ้างไม่ได้ไปส่งค่าประกันสังคมให้ เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ทำให้ไม่มีสิทธิได้รับเงินเยียวยา

“...พม่าหนึ่งคนเขามีนายจ้าง เขามีประกันสังคม แต่นายจ้างไม่ได้จ่ายเงิน แต่เก็บตั้งค์ที่ลูกน้อง พอถึงเวลารัฐบาลบอกว่า พวกไหนมีประกันสังคมยื่นเอกสารมา เดี่ยวจะจ่ายเงินเราก็นึกดีใจ แต่ไม่ผ่านให้ไปถามนายจ้าง นายจ้างไม่ได้ส่งเงิน...”

(ศุภโชค, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2564)

“รอบแรกยังมีประกันสังคมได้ครั้งเดียวได้ 5,000 ตอนช่วงโควิดครั้งแรก แตรอบ 2 รอบ 3 ไม่ได้ อะไรยื่นไม่ได้เพราะนายจ้างขาดประกันสังคมไป...”

(นารา, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2564)

บทสัมภาษณ์ของแรงงานข้ามชาติสะท้อนความเป็นคนชายขอบในสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานระดับล่างในกระบวนการผลิตภาคอุตสาหกรรม แรงงานต้องพึ่งพานายจ้างเพื่อให้ได้สถานะการทำงานที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือการเข้าสู่ระบบ แต่ระบบก็ไม่สามารถกำกับให้เกิดการจ้างงานที่ยุติธรรมได้เสมอไป แรงงานข้ามชาติจึงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้แรงงานข้ามชาติกลายเป็นคนไม่มีเสียง (silence) (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546) เมื่อเกิดการแพร่ระบาดเชื้อโควิด-19 ส่งผลให้แรงงานถูกผลักออกมาเป็นคนชายขอบของสังคมไทยชัดเจนขึ้นกว่าในสถานการณ์ปกติ ดังจะเห็นได้จากการออกนโยบายเพื่อช่วยเหลือเยียวยาแรงงานข้ามชาติ ซึ่งมีความล่าช้าในการจัดการตั้งแต่การแพร่ระบาดระลอกแรก

1.3 การระบาดโควิด-19 กับการสร้างความเป็นอื่น

มาตรการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีข้อกังขาเรื่องความไม่เป็นธรรมและการเลือกปฏิบัติต่อแรงงานข้ามชาติ ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐจำเป็นต้องอยู่ในระบบฐานข้อมูลของรัฐเท่านั้น ผนวกกับมาตรการช่วยเหลือในระยะสั้นโดยภาครัฐเน้นไปที่บุคคลที่มีสัญชาติไทยมากกว่าชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นทิศทางการจัดการแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยที่เชื่อมโยงประเด็นความมั่นคงต่อประเทศ ส่วนใหญ่เป็นไปในเชิงลบไม่ไว้วางใจแรงงานข้ามชาติ จึงมีการออกแบบนโยบายจะเน้นห้ามเข้า จับและส่งกลับบ้าน

เมื่อเกิดสถานการณ์โควิด-19 ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างคนสัญชาติไทยกับแรงงานข้ามชาติชัดเจน หรือแม้กระทั่งการแจกจ่ายหน้ากากอนามัย เจลแอลกอฮอล์ รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตน การดูแลตนเองท่ามกลางการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ภายหลังมีการเรียกร้องจากเอ็นจีโอต่อรัฐบาลไทยให้เร่งฉีดวัคซีนแก่แรงงานข้ามชาติ ชวงค์ แสงคง เจ้าหน้าที่โครงการอาวุโส มูลนิธิรักษ์ไทย เสนอว่ารัฐควรสร้างความมั่นใจให้แรงงานข้ามชาติเข้าสู่การรักษา เพื่อช่วยให้การควบคุมการระบาดเป็นไปได้ง่าย หลังจากการเรียกร้องเพื่อให้แรงงานข้ามชาติได้เข้าถึงการฉีดวัคซีนมากขึ้น (ขาวสด, 2564)

“...จริงๆ แล้วน้อยใจ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้เราไม่ใช่คนไทย เป็นพม่าอะ...เจ้าหน้าที่รัฐไม่เข้ามาอะ ตั้งแต่รอบแรกอันนี้ไม่รู้ว่าเป็นพม่าหรือเปล่า อย่างคนพม่านี้ไม่มีใครเข้ามาดูหรอก ที่นี้ไม่มีที่อื่นไม่รู้...”

(นารา, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2564)

...พม่า 10 คนอยู่เมืองไทยติดโควิด 10 คนจะทำยังไงใช่ปะ ไม่ต้องพูดถึง 2 ล้านคนหรอก พูดถึง 10 คนมี 10 ติดโควิด รัฐบาลจะแก้อย่างไรให้เขากลับเลยหรือปิดด่านไว้เขาจะกลับยังไง แล้วตอนนี้ที่พม่าลูกหลานเขามาหาพ่อแม่เรียนอยู่ที่พม่า แล้วเขาจะกลับยังไงอะ ปิดด่านอยู่ไม่ได้เรียนอีก เข้าเมืองไทยก็ไม่มีรับ แล้วพวกนี้อยู่ไปเรื่อยๆ อายุ 5 ขวบ 6 ขวบ ยังไม่ได้ไปไหนเลยใช่ปะ ตั้งแต่ปีที่แล้วโควิดปิดด่านไว้ก็ขวละ 7 ขวบเข้าไปอนุบาลเขาจะรับไหม ปัญหามันมาเรื่อยๆ...

(ศุภโชค, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2564)

คำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนว่าภาครัฐมีมุมมองที่แบ่งแยกแรงงานข้ามชาติออกจากสังคมไทย และไม่สนใจหรือไม่เข้ามาช่วยเหลือ เป็นกลุ่มที่ถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลังจากนโยบายของรัฐ แรงงานนั้นมองว่าพวกเขาต่ำต้อยและไม่มีคุณค่าอะไรกับภาครัฐ “...จริงๆ แล้วน้อยใจ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้เราไม่ใช่คนไทยเนี่ยเป็นพม่าอะ...เจ้าหน้าที่รัฐไม่เข้ามาอะ ตั้งแต่รอบแรกอันนี้ไม่รู้ว่าเป็นพม่าหรือเปล่า อย่างคนพม่านี้ไม่มีใครเข้ามาดูหรอก ที่นี้ไม่มี ที่อื่นไม่รู้...” (นารา, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2564) สอดคล้องกับวารภรณ์ มนต์ไตรเวศย์ (2550) ที่ว่าการมองคนอื่นที่ไม่ใช่พวกเดียวกันว่าเป็นคนด้อยค่า เป็นศัตรู สิ่งเหล่านี้เป็นผลจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และแสดงออกผ่านนโยบายภาครัฐ หรือสถาบันสื่อที่นำเสนอเรื่องเชิงลบของแรงงานข้ามชาติด้วยถ้อยคำที่สามารถสร้างอคติต่อแรงงานข้ามชาติได้ และกมลศ โพรธิษฐ และคณะ (2560) ซึ่งศึกษาแรงงานข้ามชาติโดยเปรียบเทียบว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจ คือผู้ที่ตกอยู่ภายใต้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ถูกเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันให้แรงงานข้ามชาติเป็นคนอื่นหรือสร้างภาพตัวแทนของความเป็นอื่น ประกอบกับนโยบายที่ดำเนินควบคุมแรงงานเพื่อรักษาความสงบ เพื่อสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับรัฐและนายทุน ซึ่งในสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ทำให้เห็นชัดว่ารัฐไทยพยายามมองข้ามปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ

กอแก้ว วงศ์พันธุ์ (2550) อธิบายถึงสถานะของคนไร้รัฐของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาในไทยว่าเกิดจากการกระทำของรัฐทั้งเมียนมาและรัฐไทย ทำให้แรงงานถูกลดคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ต่างๆ และทำให้กลายเป็นชายขอบในสังคมพม่าเพราะเหตุผลทางการเมือง

และการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติเมียนมานั้นถูกสังคมไทยสร้างอคติทางชาติพันธุ์ที่มองว่าเมียนมาเป็นศัตรู นำหาวาตระแวง เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ และสุดท้ายแรงงานต้องเผชิญกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอยู่เสมอ

“...พูดตรงๆ คนไทยไม่ทำ พม่าเข้าไปทำ เพราะทำงานที่ สกปรก อันตราย ทำงานที่ติดเชื้อง่าย คนไทยไม่ทำ เพราะอะไรเขาเสี่ยงได้ไหม อิ่มเลือกได้ ภูห่อ ภูรวย ภูสวย เลือกได้นะ แต่พม่าเลือกไม่ได้ นายจ้างก็บอกว่าลูกน้องอายจะใช้งานอะไรลูกน้องก็ต้องทำ เฮ้ยให้ผมไปดักชี้หรือ เราต้องไปไข่ม้อย เพราะว่าบัตร (บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย) อยู่กับพี่เขา 2 ปี ก็เข้าใจและลักษณะแบบนี้ แต่ฟังรู้ อย่าให้รู้ว่ารัฐบาลแก้ไขไม่คล่องพม่าก็กลัว แบบนี้คนไทยก็กลัวเหมือนกัน...”

(ศุภโชค, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2564)

เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงกลับพบว่าแรงงานไม่สามารถเข้าถึงการช่วยเหลือหรือความคุ้มครองจากรัฐไทยได้เลยดังที่ วราภรณ์ มนต์ไทรเวชย์ (2550) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการก่อเกิดและการผลิตซ้ำความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับแรงงานต่างด้าวทั้งทางตรงเชิงโครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม โดยมีมือของคนไทยและแรงงานต่างด้าวเองจากอคติทางชาติพันธุ์ที่มีต่อแรงงานต่างด้าว ดังบทสัมภาษณ์ของตะวันทีที่แสดงความเห็นเกี่ยวกับการช่วยเหลือของรัฐไทย สังคมไทยหรือความอึดอัดภายในใจ “...จริงๆ นะเขาไม่ให้เราก็ไม่สามารถทำอะไรได้ ก็น้อยใจว่าคนไทยกับคนพม่ามันก็ไม่เท่าเทียมกันอยู่แล้ว...คนไทยอยู่ที่นี่คนพม่าก็มาเป็นต่างด้าว จริงๆ แล้วน้อยใจ แต่ก็ทำอะไรได้ที่เราไม่ใช่คนไทยเนี่ย เป็นพม่าอะ...” เช่นเดียวกับนารา “...อยากมีสิทธิอยู่แบบคนไทยบ้าง ก็ตักงาน อยู่ก็ลำบากอยากให้ช่วย...”

“...อยากมีสิทธิอย่างเขาเนอะ ถามว่าน้อยใจไหมก็น้อยใจว่าความรู้สึกจริงๆ ก็น้อยใจว่า เราตักงานเหมือนกันสิทธิก็ไม่ได้ครบมากมายไม่ได้เยอะ ช่วยเท่าเทียม อยากได้เท่าเทียมกันอะ ทำงานด้วยกันเหมือนกัน ทำไมถึงไม่ได้แบบเวลาลำบากมานะ เราไม่มีสิทธิอะไร ก็น้อยใจเวลาลำบากจริงๆ...”

(ลัด, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2564)

บทสัมภาษณ์ของแรงงานสะท้อนให้เห็นว่าแรงงานนั้นก็มีความรู้สึกหรือรับรู้ได้ถึงความแบ่งแยกกันระหว่างคนไทยและแรงงานข้ามชาติ ซ้ำยังในสถานการณ์วิกฤตเช่นนี้ยิ่งตอกย้ำกับตัวแรงงานว่าพวกเขาไม่ใช่คนในสังคมไทย และไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือความช่วยเหลือถูกกำแพงของสถานะพลเมืองกั้นไม่ให้พวกเขาเข้าถึง โดยเฉพาะการแบ่งแยกด้วยสัญชาติทางกฎหมายว่าคนเหล่านี้ไม่ใช่คนไทย ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดการสร้าง ความแตกต่างและความเป็นอื่นอย่างเป็นระบบ (ดู Hall, 1997; Lidchi, 1997)

“...ไม่ได้ช่วยเหลืออะไร แต่สุดท้ายมีคนมาบริจาคข้าว แล้วพม่าไปเข้าแถว เขาถามว่ามีบัตรไหม มีบัตรแรงงานต่างด้าว เขาไม่ให้เรา ต้องมีบัตรประชาชน พม่าไปเข้าแถวไม่ได้ครับ โดนไล่ก็เลยอาย...”

(ศุภโชค, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2564)

สรุปและอภิปรายผล

งานศึกษาเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยเกี่ยวกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมนั้นมีมาอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้แบ่งประเภทกลุ่มแรงงานข้ามชาติด้วยสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจนเนื่องด้วยสถานะเข้าเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลงและระยะเวลาในการเข้ามาพำนักอาศัยในประเทศไทย ขณะที่งานวิจัยนี้พยายามมุ่งศึกษากลุ่มคนที่มีสถานะการจ้างงานที่ถูกกฎหมาย เพื่อชี้ให้เห็นถึงช่องว่างทางกฎหมายและการดำเนินนโยบายของรัฐที่ยังมีช่องโหว่อยู่ จนทำให้นายจ้างหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือดำเนินนโยบายในการบริหารแรงงานข้ามชาติที่สามารถทำให้ภาครัฐไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบโดยตรงได้เมื่อแรงงานต้องการการคุ้มครอง

งานวิจัยจึงพยายามชี้ให้เห็นว่ากรอบแนวคิดหลัก 4 ประการได้แก่ อคติชาติพันธุ์ วาทกรรมต่างด้าว การทำให้กลายเป็นชายขอบ และการสร้างความเป็นอื่นนั้นยังดำรงอยู่และเป็นกรอบแนวคิดที่ทำให้เห็นว่าเหตุใดแรงงานข้ามชาติที่ถูกกฎหมายและได้รับผลกระทบจากโควิด-19 จึงประสบปัญหาในการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม งานวิจัยนี้ยังตอกย้ำว่าแม้แรงงานข้ามชาติจะเป็นกำลังสำคัญในภาคการผลิตและบริการของเศรษฐกิจไทย และอาศัยอยู่ในประเทศมาหลายทศวรรษ แต่สถานะทางทะเบียน ซึ่งถูกจัดแบ่งประเภทว่าไม่ใช่พลเมืองสัญชาติไทยนั้นคือการสร้างความเป็นอื่น ยังเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การเข้าถึงสวัสดิการอยู่จนถึงปัจจุบัน เมื่อพวกเขาต้องตกงานหรือได้รับผลกระทบจากโควิด-19 หรือกระบวนการที่ผลักให้พวกเขาเป็นชายขอบของการเข้าถึงสิทธิ ขณะที่บางคนมีอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิที่ผูกพันกับการจ้างงานและสถานะของการเป็นแรงงานหรือตกอยู่ภายใต้วาทกรรมแรงงานต่างด้าว ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาตกงานหรือลดชั่วโมงงานในช่วงโควิด-19 จึงทำให้พวกเขาเข้าไม่ถึงสิทธิความช่วยเหลือที่เป็นไปตามเงื่อนไขของการจ้างงาน

ที่สำคัญคือพวกเขาไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนเนื่องจากสถานะพลเมืองที่ “ไม่ใช่ไทย” จึงทำให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมหรือตามหลักสิทธิมนุษยชนไม่เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกับผู้ที่มีสถานะพลเมืองไทย ที่อยู่บนฐานของอคติทางชาติพันธุ์คือคนไทยต้องได้รับสิทธิก่อน เมื่อนำข้อเสนอแนะของอแลง บาดีโอ (Badio, 2017) มาวิเคราะห์สถานการณ์แรงงานข้ามชาติในประเทศไทย การเข้าไม่ถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยจึงเกิดจากแบ่งแยกและสร้างความเป็นอื่น โดยมีสัญชาติหรือความเป็นพลเมืองไทยซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของสังคม อีกทั้งสัญชาติยังถูกใช้เป็นกำแพงปิดกั้นหรือแบ่งแยกคนเหล่านี้ให้ไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือจากสถานการณ์โควิด-19 ที่จัดการโดยรัฐไทย

องค์ความรู้ใหม่

งานศึกษาเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยเกี่ยวกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมนั้นมีมาอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้แบ่งประเภทกลุ่มแรงงานข้ามชาติด้วยสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจนเนื่องด้วยสถานะเข้าเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลงและระยะเวลาในการเข้ามาพำนักอาศัยในประเทศไทย ขณะที่งานวิจัยนี้พยายามมุ่งศึกษากลุ่มคนที่มีสถานะการจ้างงานที่ถูกกฎหมาย เพื่อชี้ให้เห็นถึงช่องว่างทางกฎหมายและการดำเนินนโยบายของรัฐที่ยังมีช่องโหว่อยู่

จนทำให้นายจ้างหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือดำเนินนโยบายในการบริหารแรงงานข้ามชาติที่สามารถทำให้ภาครัฐไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบโดยตรงได้เมื่อแรงงานต้องการการคุ้มครอง งานวิจัยนี้จึงพยายามชี้ให้เห็นถึงมติดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมุ่งเสนอข้อมูลภาคสนามจากแรงงานในช่วงที่แรงงานประสบวิกฤตและไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐในช่วงการระบาดของโควิด-19

การได้มาของข้อมูลถือว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่พยายามบันทึกสถานการณ์ให้ทันต่อกระแสหรือเหตุการณ์ และการใช้กรอบแนวคิดการสร้างความเป็นอื่นที่สัมพันธ์กับกรอบแนวคิดอคติชาติพันธุ์ กระบวนการทำให้กลายเป็นชายขอบ และวาทกรรม “แรงงานต่างด้าว” เป็นการบูรณาการทางกรอบแนวคิดจากงานศึกษาแรงงานข้ามชาติที่ผ่านมาและในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 เมื่อศึกษาปรากฏการณ์การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของแรงงานข้ามผ่านกรอบแนวคิดดังกล่าว จึงตกย้ำให้เห็นถึงสถานะและการสร้างภาพความเป็นอื่นให้กับแรงงานข้ามชาติโดยรัฐไทยและสังคมไทยให้กระจ่างมากยิ่งขึ้น นั่นหมายความว่า 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่ารัฐไทยได้ดำเนินนโยบายรับแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานให้ถูกต้องตามกฎหมาย เช่นการขึ้นทะเบียนแรงงานมากขึ้น แต่การคุ้มครองสวัสดิการหรือให้ความช่วยเหลือกลับไม่พบความเปลี่ยนแปลงมากนักเพื่อพวกเขาต้องพบกับวิกฤตและช่องว่างของกฎหมาย ทำให้ต้องพึ่งพางค์กรหรือหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐหรือพึ่งพาและดิ้นรนด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐบาลควรสร้างประสิทธิภาพในการบริการจัดการแรงงานเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานรัฐ นายจ้าง และแรงงานข้ามชาติ ปฏิบัติตามเงื่อนไขและการคุ้มครองสิทธิตามผู้ประกันตน มาตรา 33 ของพ.ร.บ. ประกันสังคม พ.ศ.2533 และพ.ร.บ. คุ้มครองแรงงาน และมีกลไกติดตามว่าเมื่อแรงงานข้ามชาติที่ถูกกฎหมายถูกบอกเลิกจ้างนั้นได้รับค่าชดเชยตามเงื่อนไขของกฎหมายหรือไม่ และรัฐควรสร้างกลไกให้ความช่วยเหลือในการเข้าถึงสิทธิดังกล่าวที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่นค่าเดินทางและค่าใช้จ่ายในกระบวนการเรียกร้องสิทธิหรือสวัสดิการทางสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถขอความร่วมมือจากนายจ้างได้

ที่สำคัญและเป็นข้อเสนอแนะในการบริหารแรงงานข้ามชาติในระยะยาวคือการสร้างแนวทางที่ไม่ได้ยึดโยงอยู่กับความเป็นสัญชาติหรือพลเมืองไทย จนทำให้แรงงานข้ามชาติตกอยู่ภายใต้แนวคิดอคติชาติพันธุ์ที่ผนวกกับสถานะทางสังคมของแรงงานข้ามชาติในสังคมไทยที่มักจะมีภาพเชื่อมโยงกับการสร้างความมั่นคงของชาติ แนวคิดเหล่านี้มีอิทธิพลที่สัมพันธ์กับการใช้กลไกด้านสถานะพลเมืองและสถานะแรงงานในระบบจนบดบังสิทธิมนุษยชนหรือหลักมนุษยธรรมที่บุคคลควรได้รับความช่วยเหลือหรือเยียวยาโดยที่ไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติมาเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงสวัสดิการ

เอกสารอ้างอิง (References)

- กมลาศ สาลี สุกัณสีล. (2557). แรงงานข้ามชาติกับการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมในประเทศไทย: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- กมลศ โพธิ์นิชฐ์, พิชรินทร์ สิริสุนทร, และวัชรพล พุทธิรักษา. (2560). แรงงานข้ามชาติกับการทำให้เป็น “สัตว์-เศรษฐกิจ” ภายใต้ภาวะการถูกกดทับ: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 13(2), 100-116.
- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2554, 2 มิถุนายน). *สวัสดิการแรงงาน*. <https://bit.ly/48fDKcC>
- กอแก้ว วงศ์พันธุ์. (2550ก, 2 กันยายน). รายงาน: แรงงานพม่าในไทย (1): คนไร้รัฐ. ประชาไท. <https://bit.ly/46b7PrY>
- กอแก้ว วงศ์พันธุ์. (2550ข, 2 กันยายน). รายงาน: แรงงานพม่ากับอคติทางชาติพันธุ์(จบ): เหยื่อของประวัติศาสตร์ชาติไทย. ประชาไท. <https://bit.ly/45RRlFC>
- ข่าวสด. (2564, 19 สิงหาคม). เอ็นจีโอ เผยโควิดกระทบแรงงาน-เด็กข้ามชาติ เน้นรัฐดูแลด้านสาธารณสุขเร่งวัคซีน. <https://dol.thaihealth.or.th/Media/Pdfview/4f14d687-4501-ec11-80f4-00155d90fb07>
- คณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านสังคม สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2559). *การจดทะเบียนแรงงานข้ามชาติ ณ จุดผ่านแดนถาวรเพื่อจัดระเบียบแรงงานข้ามชาติเข้าสู่ระบบ* (รายงาน). <https://bit.ly/487Kn0V>
- ชัยยศ ยงค์เจริญชัย. (2563, 25 เมษายน). โควิด-19: แรงงานข้ามชาติถูกกฎหมายกับความยากลำบากในการเข้าถึงสวัสดิการรัฐ. ปีปซี ไทย. <https://bit.ly/48evERz>
- ถวัลย์ รุยาพร, ตรีนตร สารพะพงษ์, และวรยุทธ พูลสุข. (2565). ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองแรงงานในภาวะโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 16(3), 105-122.
- เทศบาลนครเชียงราย. (ม.ป.ป.). ข้อมูลทั่วไป สำนักงานเทศบาลนครเชียงราย. <https://www.chiangraicity.go.th/>
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2546). วิถีชีวิตคนไร้บ้าน: หลากหลาย ณ ชายขอบของเมือง. *วารสารปาริชาติ*, 15(2), 43-73.
- ปฐมพงศ์ มโนหาญ. (2561). โครงการการเปลี่ยนแปลงขององค์กรธุรกิจเอกชนข้ามชาติในกระแสความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดน: ปรากฏการณ์เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ประชา ธรรมดา. (2552, 27 พฤศจิกายน). วาทกรรม “แรงงานต่างด้าว” และการกดขี่ “แรงงานข้ามชาติ” โดยรัฐบาลอภิสิทธิ์. ประชาไท. <https://bit.ly/3LiE9RS>

- ปรีดา รอดนวล. (2551). ชีวิตแรงงานข้ามชาติจากพม่าในชุมชนโคกขาม อำเภอเมือง จ.สมุทรสาคร. *วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร*, 5(1), 59-75.
- พระราชกำหนดการบริหารจัดการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560. (2560, 22 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 65 ก. หน้า 13-15.
- พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 (ฉบับปรับปรุง 2562). (2562, 5 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 136 ตอนที่ 43 ก. หน้า 21-29.
- พระราชบัญญัติ ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546.
- พลกษ์ เถาวิล. (2553, 23 ธันวาคม). *การเปลี่ยน (ไม่) ผ่านของการจัดการแรงงานข้ามชาติ (1)*. ประชาไท. <https://bit.ly/3EB6Jdp>
- พัชรี กล่อมเมือง. (2562). คนขายขอบ: ชาวไทยเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภายใต้. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 8(2), 1-10.
- พิทักษ์ ไปเร็ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2556). วาทกรรมการสร้างความเป็นอื่นของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยฐานะพลเมืองของโลก. *วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 6(3), 617- 635.
- ภาศีสังคมแรงงานสู้วิกฤตโควิด-19. (2563, 8 พฤษภาคม). *เสวนา แรงงานข้ามชาติคุณค่าที่ถูกลืมในสมรภูมิโควิด-19* [Video]. Youtube. <https://bit.ly/45OZPNM>
- มติชนออนไลน์. (2563, 22 ธันวาคม). *มองกลับหลัง ‘แรงงานข้ามชาติ’ ในวันโควิดระบาด (อีกระลอก?)*. <https://bit.ly/3rkSR3U>
- วโรปภา มหาสำราญ. (2563). การจ่ายค่าชดเชยพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2562. *วารสารวิชาการจัดการปริทัศน์*, 22(1), 203-210.
- วราภรณ์ มนต์ไตรเวศย์. (2550). แรงงานต่างด้าวในภาคประมงกับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม. *วารสารรวมบทความทางวิชาการ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 12(2), 281-305.
- สร้อยมาศ รุ่งมณี, วาสนา ละอองปลิว, และบุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล. (2565). บทที่ 5: ครอบครัวยุคใหม่ แรงงานข้ามชาติในเชียงราย: แห้วกลางข้ามพรมแดนและความเปราะบางของการเข้าถึงสิทธิ. ใน *พลวัตครอบครัวในสังคมไทยในสถานการณ์โควิด-19: การปรับตัวของครัวเรือนเปราะบาง และข้อเสนอเชิงนโยบายด้านเด็กและครอบครัว* (รายงานการวิจัย). สสส. & 101PUB.
- สมักร์ กอเข้ม. (2559). ความเป็นชายขอบกับการรับรู้ชายแดน: วิถีชีวิตว่าด้วยพรมแดนศาสนาและชาติพันธุ์ของมุสลิมในค่ายผู้ลี้ภัย. *วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา*, 35(1), 123-145.
- สุริยา สมุทคุปต์, และพัฒนา กิตติอาษา. (2542). *มานุษยวิทยากับโลกาภิวัตน์: รวมบทความ*. ห้องไทยศึกษานิตยสาร สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สำนักงานประกันสังคม. (2563). *หลักเกณฑ์และเงื่อนไข กรณีว่างงาน*. <https://www.sso.go.th/wpr/main/serviceสำนักงานแรงงานจังหวัดเชียงราย>. (2566, 16 พฤศจิกายน). *รายงานสถานการณ์แรงงานและดัชนีชี้วัดภาวะแรงงานจังหวัดเชียงราย รายเดือนตุลาคม 2566*. Infographic-ตุลาคม-2566. pdf (mol.go.th)

- อดิสร เกิดมงคล. (2550, 19 ตุลาคม). รายงาน: แรงงานข้ามชาติในสังคมไทย (2) : อนาคตทางชาติพันธุ์
มายาภาพที่แรงงานข้ามชาติถูกตีตรา. ประชาไท. <https://prachatai.com/journal/2007/10/14575>
- อมรรณ ศรีชูเปี่ยม. (2550). รัฐไทยกับการนำนโยบายแรงงานต่างด้าวไปปฏิบัติ: ศึกษากรณีแรงงาน
ประมง จังหวัดสมุทรสาคร [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมลสิน บุญเลิศ. (2552). วาทกรรมว่าด้วย “คนต่างด้าว” กับการกลายเป็น “คนอื่น” ของชาวไทใหญ่
พลัดถิ่น. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 21(2), 103-138.
- iLaw. (2563, 3 เมษายน). ถูกไล่ออก เพราะโควิด-19 ลูกจ้างยังมีสิทธิ ต้องได้รับค่าชดเชย.
<https://ilaw.or.th/node/5591>
- ThaiNGO. (2563, 22 ธันวาคม). เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ ขึ้นนโยบายรัฐคุมโควิด-19
กระทบแรงงานข้ามชาติอย่างรุนแรง. <https://bit.ly/3r91P4p>
- WorkpointToday. (2564, 14 ธันวาคม). “เสียงที่รัฐไทยไม่ได้ยิน” : เจาะปัญหาการเยียวยาแรงงาน
ข้ามชาติของรัฐไทยในสถานการณ์ COVID-19. <https://workpointtoday.com/ctip-01/>
- Badio, A. (2017). *From False Globalisation to the One Communist World, via the
Question of ‘Foreigners’*. Urban Economic. [https://www.urbanomic.com/docu
ment/badiou-false-globalisation-one-communist-world/](https://www.urbanomic.com/document/badiou-false-globalisation-one-communist-world/)
- Hall, S. (1997). The spectacle of the other. In S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural
representations and signifying practices* (pp.223-290). Sage Publication.
- Lidchi, H. (1997). The politics and poetics of exhibiting other cultures. In S. Hall (Ed.),
Representation: Cultural representations and signifying practices (pp.75-150).

The Effect of Identity Negotiation and Contestation Towards the Mindset and Learning Process of Melayu Muslim Youth Under a Thai Education System: A Case Study in Yala, Thailand¹

Ameenah Longdewa² , and Iyared Boonyarit³

Abstract

The process of negotiation and contestation of the education system in Thailand's Deep South is one of constant debate over the appropriate education system for Melayu Muslims. This paper will show how schools in Thailand deep south negotiate modern education policies along with the retention of religious education to strengthen the identity of young Melayu Muslims as their cultural capital. The goal is to explore what education of Melayu Muslims resembles interpretively and how this affects young Melayu Muslims as stakeholders. Related perspectives reflect how youths interpret their identity through behavior and thoughts. Two private Islamic schools and one government school in Yala chosen for the case study. Pierre Bourdieu's theory of practice was used to understand the field and type of capital used as source of power in the negotiation and contestation process, as well as habitus to examine and understand the expressions of Melayu Muslim youth reflected in their bodies and minds as recipients of the culture of learning in the educational system.

1. Research article. A shorten of the master's dissertation named "The Effect of Identity Negotiation and Contestation Towards the Mindset and Learning Process of Melayu Muslim Youth Under a Thai Education System: A Case Study in Yala, Thailand. This research and innovation activity is funded by National Research Council of Thailand (NRCT)

2. Master student, Faculty of Learning Science and Education, Thammasat University.
Email ameenah_lon@lsed.tu.ac.th

3. Asst.Prof. Dr., Faculty of Learning Science and Education, Thammasat University.
Email iyared.bo@lsed.tu.ac.th

* **Corresponding Author:** Ameenah Longdewa, Faculty of Learning Science and Education, Thammasat University. Email: ameenah_lon@lsed.tu.ac.th

Results were that all three schools had processes of negotiation and contestation of Melayu Muslim identity occurring under the modernistic trends in the framework of educational development in three forms under different types of capital: 1) cultural capital: negotiation and competition in the form of reproduction and exposure to the new educational mainstream; 2) cultural capital: negotiation and contestation in dismantling the old learning culture model; and 3) negotiating and contesting Melayu Muslim identity in building social capital.

These different forms of negotiation and contestation resulted in Melayu Muslim youth expressing different meanings of Melayu Muslim identity, negotiated by mimesis and expressed corporeally and intellectually. Identity contestation of youths appeared in two areas: 1) physical and 2) online space, revealing identity dynamics of young Melayu Muslims today who strive to self-proclaim more contemporaneously through the influence of education, acquisition of knowledge, and experience from online space, where development and modernity concepts were introduced to their consciousness.

Keywords: Identity Negotiation, Identity Contestation, Melayu Muslim Youth, Thai Education

การต่อรองและการช่วงชิงทางอัตลักษณ์ที่ส่งผลต่อกรอบความคิดและ กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนมลายูมุสลิมภายใต้ระบบการศึกษาไทย: กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดยะลา¹

อามีนะห์ หลงเดวา² , และ ไอยเรศ บุญฤทธิ์³

บทคัดย่อ

การต่อรองและการช่วงชิงด้านการศึกษาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกระบวนการเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องด้วยข้อถกเถียงการศึกษาที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรเป็นการศึกษาในรูปแบบใด บทความนี้จะชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนในพื้นที่ที่มีการต่อรองต่อนโยบายการศึกษาที่ทันสมัยและคงรูปแบบการศึกษาในด้านศาสนาที่เป็นรูปแบบการศึกษาที่สร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์ของความเป็นมลายูมุสลิมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมอย่างไร เพื่อช่วงชิงความหมายของ “การศึกษาเพื่อการศึกษาของชาวมลายูมุสลิม” และผลที่กระทบต่อเยาวชนมลายูมุสลิมในฐานะผู้ผ่านกระบวนการต่อรองและการช่วงชิงของโรงเรียนสะท้อนการให้ความหมายความเป็นมลายูมุสลิมของเยาวชนอย่างไรผ่านการแสดงออกทางร่างกายและความคิด โรงเรียนกรณีศึกษา 3 แห่ง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 2 แห่ง โรงเรียนรัฐ 1 แห่งในพื้นที่จังหวัดยะลา ใช้แนวคิดและทฤษฎีปฏิบัติการของบูดีเยอในการทำความเข้าใจพื้นที่ การหยิบนำชนิดของทุนที่เป็นแหล่งอำนาจในการต่อรองและการช่วงชิง และฮาบีทัสที่ทำความเข้าใจการแสดงออกของเยาวชนมลายูมุสลิมผ่านร่างกายและความคิดในฐานะผู้รับวัฒนธรรมการเรียนรู้ในระบบการศึกษา

1. บทความวิจัย บทความวิจัยนี้มาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเรื่อง “การต่อรองและการช่วงชิงทางอัตลักษณ์ที่ส่งผลต่อกรอบความคิดและกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนมลายูมุสลิมภายใต้ระบบการศึกษาไทย: กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดยะลา” โดยได้รับสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2565

2. นักศึกษาปริญญาโท คณะวิทยาการการเรียนรู้และการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อีเมล ameenah_lon@lsed.tu.ac.th

3. ผศ.ดร. อาจารย์ประจำคณะวิทยาการการเรียนรู้และการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีเมล iyared.bo@lsed.tu.ac.th

ผู้ประพันธ์บรรณาธิกร: อามีนะห์ หลงเดวา คณะวิทยาการการเรียนรู้และการศึกษา ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีเมล ameenah_lon@lsed.tu.ac.th

.....

วันที่รับบทความ: 30 สิงหาคม 2566 **วันที่แก้ไขบทความ:** 11 ตุลาคม 2566 **วันที่ตอบรับบทความ:** 10 ธันวาคม 2566

ผลการศึกษาพบว่าโรงเรียนทั้ง 3 แห่งมีกระบวนการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมที่กระทำไปมาภายใต้กระแสของความทันสมัยจากกรอบการพัฒนาการศึกษาใน 3 รูปแบบภายใต้ทุนชนิดต่าง ๆ คือ 1) ทุนทางวัฒนธรรมกับการต่อรองและการช่วงชิงในรูปแบบผลิตซ้ำสิ่งเดิมและรับสิ่งใหม่เข้ามา 2) ทุนทางวัฒนธรรมกับการต่อรองและการช่วงชิงในรูปแบบการรื้อถอนรูปแบบวัฒนธรรมการเรียนรู้เดิม และ 3) การต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมในรูปแบบการสร้างทุนทางสังคม

รูปแบบการต่อรองและการช่วงชิงที่แตกต่างกันนี้ส่งผลให้เยาวชนมลายูมุสลิมแสดงออกต่อการให้ความหมายอัตลักษณ์มลายูมุสลิมที่แตกต่างกันทั้งการต่อรองที่เรียนรู้ในการทำตามต้นแบบ (mimesis) และมีการช่วงชิงที่แสดงออกผ่านร่างกายและความคิดที่ต้องการให้ความหมายต่อตนเองซึ่งปรากฏใน 2 พื้นที่ คือ 1) พื้นที่กายภาพ และ 2) พื้นที่ออนไลน์ ซึ่งในสองพื้นที่นี้แสดงให้เห็นถึงพลวัตของการอัตลักษณ์เยาวชนมลายูมุสลิมที่ต่อรองและช่วงชิงความหมายต่อตนเองที่แสดงออกถึงความร่วมสมัยด้วยอิทธิพลของการศึกษาและการได้รับความรู้และประสบการณ์จากพื้นที่ออนไลน์ที่แนวคิดการพัฒนาและความทันสมัยเข้ามาสู่ความคิดของเยาวชนมลายูมุสลิม

คำสำคัญ: การต่อรองอัตลักษณ์, การช่วงชิงอัตลักษณ์, เยาวชนมลายูมุสลิม, การศึกษาไทย

บทนำ

การจัดการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากได้รับอิทธิพลจากนโยบายปฏิบัติการศึกษาเพื่อความมั่นคงแห่งรัฐ การศึกษาในพื้นที่ยังได้รับอิทธิพลจากกระแสการฟื้นฟูศาสนาอิสลามหรืออิสลามานูวัตร์ และกระแสที่มากับการพัฒนา เทคโนโลยีและความทันสมัย (Mahamha, 2015; Poolsawat, Khemkhunasai, & Temrattanakul, 2021) ข้อท้าทายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ คือ ภายใต้บริบทวัฒนธรรมความเป็นมลายูมุสลิมกับการศึกษาที่ปัจจุบันหันมาเล็งเห็นความจำเป็นและให้คุณค่าต่อการต่อยอดองค์ความรู้ทางวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวมลายูมุสลิมด้วยองค์ความรู้ของการศึกษาสายสามัญมากขึ้น จึงเป็นที่มาของการศึกษากระบวนการต่อรองและช่วงชิงทางอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมที่ยังคงรักษาและธำรงอัตลักษณ์ของตนเองที่ไม่เพียงไม่ให้ถูกกลืนกลายทางอัตลักษณ์โดยวัฒนธรรมกระแสหลัก แต่หันมาเรียนรู้ผ่านการต่อรองและช่วงชิงอัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมลายูมุสลิมในยุคสมัยของโลกาภิวัตน์กันมากขึ้นด้วย

งานศึกษานี้เป็นการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา มานุษยวิทยา และการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยศึกษาว่าโรงเรียนกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดยะลามีกระบวนการต่อรองและช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมบนพื้นที่การศึกษาเพื่อธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมภายใต้ระบบการศึกษาไทยไว้อย่างไร ยังคงอุดมการณ์เดิมหรือเปลี่ยนไปอย่างไร แล้วกระบวนการเหล่านี้มีผลต่อการรอบความคิดและกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันอย่างไร ที่นำไปสู่การต่อรองและการช่วงชิงความหมายในการอธิบายตัวตนของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน โดยจะนำมาสู่การเข้าใจแนวคิดของการศึกษาในรูปแบบที่ชาวมลายูมุสลิมกำลังพยายามหาคำตอบและนิยามรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ซึ่งมีงานศึกษาที่กล่าวถึงแนวโน้มของกลุ่มใหม่ที่จะเกิดขึ้นและท้าทายความเชื่อเดิม เป็นกลุ่มพันธมิตรใหม่ที่มองข้ามมิติข้อถกเถียงเดิมระหว่างกรมมองว่ารัฐควรให้ความสำคัญในมิติของความมั่นคงหรือเน้นการศึกษาแนวท้องถิ่นนิยมเพียงอย่างเดียว เนื่องจากมองว่ารูปแบบการศึกษาที่ผ่านมาได้มีส่วนช่วยในการยกระดับคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ได้มากนัก โดยอ้างอิงผลการทดสอบ O-NET ของนักเรียนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่อยู่ในชั้นวิกฤตที่ต่ำคะแนนเฉลี่ยรวมของประเทศ ดังนั้นการผลักดันแนวคิดการจัดการศึกษาที่มีแนวโน้มเกิดขึ้นใหม่ คือ กลุ่มสนับสนุน “การศึกษาเพื่อการศึกษา” จึงเป็นการสนับสนุนการศึกษานวนแนวคิดที่มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อตอบสนองกับยุคสมัย อัตลักษณ์และความต้องการของคนในพื้นที่ ที่สำคัญคือสามารถยกระดับให้เยาวชนมลายูมุสลิมมีศักยภาพและมีมาตรฐานพร้อมกับการเผชิญหน้าในเวทีสากล และเน้นการศึกษาที่สามารถสร้างงานและสร้างอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Tantivejavanichaya, 2021) ดังนั้นงานศึกษานี้ นอกจากจะสร้างความเข้าใจต่อการนิยามการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบันแล้ว ที่ผ่านการทำความเข้าใจการให้ความหมายตัวตนของชาวมลายูมุสลิม ยังจะเป็นประโยชน์สำหรับข้อคำนึงถึงหรือปัจจัยสำหรับการจัดรูปแบบนโยบายทางการศึกษาภายใต้ระบบการศึกษาไทยของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้กับยุคสมัยที่สอดคล้องกับความต้องการของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. ศึกษากระบวนการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและโรงเรียนรัฐในพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดยะลา
2. วิเคราะห์กระบวนการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมที่ส่งผลต่อกรอบความคิดและกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนมุสลิมในปัจจุบัน

แนวคิดทฤษฎี

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาในบริบทของโรงเรียนในฐานะผู้กระทำการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมโดยมุ่งหวังในการสร้างเยาวชนมลายูมุสลิมภายใต้การหยิบนำและปรับตัวจากกระแสต่าง ๆ ที่เข้ามา และวิเคราะห์ผลกระทบที่ส่งผลต่อเยาวชนมลายูมุสลิมในด้านความคิดและการแสดงออกทางอัตลักษณ์ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ก็จะเห็นได้ว่าเยาวชนเองในฐานะตัวแสดงที่แม้เป็นผู้ได้รับผลกระทบแต่เยาวชนก็ไม่ได้จำนนหรือจำยอมรับวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการปลูกฝังเสมอไป เยาวชนเองแสดงออกถึงการต่อรองและการช่วงชิงความหมายโดยมีการเลือกรับและเลือกปฏิเสธต่อความรู้ที่ได้รับมา บทความนี้ใช้มุมมองทฤษฎีปฏิบัติการ (Theory of Practice) ของปีแอร์ บูดีเยอ (Pierre Bourdieu) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเชื่อว่าพฤติกรรมหรือความคิดความเชื่อของบุคคลเป็นผลประกอบสร้างจากการหล่อหลอมของครอบครัว สังคมด้วยเงื่อนไขของเวลาที่ทำให้เกิดความอัตโนมัติในการแสดงออกทางพฤติกรรมและการกระทำของบุคคล (Laungaramsri, 2020)

ทฤษฎีปฏิบัติการประกอบไปด้วย 3 แนวคิดสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการต่อรองและการช่วงชิงทางอัตลักษณ์ของโรงเรียนกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดยะลาในฐานะผู้กระทำการ โดยใช้**แนวคิดที่ 1** คือ แนวคิดเรื่องสนาม (Field) ในการแสดงภาพบริบทของโรงเรียนในการวางตำแหน่งในสนามของการศึกษา การกำหนดทิศทางของโรงเรียนในการพัฒนาการศึกษาของเยาวชนมลายูมุสลิมจากกรอบการพัฒนาการศึกษาที่กำหนดโดยรัฐ นำมาสู่การใช้**แนวคิดที่ 2** คือ แนวคิดเรื่องทุน (Capital) ในการทำความเข้าใจการเลือกใช้และการทำงานของทุนในแต่ละชนิดในการสร้างและการผลิตซ้ำในการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมในพื้นที่โรงเรียน เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมลายูมุสลิมรู้จักและเรียนรู้ตำแหน่งของตนเองในสังคม รู้ว่าในฐานะคนมลายูมุสลิมมีวิถีชีวิตอย่างไร ควรให้ความสำคัญกับอะไร ขอบเขตของตนเองกับการวางตัวในสังคมหลักการทางศาสนาว่าไว้อย่างไร สิ่งใดที่ทำได้หรือสิ่งใดห้ามทำ เป็นการขัดเกลาการรักษาความเป็นอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมไว้ด้วยการเรียนรู้ความเป็นตัวเองและความเป็นอื่น และใช้**แนวคิดที่ 3** คือ แนวคิดฮาบิทัส (habitus) ที่จะนำไปสู่การเข้าใจผลที่เกิดหรือสะท้อนผ่านการแสดงออกทางร่างกายและความคิดของเยาวชนมลายูมุสลิมจากการผ่านกระบวนการต่อรองและการช่วงชิงทางอัตลักษณ์มลายูมุสลิมจากโรงเรียน

ภาพประกอบที่ 1 แผนภาพแสดงกระแสที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และกรอบแนวคิดในงานวิจัย (conceptual framework)

วิธีการวิจัย

ผู้ศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาวัฒนธรรมและอธิบายพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ของคนที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเลือกศึกษาแบบเจาะจงในพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัดยะลาจากโรงเรียนกรณีศึกษา 3 แห่งในจังหวัดยะลา แบ่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 2 แห่ง และโรงเรียนรัฐ 1 แห่ง โดยผู้วิจัยสนใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 2 แห่งนี้ในจังหวัดยะลาเนื่องจากในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาโรงเรียนได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วผ่านการพัฒนาเยาวชนมลายูมุสลิมสู่พื้นที่วิชาการมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยสนใจว่าในปัจจุบันโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 2 แห่งนี้มีแนวคิดอย่างไรต่อรูปแบบการพัฒนาการศึกษาในปัจจุบันของโรงเรียนภายใต้การต่อรองต่อกระแสการศึกษาหลักและคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในพื้นที่ และโรงเรียนรัฐ 1 แห่ง ซึ่งเป็นโรงเรียนรัฐที่ไม่ได้เป็นโรงเรียนวัตถุประสงค์พิเศษแต่ยังเป็นที่ยอมรับของเยาวชนมลายูมุสลิมในการศึกษาต่อ จึงเป็นที่น่าสนใจว่ามีปัจจัยใดที่ทำให้โรงเรียนแห่งนี้ยังเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในปัจจุบันก็มีการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนได้เทียบเท่าโรงเรียนรัฐที่มีชื่อเสียงและมีการแข่งขันสูง อีกทั้งค่านิยมของชาวมลายูมุสลิมก็มักส่งลูกหลานเข้าเรียนด้วยระบบการเรียนมีศาสนาและวิชาสามัญควบคู่กัน

ผู้ศึกษาเลือกผู้บอกข้อมูลด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้บอกข้อมูลในงานศึกษามีทั้งหมด 34 คน แบ่งออกเป็นผู้บอกข้อมูลเป็น 2 กลุ่มดังนี้

ตาราง 1 ผู้บอกข้อมูลหลักจำนวน 26 คน

โรงเรียนกรณีศึกษา	นักเรียน	ครูผู้สอน	ผู้บริหารโรงเรียน	ผู้ปกครอง
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 1	7	2	1	1
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 2	4	2	1	1
โรงเรียนรัฐ 3	4	1	1	1

ตาราง 2 ผู้บอกข้อมูลรองจำนวน 9 คน

โรงเรียนกรณีศึกษา	ศิษย์เก่า	ผู้นำชุมชน	คนในชุมชนที่ใกล้ชิดของนักเรียน
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 1	1	1	2
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา 2	4		
โรงเรียนรัฐ 3	1		

การเก็บข้อมูลภาคสนามใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารและมีภาษามลายูท้องถิ่นสอดแทรกขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความสะดวกของผู้บอกข้อมูล ระยะเวลาในการศึกษาใช้เวลาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2564 - สิงหาคม 2566

ผู้วิจัยวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาบรรยายโดยเป็นการอธิบายและตีความความหมายของปรากฏการณ์จากสายตาคนในเจ้าของวัฒนธรรม และอาศัยความรู้และความเข้าใจวัฒนธรรมของผู้ศึกษาที่ตระหนักถึงชนวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมของผู้นั้นในสังคมมลายูมุสลิม (Rapheephath, 2008) และนำมาสังเคราะห์ด้วยแนวคิดและทฤษฎีปฏิบัติการของบูดีเยต์ที่ใช้ในการศึกษาที่เปิดเผยให้เห็นถึงการให้ความหมายต่อพื้นที่ ทุนในการต่อรองและการช่วงชิงนิยามความหมายต่ออัตลักษณ์มลายูมุสลิมจากโรงเรียนกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดยะลาและผลของกระบวนการที่นำไปสู่การให้ความหมายของความเป็นมลายูมุสลิมของเยาวชนในพื้นที่

นิยามศัพท์เฉพาะ

อัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิม หมายถึง เยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์มลายูที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่ในช่วงอายุใน 16 - 35 ปี

การต่อรองทางอัตลักษณ์ หมายถึง กระบวนการในการรับวัฒนธรรมหลอมเป็นตัวตนหรือเลือกรับความรู้ที่ได้จากการกระแสที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยชุดความคิดหนึ่ง ๆ เพื่อสร้างความหมายหรือภาพจำใหม่ต่อตนเอง

การช่วงชิงทางอัตลักษณ์ หมายถึง การใช้พื้นที่ทางความคิดในการให้ความหมายต่อตัวตนภายใต้ชุดความคิดหนึ่ง ๆ ผ่านการแสดงออกถึงตัวตนที่แสดงออกในระดับปฏิบัติการ เพื่อสร้างความหมายหรือภาพจำใหม่ต่อตนเอง

กรอบความคิดและกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีคิดในการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมการเรียนรู้หรือรูปแบบการเรียนรู้ที่แสดงออกผ่านร่างกาย ความคิด ความรู้สึก และอุปนิสัยผ่านการต่อรองจากความรู้ ประสบการณ์ การปรับตัว และการรับวัฒนธรรมเข้าไปในตัวของคนเยาวชนมลายูมุสลิมจากการปลูกฝังอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว โรงเรียน และสังคม

จริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2565 กระบวนการในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยติดต่อผู้บอกข้อมูลผ่านโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง โดยเฉพาะกลุ่มผู้บอกข้อมูลที่เป็นนักเรียนผู้วิจัยจะติดต่อผู้ปกครองของนักเรียนก่อนทุกครั้ง เพื่อชี้แจงรายละเอียดการสัมภาษณ์ โดยเฉพาะชุดคำถามที่เกี่ยวกับการสัมภาษณ์นักเรียน ผู้ปกครองจะทราบก่อนการสัมภาษณ์จะเกิดขึ้นทุกครั้ง ก่อนการเก็บข้อมูลจากผู้บอกข้อมูลผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ รูปแบบของคำถามและการนำไปใช้ของข้อมูลในการศึกษา โดยมีเอกสารชี้แจงและได้รับการยินยอมจากผู้บอกข้อมูลทุกกลุ่มทั้งผู้บอกข้อมูลหลักและผู้บอกข้อมูลรองผู้วิจัยอธิบายถึงประโยชน์แก่ผู้บอกข้อมูลและผลของการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้บอกข้อมูลและสังคมอย่างไร สิทธิในการปฏิเสธหรือยุติการเป็นผู้บอกข้อมูลได้ทุกเมื่อโดยไม่แจ้งล่วงหน้าได้ ให้รายละเอียดของระยะเวลาในการสัมภาษณ์และมีการขออนุญาตบันทึกเสียงทุกครั้งเพื่อนำไปใช้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย โดยการที่จะสามารถเก็บข้อมูลจากผู้บอกข้อมูลได้นั้น ผู้วิจัยจะได้รับการอนุญาตให้เก็บข้อมูลเมื่อผู้บอกข้อมูลอนุญาตและรับทราบถึงรายละเอียดของการวิจัยแล้วเท่านั้น ในการศึกษาผู้วิจัยได้ระบุชื่อของผู้บอกข้อมูลทั้งเป็นนามสมมติทั้งหมด มีเพียงชื่อตำแหน่งของผู้บริหารโรงเรียนแต่ละแห่งที่ระบุตำแหน่งจริง

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) อิทธิพลจากกรอบการพัฒนาการศึกษาของรัฐในการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) สรุปรูปแบบกระบวนการต่อรองและการช่วงชิงทางอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและโรงเรียนรัฐในพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดยะลา ในฐานะผู้กระทำการจัดการศึกษาในพื้นที่โรงเรียนและต่อรองกับนโยบายการจัดการศึกษาในพื้นที่

และ 3) วิเคราะห์ผลกระทบจากกระบวนการดังกล่าวที่มีผลต่อเยาวชนมลายูมุสลิมที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของความคิดว่าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเองอย่างไรบ้าง

1. อิทธิพลสำคัญในการจัดการการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อิทธิพลสำคัญในการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มาจาก 2 ส่วนที่สำคัญ คือ 1) นโยบายการศึกษาของรัฐที่นำความทันสมัยมาสู่พื้นที่ 2) คุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บทบาทของศาสนาอิสลามและความเป็นท้องถิ่นที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการสืบทอดผ่านการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในจิตใจของชาวมลายูมุสลิม

1.1 นโยบายการศึกษาของรัฐที่มีอิทธิพลสำคัญในการเข้ามาจัดการการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากแผนยุทธศาสตร์การศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ที่มีใจความว่า

“ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21”

กรอบการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์นี้สามารถสรุปเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาให้มีความทันสมัยที่โรงเรียนนำมาใช้ในการออกแบบการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดในปัจจุบันนี้ได้แก่ 1) มีความเป็นเลิศด้านวิชาการ แข่งขันวิชาการ รู้จักการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม โครงการเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการสร้างมูลค่าแก่ทรัพยากรท้องถิ่นให้มีความสามารถในการแข่งขันในประเทศและระหว่างประเทศ 2) การเรียนรู้ภาษาแม่และภาษาที่ 2 เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษา มลายูกลาง ภาษาจีน และภาษาอาหรับ และเรียนรู้การเป็นอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีความสุข 3) ได้รับการส่งเสริมในความสามารถเฉพาะทางที่เป็นแผนการเรียนเฉพาะด้าน เช่น ห้องเรียนศิลปะ ห้องเรียนดนตรี เป็นต้น และ 4) มีความรู้ ความเข้าใจ และใส่ใจสิ่งแวดล้อม พัฒนานวัตกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม

กรอบการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์การศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) สามารถสรุปเป้าหมายของความทันสมัยในการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ว่า การออกแบบการเรียนรู้ในปัจจุบันต้องส่งเสริมการสร้างและการพัฒนานวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการสร้างมูลค่าแก่ทรัพยากรท้องถิ่นนำไปสู่การเพิ่มสมรรถนะในความสามารถในการแข่งขัน การเรียนรู้ภาษาแม่และภาษาที่ 2 และเรียนรู้การเป็นอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีความสุข อีกทั้งสนับสนุนความหลากหลายในด้านความสามารถเฉพาะทางต่าง ๆ

1.2 บทบาทของศาสนาอิสลามและความเป็นมลายูในการจัดการศึกษาของชาวมลายูมุสลิม

ในช่วงเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามในการปกครองและดูแลชาวมลายูมุสลิมปาตานีคือในช่วงที่ปาตานีเป็นรัฐอิสลามโดยสมบูรณ์ที่ศาสนาเข้ามาอยู่ทุกอณูของชีวิตชาวมลายูมุสลิมปาตานี ช่วงเวลาที่สำคัญ Tuwaesidek (2021) ได้รวบรวมประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ทำให้อิสลามมีส่วนสำคัญในการเป็นจิตวิญญาณของชาวมลายูมุสลิมปาตานีจนทำให้ปาตานีถูกขนานนามว่าเป็น “กระเจ๊กแห่งเมืองเมกกะ” ที่มีความรุ่งเรืองและเป็นแหล่งความรู้ในการศึกษาอิสลามในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปัจจุบันการให้ความสำคัญและการพยายามผลักดันการเรียนศาสนาของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากเป็นการแสดงถึงร่องรอยของความสำเร็จของการศึกษาศาสนาและความรุ่งเรืองของการศึกษาศาสนานับตั้งแต่อดีตแล้ว การเรียนรู้ศาสนาอิสลามยังแสดงให้เห็นถึงการเป็นเครื่องมือของชาวมลายูมุสลิมปาตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในการต่อสู้ กอบกู้ความเหลื่อมล้ำ และสร้างความมั่นคงในจิตใจของชาวมลายูมุสลิมภายใต้ความโกลาหลวุ่นวายของสงคราม การเมือง และสังคมตลอดยุคสมัยที่ผ่านมา

ในช่วงที่ปาตานีอ่อนอำนาจลงในปี 1785 ที่ตกอยู่อำนาจการปกครองของรัฐสยามและถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมือง ในช่วงของการถูกแบ่งย่อยหัวเมืองนี้สร้างความอ่อนแอต่ออำนาจการปกครองของปาตานีเพราะถูกกระจายอำนาจไปยังเจ้าเมืองในหัวเมืองต่าง ๆ ความวุ่นวายในสถานการณ์การเมืองและสังคม ณ ขณะนั้นมีทั้งการแย่งชิงผลประโยชน์จากการค้าดีบุกของเจ้าเมืองปาตานีด้วยตนเอง การเข้ามาของอาณานิคมอังกฤษและสยาม การเคลื่อนย้ายประชาชนชาวมลายูมุสลิมปาตานีที่เป็นเชลยจากสงครามจำนวน 4,000 คน ไปยังกรุงเทพฯ และพื้นที่โดยรอบ และการเคลื่อนย้ายชาวสยามไปอยู่ในพื้นที่ปาตานีเพื่อสร้างความกลมกลืนและกลืนกลายกับสยาม ศาสนาอิสลามมีบทบาทสำคัญในการช่วยพยุงจิตใจของชาวมลายูมุสลิมปาตานีภายใต้ความระส่ำระสายของการเมือง

ในช่วงนี้ที่อำนาจและบารมีของเจ้าเมืองอ่อนอำนาจลง ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างพลังทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญาเป็นการขับเคลื่อนที่สร้างความหวังให้กับปาตานี นำโดยสำนักคิดปาตานี เชคดาอุด อัลฟาฏอนี ในช่วงปี 1769-1847 เชคดาอุดและเครือข่ายมีความเชี่ยวชาญในองค์ความรู้ศาสนาจากการไปศึกษา ณ เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย จนสามารถประพันธ์ตำราเกี่ยวกับศาสนาอิสลามทั้งในภาษามลายูและภาษาอาหรับ เครือข่ายของเชคดาอุดจัดทำการคัดลอกตำราเพื่อเผยแพร่ และกลับมายังแผ่นดินปาตานี เปิดสถาบันปอเนาะเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ศาสนาแก่ชาวบ้านให้สามารถเข้าใจหลักการทางศาสนาและปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ครูสอนศาสนาตำรา และปอเนาะเป็นเสมือนหัวใจของชุมชนและชาวบ้านที่สร้างความมั่นคงในจิตวิญญาณในช่วงเวลาที่ยากลำบากภายใต้ความวุ่นวายของการเมืองและสังคม ณ ขณะนั้น สถาบันปอเนาะไม่ได้มีเพียงในปาตานี แต่เครือข่ายของเชคดาอุดได้กระจายการเปิดสถาบันปอเนาะไปทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเปิดสถาบันปอเนาะไม่เพียงเป็นการเผยแผ่และฟื้นฟูอิสลามเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างพลังทางจิตวิญญาณในการต่อต้านขัดขืนกับอำนาจรัฐและอำนาจของเหล่าจักรวรรดินิยมที่เข้ามารุกรคืบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขณะนั้น ทั้งอังกฤษ ฮอลันดา ฝรั่งเศส และสยาม

จากการทบทวนประวัติศาสตร์และบทบาทของศาสนาอิสลามกับวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิม ทำให้เห็นว่าการศึกษาศาสนาอิสลามเป็นสิ่งสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวมลายูมุสลิมช่วงชิงพื้นที่การศึกษาเพื่ออ้างอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิม รักษาจุดยืนและรากเหง้าความเป็นมลายูมุสลิม เช่น ในยุคปัจจุบันพื้นที่การบรรยายศาสนาหรือจรรยาเมาะห์อาฆามอเป็นพื้นที่การเรียนรู้ ต่อรองเพื่อสร้างความเข้าใจกับปัญหาที่มาพร้อมกับความทันสมัยด้วยองค์ความรู้ทางศาสนาและกระแสอิสลามมานูวัตร์ (Mahamha, 2015) อีกทั้งพื้นที่การศึกษาเป็นพื้นที่ที่ชาวมลายูมุสลิมให้ความสำคัญในการคงพื้นที่ของการมีการเรียนการสอนในด้านศาสนา เช่น ปอเนาะดาลอที่เผชิญกับแรงกดดันและปัจจัยที่มาจากรัฐผ่านนโยบายปฏิรูปการศึกษา ภาพลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ และจากผลกระทบเสถียรภาพชีวิต ปอเนาะคงยึดหลักการจัดการพื้นที่ในรูปแบบจารีตของปอเนาะผลิตซ้ำทั้งในพื้นที่ทางกายภาพ การแบ่งเขตแดน การมีข้อบังคับการใช้พื้นที่ และผลิตซ้ำกระบวนการขัดเกลาลักษณะ เช่น การใช้ภาษามลายูในการสื่อสารหลักในการเรียนการสอน การศึกษาเกี่ยวกับอิสลามศึกษาที่เน้นวิชาการและการสร้างวัฒนธรรมวิถีปฏิบัติร่วมกันในปอเนาะ ซึ่งมีเป้าหมายในการขัดเกลาลูกศิษย์ให้ครองตนอยู่ในครรลองของศาสนาอิสลาม (Poolsawat, Khemkhunasai, & Temrattanakul, 2021) จากการศึกษาที่ผ่านมาทำให้เห็นว่าพื้นที่การศึกษาหรือโรงเรียนเป็นพื้นที่สะท้อนพื้นที่การต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมที่ต่อสู้ ต่อรองต่อกระแสทางสังคมที่เข้ามา เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการให้ความหมายต่อความเป็นมลายูมุสลิมและทิศทางในการรื้อฟื้น ติความ ตอบโต้ต่อกระแสที่เข้ามาทับซ้อนการเปลี่ยนแปลงของสังคม

จากแผนยุทธศาสตร์การศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ที่กำหนดกรอบการพัฒนาการเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาให้ทันกับยุคสมัย และการศึกษาทบทวนบทบาทของการศึกษาศาสนาอิสลามและการรักษาความเป็นมลายูที่เป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการอยู่รอดของชาวมลายูมุสลิมปาตานีภายใต้กระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงมาตลอดทุกยุคสมัยในอดีตจนถึงปัจจุบัน นำมาสู่การศึกษาผ่านโรงเรียนกรณีศึกษาแต่ละแห่งในพื้นที่จังหวัดยะลาว่าโรงเรียนแต่ละแห่งได้นำกรอบการพัฒนาการศึกษาทันสมัยที่รัฐกำหนดผนวกกับคุณค่าของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมทั้งการศึกษาศาสนาและการรักษาอัตลักษณ์รากเหง้าความเป็นมลายูมากำหนดทิศทางในการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่อย่างไรภายใต้บริบทที่แตกต่างกันของโรงเรียนแต่ละแห่ง และกระบวนการเหล่านี้ส่งผลต่อพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึกของเยาวชนมลายูมุสลิมในฐานะผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างไร ผลของการศึกษาจะสะท้อนการให้ความหมายของการพัฒนาเยาวชนมลายูมุสลิมในอุดมคติและการให้นิยาม “การศึกษาเพื่อการศึกษา” ของโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยการศึกษาจะมองผ่านแนวคิดสนามในการเข้าใจการวางตำแหน่งของโรงเรียนผ่านวิสัยทัศน์ที่เป็นการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเยาวชนมลายูมุสลิม และมองผ่านแนวคิดของทุนที่โรงเรียนแต่ละแห่งเลือกใช้ในการต่อรองและการช่วงชิงความเป็นมลายูมุสลิมของเยาวชนในปัจจุบัน

2. การพัฒนาการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการต่อรองและการช่วงชิงทางอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมที่สะท้อนผ่านโรงเรียนกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดยะลา

การวางตำแหน่งของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่งในจังหวัดยะลามีรูปแบบการกำหนดทิศทางการออกแบบการศึกษาที่แตกต่างกันหลังจากนโยบายนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐมาปรับใช้ อันเนื่องมาจากแนวคิดเบื้องหลังและวิสัยทัศน์ตั้งต้นที่เป็นทุนทางสังคมของโรงเรียน โดยในงานศึกษานี้ได้ให้นิยามทุนทางสังคมว่าเป็นประเด็นหรือปัญหาที่คนในพื้นที่เห็นร่วมกัน การสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ การสร้างเครือข่ายให้คนมาสัมพันธ์กัน เกิดจิตสำนึกของความเป็นกลุ่มเดียวกัน มีวัฒนธรรมในการปฏิบัติร่วมกันและนำไปสู่การทำงานร่วมกัน (Khunweechuay & Rungtawanruangsri, 2023) ซึ่งรูปแบบของทุนทางสังคมของโรงเรียนแต่ละแห่งได้สะท้อนให้เห็นว่าในสังคมชาวมลายูมุสลิมเองเมื่อเจาะลึกลงไปโรงเรียนที่ถือเป็นสถาบันในการสร้างเครือข่ายทางสังคมก็มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงให้เห็นในมุมที่แตกต่างกัน โดยเห็นได้จากการกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเยาวชนมลายูมุสลิมผ่านกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนด้วยบรรทัดฐานชุดใหม่ที่เกิดจากอุดมการณ์ในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในโรงเรียนจากการเห็นประเด็นปัญหาในสังคมมลายูมุสลิมในมิติที่แตกต่างกัน โรงเรียนในฐานะสถาบันก็มีการสร้างความไว้วางใจในเชิงสถาบันในการบ่มเพาะเยาวชนมลายูมุสลิมเพื่อตอบสนองต่อคุณค่าที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบริบทพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันในรูปแบบที่แตกต่างกัน

หากดูผิวเผินทุนทางสังคมของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาจะมีความคล้ายกันในเรื่องในการผลักดันรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนมลายูมุสลิมสู่ความเป็นเลิศในด้านวิชาการและวิถีปฏิบัติในการให้ความสำคัญกับการขัดเกลาและปลูกฝังวิถีชีวิตของการเป็นมุสลิม แต่เมื่อเจาะลึกลงไปโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษา 2 แห่งในงานศึกษานี้ ทำให้เห็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในโรงเรียนที่แตกต่างกัน ซึ่งพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการทำความเข้าใจความแตกต่างนี้คือ การตีความการให้ความสำคัญต่อรูปแบบการเรียนการสอนวิชาศาสนา ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 1 คงยึดถือการเรียนวิชาศาสนาแบบดั้งเดิมที่มีความเข้มข้นของเนื้อหาและจำนวนวิชาที่แตกย่อยรายละเอียดในประเด็นศาสนาต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญกับการเรียนความรู้ศาสนาให้สำคัญเท่ากับการเรียนความรู้วิชาสามัญ โดยมีนัยของการคาดหวังต่อเยาวชนมลายูมุสลิมให้เปิดกว้างในการเรียนรู้และสามารถปรับตัวเท่าทันกับการศึกษากระแสหลักด้วยการเพิ่มเติมการศึกษาในแขนงต่าง ๆ ในด้านวิชาสามัญเพื่อตอบโจทย์ต่อยุคสมัยและนโยบายของรัฐที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของเยาวชนมลายูมุสลิมสู่ความเป็นเลิศด้านวิชาการ

ในอีกด้านหนึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 2 ภายหลังการต่อรองต่อนโยบายการศึกษาของรัฐโดยให้ความสำคัญในการพัฒนาเยาวชนมลายูมุสลิมที่หันมาเน้นสร้างความเป็นเลิศเฉพาะทางในด้านวิชาการที่ถนัดอย่างเต็มที่เพื่อให้สามารถมีศักยภาพในการแข่งขันในเวทีวิชาการในระดับต่าง ๆ เพื่อสร้างเยาวชนมลายูมุสลิมสู่การเป็นแนวหน้าในเวทีวิชาการ และตีความใหม่ในรูปแบบการเรียนการสอนที่สืบทอดมาจากรูปแบบปอเนาะในอดีตเป็นการเรียนแบบบูรณาการโดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนวิชาศาสนาในชั้นเรียนให้เหลือเฉพาะวิชาที่สำคัญและเพิ่มพื้นที่กิจกรรมที่สามารถสนับสนุนทักษะในการบูรณาการองค์ความรู้สู่ชีวิตจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้แนวคิดของความเป็นโลกาภิวัตน์ที่เน้นรูปแบบของการบูรณาการนำความรู้ข้ามศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการทำงานหรือการดำเนินชีวิต

ดังนั้น ด้วยมุมมองความแตกต่างในวัฒนธรรมการเรียนรู้จึงนำไปสู่การวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมที่โรงเรียนทั้ง 2 แห่งต้องการต่อรองและช่วงชิงเพื่อถ่ายทอดสู่เยาวชนมลายูมุสลิมในรูปแบบที่แตกต่างกัน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทั้ง 2 แห่งจึงเป็นการใช้มุมมองการวิเคราะห์ทุนทางสังคมที่เจาะลึกลงไปในรูปแบบการปลูกฝังวัฒนธรรมที่ต่อรองส่งต่อให้กับเยาวชนเพื่อช่วงชิงความหมายที่คาดหวังต่อเยาวชนมลายูมุสลิม

ในทางกลับกัน โรงเรียนรัฐกรณีศึกษาที่ 3 เป็นโรงเรียนที่มีกรอบที่จำกัดในการจัดการเรียนรู้ในด้านวิชาศาสนาอิสลามเนื่องจากเป็นโรงเรียนที่มีวิฤตเป็นหลัก จากการศึกษาสังเกตเห็นว่าสิ่งที่ครูและผู้บริหารของโรงเรียนเน้นย้ำในการดูแลกลุ่มนักเรียนมุสลิมคือ การสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่มในการดูแลนักเรียนมุสลิม สร้างความไว้วางใจต่อนักเรียนเพื่อเป็นพื้นที่ปลอดภัยและความไว้วางใจในการเป็นอยู่ของสังคมมุสลิมในการเป็นที่ปรึกษาและชักชวนสู่การมีวิถีชีวิตที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามและมีการดูแลนักเรียนมุสลิมอย่างใกล้ชิดภายใต้ความสังคมพหุวัฒนธรรม

พื้นฐานวิสัยทัศน์และบริบทพื้นฐานที่เป็นทุนทางสังคมของโรงเรียนสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของการวางตำแหน่งของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง ซึ่งนำไปสู่รูปแบบการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมที่แตกต่างกันสะท้อนผ่านโรงเรียนกรณีศึกษา ซึ่งความหมายของการต่อรองและการช่วงชิงของโรงเรียนกับนโยบายการศึกษานั้นเป็นกระบวนการออกและวัฒนธรรมการปลูกฝังการเรียนรู้ที่ถูกตีความจากการได้รับอิทธิพลจากกรอบการพัฒนาการศึกษาของรัฐที่โรงเรียนแต่ละแห่งหยิบยกทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมาเป็นแหล่งอำนาจในการต่อรองและการช่วงชิง โดยสรุปได้ใน 3 รูปแบบ ดังนี้

2.1 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ 1: ทุนทางวัฒนธรรมกับการต่อรองและการช่วงชิงในรูปแบบผลิตซ้ำสิ่งเดิมและรับสิ่งใหม่เข้ามา

การวางตำแหน่งของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ 1 ได้กำหนดทิศทางการออกแบบการศึกษาเพื่อต่อรองและช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมในรูปแบบที่ยังคงผลิตซ้ำสิ่งเดิมและการเปิดรับสิ่งใหม่เข้ามาพัฒนาการศึกษาในพื้นที่สะท้อนให้เห็นถึง “แนวคิดของการนำท้องถิ่นมาเป็นฐานในการพัฒนาการศึกษาด้วยการผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรม” และเชื่อมโยงกับรูปแบบการศึกษากระแสหลักเพื่อที่แสดงถึงการปรับตัวไปกับกระแสการพัฒนาและความทันสมัยเพื่อต่อรองต่อคุณภาพชีวิตของชาวมลายูมุสลิมให้ดีขึ้น โดยโรงเรียนใช้ทุนทางวัฒนธรรม 2 รูปแบบในการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิม ได้แก่ 1) การช่วงชิงด้วยรูปแบบการผลิตซ้ำสิ่งเดิมด้วยทุนวัฒนธรรมในรูปแบบฮาบีทัส 2) การต่อรองรูปแบบการรับสิ่งใหม่เข้ามากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถาบันที่สร้างการยอมรับและการรับประกันการศึกษาที่มีความทันสมัยภายใต้กรอบการพัฒนาของรัฐและการนำท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาการศึกษา

ผู้วิจัยพบว่า การต่อรองและการช่วงชิงด้วยรูปแบบการผลิตซ้ำสิ่งเดิมด้วยทุนวัฒนธรรมในรูปแบบฮาบีทัสการจัดรูปแบบการขัดเกลาของโรงเรียนที่คงความเข้มข้นแบบดั้งเดิมโดยเฉพาะวิชาความรู้ศาสนาอิสลาม เผยให้เห็นถึงการให้ความหมายต่อการศึกษาที่ต้องการออกแบบการเรียนรู้ที่มีฐานแนวคิดของการให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบสังคมของชาวมลายูมุสลิม ให้มีความเข้าใจรูปแบบวิถีชีวิตในแนวทางของอิสลามให้ครอบคลุมตั้งแต่ระดับบุคคลให้มีความเข้าใจตรงกันในบทบาทการรับผิดชอบตนเอง

และสังคมของมุสลิมที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นพันธสัญญาทางสังคม (Social Contract) ระหว่างกัน ภายใต้ความหลากหลายของหน้าที่ความรับผิดชอบของคนในสังคม โดยเฉพาะวิชาที่มีการสอนในชั้นชานาวิยหรืออิสลามศึกษาตอนปลาย ที่มีการลงลึกในรูปแบบวิชาด้านกฎหมายอิสลาม มรดกอิสลาม การเผยแผ่ศาสนา และวิชาการสอนที่สอดแทรกจิตวิทยาการสอนเพื่อให้นักเรียนมีทักษะในการเผยแผ่ความรู้ต่อไปได้

นอกจากนี้กระบวนการช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมของโรงเรียนด้วยการอนุรักษ์และรื้อฟื้นความเป็นมลายูอยู่เสมอยังสะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงระบบความคิดของชาวมลายูมุสลิมของความเป็นเนื้อเดียวกันของอิสลามกับมลายูที่มีความเชื่อมโยงกันและอยู่คู่กับวิถีชีวิตของชนมลายูมุสลิมมาอย่างยาวนาน โดยให้ความหมายของการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมที่ต้องการสร้างจุดแข็งของภาษาและวัฒนธรรมมลายูให้มีคุณค่าสามารถสร้างผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจให้กับประเทศได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความหมายของการศึกษาของชาวมลายูที่ *ต้องการปลดปล่อยความเป็นตัวตน* เพื่อสร้างเป็นจุดแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่จะสร้างความดึงดูดให้ประเทศมีความโดดเด่นในแง่มุมของความหลากหลายของคนในชาติ

อีกทั้งผู้วิจัยพบว่า การต่อรองเพื่อสร้างการยอมรับและรับประกันการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในรูปแบบการสร้างผลงานในด้านวิชาการที่หยิบจับประเด็นที่เป็นวิสัยทัศน์ของโรงเรียนและเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของศาสนาในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมแสดงถึงการปลดปล่อยตัวเองจากวาทกรรมที่กักขังภาพลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมทั้งในแง่ของการได้รับความไม่ไว้วางใจที่เกิดภาพจำกับเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ อีกทั้งภาพจำของคุณภาพการศึกษาและความล้าหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ นำมาสู่การต้องต่อสู้และต่อรองต่อภาพลักษณ์ด้วยการพิสูจน์ตัวเองเพื่อทลายภาพจำและปลดปล่อยตัวเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นแหล่งอำนาจในการช่วงชิงภาพจำและความหมายใหม่ของการเป็นชาวมลายูมุสลิมร่วมสมัยที่มีศักยภาพ มีการพัฒนาและปรับตัวไปกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความหมายต่อการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมที่ *ต้องการผลักดันศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง* ให้เกิดความโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

นอกจากนี้ยังสังเกตเห็นได้อีกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 1 มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาที่รัฐกำหนดมาปรับใช้ในโรงเรียน โดยการเพิ่มความหลากหลายของห้องเรียนโปรแกรมมากขึ้นและหลากหลายที่เป็นการต่อรองต่อแนวคิดโลกวิสัย (Secular) เช่นในกลุ่มวิชา *การเรียนรู้โดยใช้โครงงานและนวัตกรรมเป็นฐาน* มีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการบูรณาการองค์ความรู้ในการเรียนรู้ สะท้อนการสอดแทรกแนวคิดและวิถีของอิสลามกับรูปแบบการเรียนในเนื้อหาที่เป็นวิชาการสามัญเป็นพลวัตของชุดความคิดของชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบันที่เริ่มพยายามทลายขอบเขตของการแบ่งแยกระหว่างการเรียนสามัญและการเรียนศาสนา เป็นการต่อรองต่อแนวคิดโลกวิสัยที่เคยมองว่าการเรียนรู้ในด้านวิชาการสามัญเป็นแสวงหาความรู้ที่มุ่งแต่ทางโลก แต่ปัจจุบันความคิดของการมองเป็นการมุ่งทางโลกสามารถใช้มุมมองของศาสนาในการปรับใช้ได้และเป็นสิ่งจำเป็นใน *การพัฒนาสังคมมลายูมุสลิมให้มีคุณภาพมากขึ้น* ความเข้มแข็งของทุนทางสังคมก็มีมากขึ้น และทำให้ชาวมลายูมุสลิมเผชิญกับโลกสมัยใหม่ได้ดีมากขึ้น

กลุ่มวิชา ห้องเรียนภาษาและศิลปะเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรม เป็นที่น่าสนใจว่าความสนใจในการเรียนรู้วัฒนธรรมอื่น ๆ ของชาวมลายูมุสลิมเป็นการเรียนรู้ที่สร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้ภาษาและการสร้างงานศิลปะที่มีการผสมผสานของวัฒนธรรมที่เป็นตัวตนของชาวมลายูมุสลิมที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทย มลายู และความเป็นมุสลิม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการศึกษาในปัจจุบันของชาวมลายูมุสลิม พยายามข้ามขอบเขตพรมแดนทางชาติพันธุ์ ที่ถูกกำหนดโดยขอบเขตของอัตลักษณ์ภาษาและวัฒนธรรมมลายูในเชิงพื้นที่ภูมิศาสตร์สู่การสร้างเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่น ๆ

ที่น่าสนใจที่เห็นคือการพยายามนำเสนอโปรแกรมการศึกษารูปแบบใหม่ที่มีความเฉพาะทาง คือ ห้องเรียนศิลปะ ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 1 เป็น รูปแบบการจัดการศึกษาที่เล็งเห็นอำนาจของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ให้สามารถนำมาสร้างความโดดเด่นเพิ่มเติมด้วยความรู้และความทันสมัยของเทคโนโลยีนำไปสู่การสร้างเป็นมูลค่าและจุดขายได้ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าด้วยอิทธิพลของพื้นที่ออนไลน์และโซเชียลมีเดียที่ทำให้เยาวชนในปัจจุบันมีความรู้สึกว่าการใช้เวลาอยู่ใกล้มากขึ้น การดึงความสามารถและจุดเด่นของตนเองมาเป็นจุดขายก็สามารถสร้างอาชีพในระหว่างเรียนได้ การเกิดขึ้นของห้องโปรแกรมศิลปะในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาจึงได้รับการตอบรับจากนักเรียนจำนวนหนึ่งอยู่

กลุ่มโปรแกรมการเรียนรู้ Tahfiz-science เป็นการต่อรองรูปแบบการเรียนรู้ท่องจำอัลกุรอานที่มีการสอนในโรงเรียนปอเนาะสู่การเรียนรู้ควบคู่กับวิชาสามัญ แสดงให้เห็นพลวัตของการจัดรูปแบบการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบันที่พยายามให้ รูปแบบการศึกษากระแสรองผนวกกับการศึกษากระแสหลัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงกันไปมาบนพื้นที่กิจกรรมในชีวิตประจำวันของนักเรียนโปรแกรม Tahfiz-science ที่ต้องมีการแยกกลุ่มนักเรียนเฉพาะด้วยเวลาที่บีบคั้นให้ต้องมีการจัดสรรเวลาอย่างเข้มงวด ทำให้ต้องอยู่ภายใต้กำหนดการของโรงเรียนอย่างเคร่งครัดเพื่อให้สามารถเรียนท่องจำอัลกุรอานได้ และเรียนวิชาสามัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการพยายามจัดรูปแบบการศึกษาในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของการศึกษากระแสหลักที่เข้ามามีอิทธิพลกับวิถีชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวมลายูมุสลิมให้ดีขึ้นได้ จึงเกิดการพยายามปลูกฝังและสร้างการยอมรับจากการต่อรองรูปแบบการศึกษาใหม่ ๆ เพื่อรับประกันการศึกษาของเยาวชนมลายูมุสลิมที่จะสามารถต่อยอดต่อไปเพื่อประกอบอาชีพในอนาคตได้

การต่อรองด้วยทุนทางวัฒนธรรมทั้งในรูปแบบที่หล่อหลอมในรูปฮาดิษและในสถาบันเป็นอุดมการณ์แห่งทุนทางสังคมของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 1 ในพื้นที่จังหวัดยะลาที่นิยาม “การศึกษาเพื่อการศึกษา” ที่การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่บ่มเพาะองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความร่วมสมัย เพื่อสร้างเยาวชนมลายูมุสลิมที่มีครบองค์ประกอบทั้งการศึกษาด้านศาสนาอิสลามที่มีการสร้างชุดความคิดให้มองศาสนาเป็นวิถีชีวิตอยู่ในทุก ๆ มิติของชีวิต และสร้างทัศนคติของการเรียนรู้องค์ความรู้ด้านศาสนาเป็นความรับผิดชอบต่อตัวเองและสังคม สอดแทรกมิติการเรียนรู้ศาสนาเพื่อสร้างบทบาทผู้ที่รู้ศาสนาที่สามารถเป็นผู้นำศาสนาในการดูแลตั้งแต่ระดับสถาบันครอบครัวและสังคมที่มีความรู้ในการดูแลการจัดการทางสังคมในทัศนะและแนวทางของศาสนาอิสลาม

และในอีกมิติหนึ่งที่ต้องรองรับรูปแบบการศึกษาแบบทางโลก (Secular) ในด้านวิชาการเป็นทุนทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมที่ต้องการผลักดันการศึกษาเพื่อการศึกษาให้มีความร่วมสมัยเพื่อให้ได้รับการยอมรับหรือความไว้วางใจต่อสังคมในศักยภาพของเยาวชนมลายูมุสลิมที่สามารถตอบสนองต่อตลาดงาน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความไว้วางใจต่อสังคมมลายูมุสลิมเองในความน่าเชื่อถือต่อเยาวชนมลายูมุสลิมรุ่นใหม่ที่จะสามารถเป็นกลุ่มคนแห่งความหวังที่จะพัฒนาพื้นที่ให้พัฒนาและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วยองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในทุกระดับ

2.2 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 2: ทุนทางวัฒนธรรมกับการรองรับและการช่วงชิงในรูปแบบการรื้อถอนรูปแบบวัฒนธรรมการเรียนรู้เดิมและสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่

รูปแบบวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 2 ที่มีการปรับตัวด้วยกระแสการศึกษาในนิยามความทันสมัยของรัฐที่เน้นการดึงศักยภาพของผู้เรียนให้มีความสามารถในการแข่งขันและสร้างความเป็นเลิศด้านวิชาการโดยมีตัวชี้วัดคือเวทีโอลิมปิกวิชาการที่เข้ามามีอิทธิพลต่อชุดความคิดของโรงเรียนในการตั้งคำถามรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผ่านมาจากประสบการณ์การศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในอดีตมารื้อถอนและสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ที่ใช้ “แนวคิดโลกาภิวัตน์ในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ทันสมัย” นำมาสู่การวางตำแหน่งของโรงเรียนในการพัฒนาการศึกษาในรูปแบบใหม่ สิ่งที่น่าสนใจในรูปแบบการรองรับของโรงเรียนคือการใช้ *ทุนทางวัฒนธรรมที่รองรับและช่วงชิงผ่านกระบวนการหล่อหลอมใน รูปแบบฮาบีทัส* ในการหลอมอุปนิสัยการเรียนรู้ที่เป็นบรรทัดฐานใหม่ของวัฒนธรรมการเรียนรู้ของเยาวชนมลายูมุสลิม

การให้นิยามการศึกษาทันสมัยที่น่าเสนอผ่านโปรแกรมห้องเรียนพิเศษคือ เน้นการเข้าใจในเนื้อหา ค้นพื้นที่และเวลาในการเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้ฝึกฝนการทำโจทย์ สร้างวัฒนธรรมระหว่างครูและนักเรียนที่มีความใกล้ชิดกันเพื่อให้นักเรียนกล้าเข้าหาครูอย่างสนิทใจและสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้โดยไม่รู้สึกเกร็งต่อครู มีการวางเป้าหมายร่วมกันระหว่างครูและนักเรียนในการพัฒนาตัวเองอย่างมีแบบแผนและสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตัวเอง การใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการเปลี่ยนแปลงและบ่มเพาะวัฒนธรรมการเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้นักเรียนสามารถเข้าสู่เวทีโอลิมปิกวิชาการมากขึ้นในทุก ๆ ปี สร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียนแล้วยังนำไปสู่การแปลงทุนเป็นทุนทางสังคมที่กำเนิดเครือข่ายห้องเรียนพิเศษสู่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาต่าง ๆ ในพื้นที่ กลายเป็นจุดเชื่อมต่อให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาหลาย ๆ แห่งหันมามุ่งพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจังด้วยเป้าหมายเดียวกัน จากโรงเรียนที่เคยมีความเชื่อในทัศนะอิสลามที่แตกต่างกันในอดีตที่มีความขัดแย้งกันที่โรงเรียนเล็งเห็นว่าเป็นกับดักการพัฒนาการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในช่วงเวลาที่ผ่านมาสามารถทำงานและร่วมมือกันได้ ทำให้เห็นปรากฏการณ์ที่ปรากฏอยู่ในบริบทการศึกษาที่ต้องการให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนามีการทำงานกันอย่างใกล้ชิดกันมากขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและพัฒนากิจการการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนมลายูมุสลิมอย่างแท้จริง และ *การศึกษาที่สร้างเยาวชนมลายูมุสลิมให้อยู่แนวหน้าของเวทีวิชาการ* เป็นภาพจำใหม่ที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปลูกฝังผ่าน *การสร้างอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่มุ่งมั่น จริงจัง และมีเป้าหมาย*

การปรับตัวภายใต้นโยบายการศึกษาของรัฐส่งผลต่อการตีความการศึกษาในด้านวิชาความรู้ศาสนาของโรงเรียนที่เคยมีมาและทิศทางในการให้ความหมายในส่วนของการศึกษาความรู้ศาสนาได้ถูกนิยามด้วยความหมายใหม่ของการศึกษาที่เขย่าความเป็นแก่นแท้ด้วยรูปแบบการเรียนรู้อิสลามแบบบูรณาการที่ให้ความหมายว่า การบูรณาการอิสลามกับการทำงานและวิถีชีวิต และการปลูกฝังขัดเกลาอัตลักษณ์ที่เป็นแก่นแท้ของการเป็นมุสลิมตามแนวคิดของเสาหลักของอิสลามที่ให้ความสำคัญกับการรักษามารยาททางสังคมและความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยนำมาสู่รูปแบบการจัดการศึกษาวิชาอิสลามที่ลดจำนวนวิชาลงและเพิ่มพื้นที่กิจกรรมที่สร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณที่สร้างความเป็นญามาอะห์หรือการอยู่หรือการรักษาความเป็นกลุ่มของมุสลิม

แนวคิดการสร้างพื้นที่กิจกรรมในการขัดเกลาเยาวชนมลายูมุสลิมในแนวทางของศาสนาเป็นการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ด้วยฐานแนวคิดของการบูรณาการองค์ความรู้สู่การปฏิบัติหรือการผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยฐานอื่น ๆ ของร่างกาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดของการต่อรองต่อการจัดรูปแบบ การเรียนศึกษาในวิชาความรู้ศาสนาให้อยู่ในรูปแบบของการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และทำให้เห็นพลวัตของการจัดตำแหน่งของ การเรียนรู้องค์ความรู้ศาสนาผ่านพื้นที่ชีวิตมากกว่าการเน้นเรียนในตำราเพียงอย่างเดียว เช่น กิจกรรมฮาลาเกาะห์ที่เป็นกิจกรรมหลักของโรงเรียนในทุก ๆ สัปดาห์ เป็นพื้นที่การเรียนรู้ผ่านสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เป็นพื้นที่ของการขัดเกลาตนเองและเพื่อน ๆ ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่ที่ผู้เรียนเป็นเจ้าของประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่การจดจำและความคงทนของความรู้ที่จะอยู่ติดตัวของผู้เรียนไป เช่นเดียวกันกับกิจกรรมกีฬามุสลีย์ที่เป็นการพักแรมร่วมกันเพื่อปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านการปฏิบัติ อีกทั้งกิจกรรมงานบรรยายศาสนาที่เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในห้องเรียนที่มีการสร้างบรรยากาศให้มีคึกคักขึ้นด้วยการมีตลาดนัดนักเรียนซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาของการบรรยายได้ตามอัธยาศัยอย่างผ่อนคลายโดยไม่ได้รู้สึกถึงการยึดเยียดเนื้อหา ซึ่งสะท้อนรูปแบบการเรียนรู้องค์ความรู้ศาสนาที่โรงเรียนให้นิยามการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย

การต่อรองและการช่วงชิงความหมายของ “การศึกษาเพื่อการศึกษา” ด้วยทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบการหล่อหลอมอยู่ในรูปอาภิสที่สะท้อนผ่านกระบวนการออกแบบการเรียนรู้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 2 นี้เป็นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนนี้เป็นการสร้างค่านิยมในด้านการศึกษาและสร้างอุปนิสัยในการเรียนของเยาวชนมลายูมุสลิมด้วยวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบจริงจังที่สู่ความเป็นเลิศด้านวิชาการ การเรียนแบบบูรณาการอิสลามที่เพิ่มเติมพื้นที่กิจกรรมพื้นที่ทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นการใช้พื้นที่ในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของเยาวชนมลายูมุสลิม และให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่กิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนมีความร่วมมือ เหล่านี้เป็นอุดมการณ์แห่งทุนทางสังคมชุดใหม่ที่สร้างบรรทัดฐานใหม่ของมาตรฐานทางการศึกษาในพื้นที่จังหวัดยะลา

2.3 โรงเรียนรัฐกรณีศึกษาที่ 3: การต่อรองและการช่วงชิงในรูปแบบการสร้างทุนทางสังคม

กระบวนการในการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมในรูปแบบการสร้างทุนทางสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบการต่อรองและการช่วงชิงที่สะท้อนบริบทสังคมมุสลิมของโรงเรียนรัฐกรณีศึกษาแห่งนี้ที่อยู่ภายใต้สังคมที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม การวางตำแหน่งของโรงเรียนในการขัดเกลานักเรียนคือการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายสังคมมุสลิม เพื่อดูแลนักเรียนมุสลิมไม่ให้หลุดจากกรอบของศาสนาและไม่ให้นักเรียนหลุดออกจากระบบการศึกษา

กระบวนการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์ด้วยกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของมุสลิมที่กลุ่มครูพยายามสร้างสะท้อนผ่านอุปนิสัยและลักษณะบุคลิกของครูในโรงเรียนที่สร้างความสัมพันธ์ คลุกคลีกับนักเรียน และมีบุคลิกที่เข้าใจพื้นฐานการเติบโตของนักเรียนเพื่อต่อรองต่อความรู้สึกของนักเรียนให้เกิดความไว้วางใจและเชื่อฟังในสิ่งที่ครูพยายามปลูกฝัง อีกทั้งกระบวนการในการสร้างความเข้าใจเพื่อต่อรองต่อการรู้สถานะของตนเองในฐานะมุสลิม ผู้วิจัยเห็นใน 4 มิติ คือ 1) ครูมีการลดความยากของเนื้อหาวิชาอิสลามศึกษาของหลักสูตรแกนกลาง 2) แยกกิจกรรมสำหรับนักเรียนมุสลิมจากกิจกรรมหลักของโรงเรียนที่เข้าร่วมไม่ได้ 3) ดูแลจิตใจและการเข้าใจสภาวะจิตใจของนักเรียน และ 4) มีระบบการช่วยเหลือกันของกลุ่มครูมุสลิมแก่นักเรียนและกลุ่มครูมุสลิมกันเองเพื่อเสริมกำลังความเป็นกลุ่มเดียวกัน

สิ่งสำคัญในการต่อรองคือ การสร้างเครือข่ายและสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มมุสลิมให้เข้มแข็งซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เป็นฐานอำนาจในการต่อรองสู่ทุนทางวัฒนธรรมที่สร้างความคุ้นชินในวิถีของการเป็นมุสลิมของเยาวชนมลายูมุสลิมในโรงเรียน เนื่องจากพื้นฐานนักเรียนมุสลิมจำนวนหนึ่งในโรงเรียนแห่งนี้เป็นกลุ่มนักเรียนที่มีพื้นฐานสังคมในการเติบโตที่มีความเฉพาะ นักเรียนมุสลิมจำนวนหนึ่งมีความสนใจในการเลือกเรียนด้วยรูปแบบสังคมที่มีความพหุวัฒนธรรมด้วยพื้นฐานการเติบโตที่เติบโตมากับวัฒนธรรมพุทธและมุสลิม ทำให้เกิดความคุ้นชินกับสภาพแวดล้อมที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมและมีรูปแบบการเรียนที่ไม่ได้มีการแข่งขันที่สูงด้วยพื้นฐานเงื่อนไขในชีวิตที่มีผลต่อการเรียนรู้ทั้งปัญหาทับซ้อนของปัญหาครอบครัวที่มีการหย่าร้างกัน ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่มีฐานะค่อนข้างยากจน รูปแบบการต่อรองและการช่วงชิงของกลุ่มมุสลิมในโรงเรียนรัฐจึงมีความแตกต่างจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่เน้นการสร้างวัฒนธรรมการให้นิยามต่อการปลูกฝังเยาวชนมลายูมุสลิมที่มีความเข้มข้นกว่าและมีความพร้อมในการต่อรองกับรูปแบบการเรียนที่มีความเข้มข้นในด้านวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์

ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการสร้างทุนทางสังคมของกลุ่มครูมุสลิมในโรงเรียนรัฐกรณีศึกษาที่ 3 เป็นกระบวนการที่ชี้ให้เห็นถึงการจัดการศึกษาและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่การคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและพื้นฐานการเติบโตของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันที่มีความหลากหลายมากขึ้นของชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดยะลา จากการมีปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมที่นำมาสู่การผสมผสานทางอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนมลายูมุสลิม ดังนั้น รูปแบบการศึกษาในการต่อรองและช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมในกลุ่มเยาวชนที่เติบโตมาในลักษณะเฉพาะนี้จะต้องได้รับรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างจากกระบวนการที่มีอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่มีระดับความเข้มข้นของเนื้อหาที่ยากเกินกว่าเยาวชนกลุ่มนี้จะรับไหวเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายสังคมมุสลิม และเพื่อดูแลนักเรียนมุสลิมไม่ให้หลุดจากกรอบของศาสนาและระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. ผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมจากรูปแบบการเรียนรู้จากกระบวนการต่อรองและการช่วงชิงของโรงเรียนกรณีศึกษา

อัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมที่เผยให้เห็นถึงให้การความหมายที่มีความร่วมสมัยปรากฏอยู่ใน 2 มิติ คือ 1) มิติที่นิยามจากสังคมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน และ 2) มิติที่นิยามจากปัจเจกที่แสดงถึงตัวตนของปัจเจกที่ต่อรองและช่วงชิงความหมายต่อความเป็นมลายูมุสลิมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากการต่อรองและการช่วงชิงของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง กับนโยบายการศึกษาและการเรียนรู้ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของคนในสังคมในโลกยุคโลกาภิวัตน์

3.1 อัตลักษณ์ทางสังคมของเยาวชนมลายูมุสลิม

มุมมองที่ปรากฏให้เห็นต่อพลวัตของอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิม คือ วิถีชีวิตและระบบความคิดของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนจากมุมมองของคนในสังคมในวัฒนธรรมเดียวกันที่มองต่อเยาวชนมลายูมุสลิมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งแสดงให้เห็นถึงฮาบิที่ระดับกลุ่มที่เห็นการเปลี่ยนแปลงด้วยอิทธิพลทางโครงสร้างทางสังคมในปัจจุบัน

วิถีชีวิตของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันถูกมองว่ามีความห่างเหินกับชุมชนและการเข้าสังคมกับผู้ใหญ่ ด้วยภาระหน้าที่ทางการศึกษาที่เยาวชนมลายูมุสลิมเริ่มขยายตัวออกไปเรียนในต่างพื้นที่มากขึ้น โอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนจึงมีน้อยกว่าในอดีตค่อนข้างมาก อีกทั้งถูกมองว่าด้วยอิทธิพลของสื่อออนไลน์หรือโซเชียลมีเดียที่ทำให้เยาวชนมลายูมุสลิมจำนวนหนึ่งค่อนข้างเก็บตัว และมีสังคมเฉพาะที่มาจากเครือข่ายทางสังคมจากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยที่เรียนด้วยกันมากกว่าการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีความใกล้ชิดกับคนในชุมชน

นอกจากนี้ระบบความคิดของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปที่ถูกมองว่าได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของชาติตะวันตกในเรื่องแนวคิดประชาธิปไตย การเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันต่าง ๆ ของวัยและเพศหรือความอิสระทางความคิด ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่เห็นได้ชัดโดยเฉพาะในด้านความเคารพ การเชื่อฟัง หรือความยำเกรงต่อผู้ใหญ่ที่น้อยลง ทำให้ความเป็นกลุ่มเดียวกันของผู้ใหญ่และเด็กในอดีตที่เคยเป็นกลุ่มเดียวกันได้กลับแยกกลุ่มมากขึ้นในปัจจุบันด้วยความคิดที่ไม่ตรงกันในหลาย ๆ มุมมอง

ผู้วิจัยพบว่า แม้ว่าอัตลักษณ์มลายูมุสลิมของเยาวชนในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบของวิถีชีวิตและระบบความคิด แต่ความคาดหวังต่อเยาวชนของชาวมลายูมุสลิมในมุมมองของศาสนาอิสลามที่ถือว่าเป็นช่วงวัยที่สำคัญ ภาพอุดมคติต่อเยาวชนมลายูมุสลิมถูกทำงานผ่านกระบวนการปลูกฝังทั้งจากสถาบันครอบครัวและโรงเรียนในทิศทางเดียวกัน โดยมองว่าเยาวชนมลายูมุสลิมต้องเป็น **เยาวชนมลายูมุสลิมที่ทันสมัย เป็นที่พึ่งพา มีความรับผิดชอบต่อสังคม สร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม และเคร่งครัดในศาสนา** อย่างไรก็ตามเยาวชนมลายูมุสลิมเองก็มีแนวทางในการแสดงออกถึงการให้ความหมายต่อตนเองผ่านการต่อรองและการช่วงชิงพื้นที่ร่างกายและความคิดในการแสดงออกความเป็นมลายูมุสลิมที่ถูกตีความจากความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมา

3.2 อัตลักษณ์ปัจเจกของเยาวชนมลายูมุสลิม: กระบวนการเรียนรู้ในการต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน

3.2.1 การต่อรองอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิม

รูปแบบการต่อรองอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมที่ **เรียนรู้ในการทำตามต้นแบบ (mimesis)** เกิดเป็นฮาบิทัสใหม่ที่แสดงออกผ่านความคิด ทักษะคิดและพฤติกรรมที่ได้มาจากการบ่มเพาะของโรงเรียนที่เยาวชนมลายูมุสลิมศึกษาที่เป็นผลจากการต่อรองและช่วงชิงภายใต้กระแสการพัฒนาการศึกษาที่กำหนดจากรัฐ

ผลกระทบที่เห็นได้ชัดจากเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันที่สังเกตเห็นว่าการต่อรองของโรงเรียนภายใต้กรอบการพัฒนาการศึกษาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลในทิศทางเดียวกันที่ให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาตัวเองและการหาพื้นที่ในการสร้างผลงานทางวิชาการ กระบวนการเข้ามหาวิทยาลัยด้วยวิธีการคัดเลือกในรอบแฟ้มสะสมผลงาน หรือ รอบ Portfolio เป็นที่มุ่งหมายของนักเรียนในปัจจุบันสังเกตเห็นได้จากห้องโปรแกรมในด้านวิทยาศาสตร์ที่เป็นจุดเน้นและเป้าหมายในการพัฒนานักเรียน คือ การสร้างผลงานทางวิชาการทั้งการเข้าสู่เวทีโอลิมปิกวิชาการ และการแข่งขันประกวดโครงงานและนวัตกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้ลักษณะการแสดงออกและทัศนคติในการเรียนรู้ของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันในการอธิบายตัวตนที่สะท้อนจากนักเรียนจากโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่งในการต่อรองกับการศึกษากระแสหลัก คือ มีการวางแผนล่วงหน้า วางเป้าหมายในการเรียนรู้ พร้อมท้าทายความสามารถของตัวเอง และหาพื้นที่ในการค้นหาตัวเอง เพื่อเป็นเยาวชนมลายูมุสลิมที่พัฒนาตัวเองและมีศักยภาพ มีความสามารถพร้อมสู่การแข่งขันในเวทีวิชาการ และสามารถมีส่วนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมด้วยศักยภาพที่มีความพร้อมสู่ตลาดงานในอนาคต

นอกจากนี้ผลกระทบในด้านการเรียนวิชาศาสนาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างที่ชัดเจนจากโรงเรียนกรณีศึกษา 3 แห่งที่สะท้อนการต่อรองและการช่วงชิงใน 3 รูปแบบ สำหรับการเรียนศาสนาที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 1 ที่ต่อรองและช่วงชิงในรูปแบบผลิตซ้ำสิ่งเดิมและรับสิ่งใหม่เข้ามา การต่อรองต่อรูปแบบการเรียนศาสนาแบบดั้งเดิมที่ต้องเรียนวิชาศาสนาที่เข้มข้นส่งผลต่อชุดความคิดของนักเรียนที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามแสดงออกถึงการให้ความสำคัญทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญอย่างเท่า ๆ กัน นักเรียนมีการพยายามและทุ่มเทกับการเรียนศาสนาให้จบชั้น 10 เพื่อให้ทันกับการจบชั้น ม.6 ตามหลักสูตรการศึกษาแกนกลางของรัฐ หรือพยายามวางแผนการเรียนจบชั้นศาสนาของตนเองในความสามารถที่รับไหว โดยเชื่อว่าความหนักของการเรียนจะเป็นตัวแปรของความทุ่มเทในการเรียนศาสนาและเป็นตัวชี้วัดที่แปรผันตรงต่อความเอาใจใส่ ความมุ่งมั่น และไม่ล้มศาสนา เป็นสิ่งที่นักเรียนรู้สึกว่าจะต้องพิสูจน์ตัวเอง หากเรียนสามัญได้ดี ศาสนาก็ต้องได้ดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นมุมมองของการเรียนวิชาศาสนาของนักเรียนที่แสดงออกถึงการนิยามการเรียนศาสนาจากสำนึกคือ *สิ่งจำเป็นต่อชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องมีอยู่* อีกทั้งก็ยังแสดงถึงความยึดหยุ่นทั้งที่พร้อมรับอย่างเต็มที่และพร้อมรับเท่าที่รับไหว ซึ่งเป็นผลจากการต่อรองต่อการศึกษาระแสหลักที่มีอิทธิพลในการเข้ามากำหนดสัดส่วนของพื้นที่การรับไหวและพิสูจน์ตัวเองในการทุ่มเทต่อการให้ความสำคัญกับความมั่นคงในศาสนาภายใต้การศึกษาของกระแสหลักไปด้วย

สำหรับผลกระทบของการต่อรองและการช่วงชิงในรูปแบบรื้อถอนรูปแบบวัฒนธรรมการเรียนรู้เดิมและสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 2 ส่งผลต่อความเข้มข้นในการขัดเกลาผ่านการเรียนศาสนาน้อยลงที่เหลือเพียงวิชาที่จำเป็น ความรู้สึกต่อวิชาศาสนาเป็นรองจากการศึกษากระแสหลัก นักเรียนจำนวนหนึ่งจึงใช้พื้นที่การเข้าสู่อำนาจในการจัดการพื้นที่การเรียนรู้ในการโต้ตอบต่อความทันสมัยของรูปแบบการศึกษาของโรงเรียนที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามการศึกษาระบบหลักมากขึ้นและค่านิยมในการศึกษาในปัจจุบันที่ให้ความสนใจต่อการเรียนในด้านสามัญกันมากขึ้นในการศึกษาในระดับสูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเยาวชนมลายูมุสลิมจำนวนหนึ่งเองก็มีการต่อรองเพื่อสร้างความชัดเจนของอัตลักษณ์มลายูมุสลิมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปด้วยอิทธิพลของความทันสมัยของการศึกษาระบบหลักที่โรงเรียนอาจหิบบกสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำเสนอแก่นักเรียน แต่ในทางกลับกันนักเรียนเองก็มีการตรวจสอบและโต้ตอบผ่านการใช้พื้นที่กิจกรรมของโรงเรียน ซึ่งพบว่าพื้นที่การขัดเกลาด้วยกิจกรรมฮาลาเกาะห์หรือวงสนทนาในด้านศาสนาและพื้นที่บูรณาการความรู้ที่เป็นวัฒนธรรมการปฏิบัติของโรงเรียนที่ปลูกฝังการพูดคุยก็นได้ส่งต่อเป็นวัฒนธรรมการทำงานในหมู่คณะของนักเรียน นักเรียนสามารถประยุกต์ความคิดและนำกิจกรรมฮาลาเกาะห์โดยสามารถบูรณาการความรู้ทางศาสนาเข้ากับการทำงานและการใช้ชีวิตของนักเรียนปลูกฝังความเป็นอิสลามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตในฐานะมุสลิม และนักเรียนเรียนรู้การจากกลุ่มคนและเรียนรู้ในการปฏิบัติตามในสิ่งที่เป็นการสร้างคุณค่าและความมั่นคงภายในของตนเองด้วยกระบวนการทางศาสนา

ชุดความคิดของเยาวชนมลายูมุสลิมในโรงเรียนรัฐกรณีศึกษาที่ 3 ที่เป็นผลจากการต่อรองและการช่วงชิงในรูปแบบการสร้างทุนทางสังคมเป็นกลุ่มที่น่าสนใจที่สะท้อนถึงข้อจำกัดในการเรียนรู้ของนักเรียนที่เป็นกลุ่มเปราะบางในสังคมมลายูมุสลิม โดยนักเรียนกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงชุดความคิดในการให้ความหมายต่อตนเองในการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้ในจังหวะการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการต่อรองที่รู้ว่าจะสร้างประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของตนเองอย่างไร นำมาสู่การเกิดวิธีการจัดตำแหน่งขององค์ความรู้ที่ต้องการศึกษาโดยจัดชุดความรู้ที่เป็นองค์ความรู้วิชาสามัญเป็นส่วนที่ต้องใช้เวลาและความทุ่มเทในการฝึกฝนและทำความเข้าใจเป็นเส้นทางในการต่อรองต่อคุณภาพชีวิตในการมีงานทำในอนาคตและจัดตำแหน่งของวิชาศาสนาเป็นองค์ความรู้ที่สร้างความสมบูรณ์ให้กับชีวิตในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงในจิตใจ จึงทำให้เห็นมุมมองที่สะท้อนต่อการเรียนรู้ในด้านวิชาศาสนาที่อยู่ในตำแหน่งของการนำไปใช้ได้จริงตามบริบทการดำเนินชีวิตของปัจเจก โดยให้ความหมายของการนำไปใช้คือ “ศาสนาเราก็ใช้ในชีวิตประจำวัน” ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่า รูปแบบการเรียนรู้ที่น่าจะสามารถตอบสนองความต้องการของนักเรียนมุสลิมกลุ่มนี้ คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่นำบริบทของชีวิตนักเรียนมาทำความเข้าใจ เช่น การรู้จักตนเองในฐานะมุสลิม วิถีชีวิตของตนเองสามารถสร้างความสอดคล้องให้อยู่ในกรอบของศาสนาอิสลามอย่างไร เหล่านี้นำมาเป็นฐานในการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์วิธีที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในหนทางของศาสนาอิสลามได้ กล่าวคือ นักเรียนสามารถวิเคราะห์บริบทของตนเองและออกแบบการดำเนินชีวิตที่จะสร้างความใกล้ชิดต่อหนทางของศาสนาและอยู่ในแนวทางของศาสนาอิสลามได้อย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่รูปแบบความเชื่อมั่นและความศรัทธาที่เกิดขึ้นจากตนเองโดยไม่ได้รู้สึกการถูกบังคับ

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบจากการต่อรองและการช่วงชิงของโรงเรียนกับนโยบายการศึกษาส่งผลให้เกิดการต่อรองอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมจากการเรียนรู้ในการทำตามต้นแบบซึ่งต้นแบบคือกระบวนการออกแบบและวัฒนธรรมการปลูกฝังการเรียนรู้ของโรงเรียน ส่งผลให้เกิดฮาบิทัสในรูปแบบต่าง ๆ โดยสรุปได้ใน 2 มิติที่กลายเป็นทุนทางสังคมในการช่วงชิงความหมายของตัวตนของเยาวชนมลายูมุสลิมในฐานะผู้ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงและได้รับความไว้วางใจจากสังคมในฐานะผู้ที่ดูแลสังคมต่อไปในอนาคต คือ 1) ในมิติการเรียนรู้ในด้านวิชาการสามัญที่เยาวชนมลายูมุสลิมแสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการแข่งขันในด้านวิชาการมากขึ้นและมีการวางแผนรูปแบบการเรียนรู้ของตนเองเพื่อไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ เพื่อต้องการต่อรองต่อคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคตของตนเองและเป็นบุคลากรที่สร้างคุณประโยชน์แก่สังคม และ 2) ในมิติการเรียนรู้ในด้านศาสนาที่สะท้อนฮาบิทัสที่แตกต่างกันของเยาวชนและกลายเป็นทุนที่เยาวชนมลายูมุสลิมให้ความหมายต่อการเรียนรู้ในด้านศาสนาในระดับที่แตกต่างกันจากโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง โดยสรุปการอธิบายเป้าหมายการเรียนรู้ศาสนาของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันได้ใน 3 ระดับ คือ 1) การเรียนรู้ในระดับที่ต้องการพัฒนาตนเองสู่บทบาทผู้นำศาสนาที่สามารถดูแลและจัดการทางสังคมในทัศนะของอิสลาม 2) การเรียนรู้ในบทบาทของผู้ที่สร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสังคมมุสลิมที่ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ตระหนักรู้และคอยตักเตือนมุสลิมด้วยกันสู่หนทางของศาสนา และ 3) การเรียนรู้ในระดับที่ต้องการสร้างการรับรู้ต่อสถานะของการเป็นมุสลิมและรับผิดชอบต่อตนเองในฐานะมุสลิมให้ดีที่สุด

3.2.2 การช่วงชิงอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิม

การแสดงออกในการอธิบายตัวตนผ่านพื้นที่ทางความคิดเพื่อช่วงชิงความหมายต่ออัตลักษณ์ของตนเองในฐานะเยาวชนมลายูมุสลิม โดยปรากฏการเปิดเผยตัวตนอยู่ใน 2 พื้นที่ คือ 1) พื้นที่กายภาพ และ 2) พื้นที่ออนไลน์

1. พื้นที่กายภาพ: ร่างกายและความคิด

การช่วงชิงพื้นที่กายภาพในการแสดงออกผ่านพื้นที่ร่างกายและความคิดภายใต้ความหวังที่ต้องสร้างเยาวชนมลายูมุสลิมที่ทันสมัย เป็นที่พึงพา รับผิดชอบ เปลี่ยนแปลงสังคม และเคร่งครัดในศาสนา โดยเยาวชนมลายูมุสลิมก็แสดงออกถึงการช่วงชิงความหมายต่อตนเองผ่านการแสดงออกต่อชุดความคิดต่อบทบาทต่าง ๆ ผู้วิจัยสรุปเป็น 2 มิติของการช่วงชิงที่ปรากฏอยู่ในชุดความคิดที่มีต่อบทบาทต่าง ๆ ของเยาวชนมลายูมุสลิม

มิติแรก คือ มิติพลวัตของบทบาทที่เกิดจากอิทธิพลของเทคโนโลยีความทันสมัยและการพัฒนา แสดงให้เห็นอยู่ในชุดความคิดที่มีต่อบทบาทต่าง ๆ ในสังคม ดังเช่น

(1) บทบาทของสตรีมุสลิม สตรีมลายูมุสลิมในปัจจุบันถูกตั้งความคาดหวังและนิยมถูกขยายขอบเขตจากความเป็นบ้านมากขึ้น ความหมายต่อสตรีมลายูมุสลิมหมายถึงความมั่นคงภายในของคนภายในบ้านสามารถดูแลลูกและสามีของตนได้อย่างดีด้วยความรู้ ดังนั้นความคาดหวังต่อสตรีมลายูมุสลิมในปัจจุบันจึงมีแนวโน้มในการสนับสนุนให้เป็นคนที่มีความรู้รอบด้านและกว้างขวางมากที่สุดทั้งในด้านศาสนาและความรู้ทางโลกเพื่อให้สตรีมลายูมุสลิมมีความรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม อีกทั้งให้สตรีมลายูมุสลิมมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคม

และฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ที่เป็นบทบาทของผู้ชายให้ผู้หญิงมลายูมุสลิมมีความพร้อมสามารถช่วยเหลือและสนับสนุนบทบาทของผู้ชาย แสดงให้เห็นถึงพลวัตของความเห็นต่อบทบาทของสตรีมลายูมุสลิมในฐานะการเป็นผู้นำและผู้ช่วยเหลือสังคมที่มีการพิจารณาเป็นกรณี ๆ ที่ไม่เกินขอบเขตของศาสนาอิสลาม

(2) บทบาทของการช่วยเหลือสังคม เยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันจำนวนหนึ่งที่เผชิญกับการถูกมองว่ามีความห่างเหินกับวิถีชีวิตของคนชุมชนด้วยภาระหน้าที่ในการเรียนที่ทำให้เยาวชนต้องออกจากพื้นที่เพื่อศึกษาหาความรู้ และด้วยอิทธิพลของโซเชียลมีเดียที่ทำให้ภาพลักษณ์ของเยาวชนถูกมองว่ามีความเก๋ตัวและอยู่เฉพาะกลุ่มของตนเองที่มาจากเครือข่ายของสังคมที่เรียนด้วยกัน สิ่งที่เกิดขึ้นได้คือ กระบวนการในการสร้างบทบาทของการช่วยเหลือสังคมเป็นกระบวนการในการเข้าสังคมของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันที่จะสร้างความใกล้ชิดกับชุมชน กล่าวคือ เยาวชนมลายูมุสลิมใช้วิธีการเข้าสังคมด้วยการใช้องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาสร้างประโยชน์และช่วยเหลือสังคมเพื่อแสดงถึงความรักและความห่วงใยที่มีต่อชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงอัตลักษณ์เยาวชนมลายูมุสลิมที่ต้องการใช้ความรู้ความสามารถในการสร้างคุณค่าต่อตนเองเพื่อนำมาสร้างประโยชน์ให้กับสังคมเป็นรูปแบบการแสดงความรักและความห่วงใยต่อชุมชนและความรับผิดชอบต่อสังคม

(3) การช่วงชิงค่านิยมในอาชีพในภาพจำของชาวมลายูมุสลิม เยาวชนมลายูมุสลิมอาศัยอำนาจของความรู้จากการศึกษาในการช่วงชิงการสร้างการยอมรับจากสังคมโดยความต้องการในการสร้างภาพจำใหม่ต่อค่านิยมในอาชีพในชุดความคิดและความรู้สึกของเยาวชนมลายูมุสลิม ที่ข้อจำกัดในด้านความอึดอัดในการเลือกเส้นทางอาชีพของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน อิทธิพลจากการได้มีประสบการณ์จากการเรียนรู้จากการศึกษารวมถึงการได้รับความรู้และมุมมองใหม่ ๆ จากพื้นที่ออนไลน์นำมาสู่ความเชื่อมั่นในการทำในสิ่งใหม่ ๆ เพื่อท้าทายข้อจำกัดของตนเอง เยาวชนมลายูมุสลิมมีการพิสูจน์ตัวเองในการสร้างเส้นทางใหม่ ๆ ของอาชีพเพื่อสร้างภาพจำใหม่ต่อรูปแบบอาชีพที่มีความมั่นคงในนิยามของเยาวชนเองในการนำเสนอต่อสังคมมลายูมุสลิมต่อไป

มิติที่สอง คือ มิติสำนึกที่ปรากฏในความคิดของเยาวชนมลายูมุสลิม ที่สะท้อนผ่านชุดความคิดต่อบทบาทการเป็นผู้นำของเยาวชนมลายูมุสลิมชายในการดูแลสังคม โดยสำนึกที่ปรากฏผ่านชุดความคิดของเยาวชนมลายูมุสลิมเกิดจากการเรียนรู้ถึงโครงสร้างทางสังคมในทัศนะของอิสลามจากการปลูกฝังของครอบครัวและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนากรณีศึกษาที่ 1 และ 2 ที่มีวัฒนธรรมการปลูกฝังด้วยการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเองตั้งแต่ระดับปัจเจกในเรื่องการดูแลและการจัดการความสมบูรณ์ของตนเองในฐานะมุสลิมที่ต้องมีหน้าที่ในการปฏิบัติอะไรบางอย่างตามหลักการของศาสนาอิสลาม และขยายไปสู่การรับผิดชอบต่อครอบครัวหน้าที่ในอนาคตในฐานะผู้หญิงและผู้ชายในการเป็นสามีที่ต้องดูแลค่าเลี้ยงดูของภรรยาและคนในครอบครัว และการเรียนรู้เรื่องการจัดการต่าง ๆ ภายในชุมชนในฐานะมุสลิมที่ต้องมีการจัดการโครงสร้างทางสังคมต่าง ๆ ในแนวทางของศาสนาอิสลาม การปลูกฝังเหล่านี้ส่งผลให้เยาวชนมลายูมุสลิมแสดงออกถึงการมีสำนึกต่อบทบาทของตนเองในการรับรู้ถึงความเชื่อมโยงกันและการพึ่งพาต่อกันของคนในสังคม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมกันที่เป็นพันธะสัญญาทางสังคมมุสลิมในการดูแลซึ่งกันและกัน นำมาสู่การเลือกการอธิบายตัวตนของการพยายามพัฒนาตัวเองบนพื้นที่การศึกษาเพื่อทำงานและมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมในหนทางของอิสลามในการดูแลสังคม

การช่วงชิงอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมผ่านพื้นที่กายภาพที่แสดงออกถึงชุดความคิดต่อบทบาททางสังคมสะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนมลายูมุสลิมนอกจากได้รับผลกระทบจากการปลูกฝังของโรงเรียนแล้ว เยาวชนมลายูมุสลิมในฐานะผู้ที่ได้รับผลก็ไม่ได้จำนนหรือจำยอมเสมอไป แต่ฮาบิทัสของเยาวชนมลายูมุสลิมแสดงถึงการช่วงชิงความหมายของตัวตนในฐานะตัวแสดงที่กลับมีพื้นที่ในการหยิบยกจากประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับจากอิทธิพลของความทันสมัยของยุคสมัยหลอมรวมเป็นฮาบิทัสใหม่ที่ได้กลายเป็นทุนทำให้เยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันช่วงชิงความหมายต่อตนเองที่มีความร่วมสมัย

2. พื้นที่ออนไลน์: การสร้างอัตลักษณ์ข้ามพรมแดน

พื้นที่ออนไลน์เป็นอีกหนึ่งพื้นที่การแสดงออกของเยาวชนมลายูมุสลิมทางอัตลักษณ์ข้ามพรมแดนและข้ามวัฒนธรรมในปัจจุบันเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมกับคนในสังคมออนไลน์ที่ไร้พรมแดนซึ่งยังเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของเทคโนโลยีที่เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการช่วงชิงอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน ผู้วิจัยนำเสนอมิติในการแสดงออกบนพื้นที่ออนไลน์ 2 มิติ คือ 1) รสนิยมที่แสดงถึงความเลื่อนไหลของภาษาและการเรียนรู้วัฒนธรรมข้ามพรมแดน 2) พื้นที่พัฒนาตัวเองและการสร้างตัวตนเพื่อสร้างการยอมรับจากสังคม

ผู้วิจัยพบว่า รสนิยมในการใช้ภาษาของเยาวชนมลายูมุสลิมที่สังเกตเห็นได้จากพื้นที่ออนไลน์แสดงถึงอัตลักษณ์ที่อธิบายตัวตนของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันที่มีความเลื่อนไหล กล่าวคือมีความหลากหลายในการใช้ภาษาสลับไปมาอย่างเป็นธรรมชาติ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู และภาษาอาหรับ แต่โดยส่วนมากแล้วภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้ได้บ่อยกว่าด้วยอิทธิพลจากระบบการศึกษาของรัฐไทยและอิทธิพลจากสื่อข่าวสารต่าง ๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาไทยที่มากขึ้นของชาวมลายูมุสลิม นอกจากนี้ยังสังเกตได้จากรสนิยมในการฟังเพลงในภาษาที่หลากหลายทั้ง หลายหลาย เพลงไทย เพลงฝรั่ง เพลงเกาหลี และเพลงมาเลย์ รสนิยมในการใช้ภาษาและการเข้าถึงภาษาที่หลากหลายนี้แสดงให้เห็นถึงการมีประสบการณ์ในการเข้าถึงวัฒนธรรมอื่นมากขึ้นและการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ที่ข้ามพรมแดนของเยาวชนมลายูมุสลิมปัจจุบันที่ซึมซับเข้ามาผ่านอิทธิพลของสื่อออนไลน์

นอกจากนี้ในมิติของการใช้พื้นที่ออนไลน์ในการพัฒนาตัวเองและการสร้างการยอมรับจากสังคม ผู้วิจัยพบว่า ความรู้และประสบการณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันไม่ได้รับมาเพียงทางเดียวจากพื้นที่กายภาพที่ผ่านการอบรมเลี้ยงดู ปลูกฝังจากครอบครัว โรงเรียน และชุมชนสังคม แต่พื้นที่ออนไลน์มีผลต่อความคิดและทัศนคติต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตัวเองด้วยเช่นกัน เยาวชนมลายูมุสลิมเข้าสู่พื้นที่ออนไลน์และเลือกรับความรู้และวัฒนธรรมในพื้นที่ออนไลน์ที่เป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมและความรู้ที่หลากหลายไร้พรมแดนเข้ามาอธิบายความเป็นตัวตนของตนเอง และช่วงชิงพื้นที่ในการเปิดเผยตัวตนที่แสดงให้เห็นถึงมิต้อัตลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ภายในที่เป็นส่วนหนึ่งของตัวตนที่อาจไม่มีโอกาสในการแสดงออกในพื้นที่กายภาพ เช่น ความทะเยอทะยาน ความมุ่งมั่น และความใฝ่ฝันและแรงบันดาลใจที่อาจถูกปิดกั้นด้วยค่านิยมในสังคมที่เป็นพื้นที่กายภาพ แต่พื้นที่ออนไลน์กลับเป็นพื้นที่ที่สร้างความไร้พรมแดนในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองและสร้างการยอมรับของคนในสังคม สามารถขยายกรอบและคำจำกัดความและศักยภาพของเยาวชนมลายูมุสลิมให้มีความร่วมสมัยภายในขอบเขตของแนวทางของศาสนาอิสลาม

สรุปผลวิจัยและอภิปรายผล

การต่อรองและการช่วงชิงอัตลักษณ์มลายูมุสลิมของโรงเรียนและเยาวชนกับ “การศึกษาเพื่อการศึกษา”

ภายใต้การต่อรองต่อการพัฒนาการศึกษาทันสมัยจากแผนยุทธศาสตร์การศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่งด้วยทุนที่นำไปสู่อำนาจที่ต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบริบทสังคมมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดยะลามีกลุ่มเครือข่ายชาวมลายูมุสลิมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบันที่สะท้อนจากโรงเรียนกรณีศึกษาที่เริ่มแสดงให้เห็นถึงการต่อรองที่สูงกว่าโรงเรียนรัฐกรณีศึกษาด้วยปัจจัยความพร้อมของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมในการต่อรองด้วยพื้นฐานของเยาวชนมลายูมุสลิมที่สอดคล้องกันกับโรงเรียน

บริบทของโรงเรียนสะท้อนภาพมิติชีวิตของชาวมลายูมุสลิมที่มีระดับการต่อรองและการช่วงชิงภายในที่แตกต่างกันแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่สามารถรับไหวกับรูปแบบการต่อรองของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา และรูปแบบที่ไม่สามารถรับไหวกับขนาดความเข้มข้นในการเรียนสองสายการเรียนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาโดยเลือกเข้าสู่ระบบโรงเรียนรัฐ ซึ่งเมื่อเจาะลึกลงไปแล้วนักเรียนกลุ่มนี้กลับเป็นกลุ่มที่เปราะบางมีเงื่อนไขของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการเติบโตที่แตกต่างกับนักเรียนมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

รูปแบบการต่อรองและการช่วงชิงของโรงเรียนกับนโยบายการศึกษาที่บ่มเพาะปลูกฝังวัฒนธรรมการศึกษาที่ทันสมัยรวมถึงอิทธิพลจากพื้นที่ออนไลน์ที่ส่งผลต่ออาภัพที่สืบทอดกันกลายเป็นทุนทางสังคมของเยาวชนมลายูมุสลิมที่สร้างอำนาจในการช่วงชิงสถานะทางสังคมในระดับที่แตกต่างและหลากหลายในบทบาทมากขึ้น กลุ่มเยาวชนมลายูมุสลิมที่มีความพร้อมในการต่อรองต่อรูปแบบการเรียนในระดับการเข้มข้นที่สูงและการแข่งขันที่สูงทั้งด้านวิชาการศาสนาและวิชาการสามัญ เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มที่จะสามารถเป็นแนวหน้าทางด้านวิชาการ กลุ่มที่มีความสามารถเฉพาะในด้านอาชีพ กลุ่มที่ความเชี่ยวชาญด้านภาษา ส่วนในด้านศาสนาก็มีทั้งกลุ่มที่สามารถเรียนรู้ในระดับที่ลึกและละเอียดเป็นความหวังในการดูแลสังคมมลายูมุสลิม และกลุ่มที่รับรู้บทบาทของตนเองในการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคม แต่กลุ่มที่มีลักษณะรับรู้สถานะของความเป็นมุสลิมของตนเองและพยายามเรียนรู้การรับมือกับในระดับตนเองในการปฏิบัติตัวในอยู่ในหนทางของศาสนาให้ดีที่สุด และกลุ่มที่พยายามค้นหาพื้นที่ที่ไม่ได้มีการแข่งขันที่สูงเพื่อรักษาประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของตนเอง กลับเป็นกลุ่มที่มาจากบริบทที่มีความเปราะบางที่แสดงถึงต้นทุนทางสังคมในการช่วงชิงสถานะและบทบาทที่อ่อนแอไปกว่า ด้วยเงื่อนไขการเติบโตที่มีความซับซ้อนของปัญหาทั้งด้านความสับสนต่ออัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของตนเองเนื่องจากความผสมผสานของสองวัฒนธรรมในครอบครัวทั้งมีพื้นฐานเดิมที่มีความเป็นพุทธและความเป็นมุสลิมที่เป็นสถานะใหม่ที่เขาทำความเข้าใจและการให้ความสำคัญกับแนวทางปฏิบัติทางศาสนา หรือในบางครอบครัวมีปัญหาการหย่าร้างทับซ้อนและปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยมีผลต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ที่เป็นข้อจำกัดในการต่อรองต่อรูปแบบการเรียนที่มีความเข้มข้นของระบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาของนักเรียนกลุ่มเปราะบางนี้

รูปแบบของความหลากหลายและบทบาทที่อธิบายอัตลักษณ์ของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบันสามารถนำมาเชื่อมโยงแนวทางในการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดยะลาภายใต้แผนยุทธศาสตร์การศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ที่ใช้แนวคิดในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาเพื่อปวงชน การศึกษาเพื่อความเท่าเทียม และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการสร้างกรอบการพัฒนาการศึกษาต่าง ๆ นอกจากเพื่อให้เยาวชนมลายูมุสลิมมีศักยภาพในการแข่งขันและมีความเป็นเลิศด้านวิชาการ และเพื่อสนับสนุนความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้นของเยาวชนมลายูมุสลิมในปัจจุบัน แต่จากงานศึกษานี้สะท้อนให้เห็นทุนทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมที่ยังมีกลุ่มเยาวชนมลายูมุสลิมที่เป็นกลุ่มเปราะบางด้วยเงื่อนไขชีวิตที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ที่จำกัด โดยแสดงถึงความต้องการพื้นที่การเรียนรู้ในจังหวัดการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ที่ค้นพบที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำของอำนาจในการต่อรองของเยาวชนมลายูมุสลิม การจัดการศึกษาในพื้นที่ที่อาจต้องกลับมาทบทวนและเพิ่มปัจจัยในการเข้าถึงถึงกลุ่มเปราะบางในสังคมที่ไม่ได้มีความพร้อมต่อรองรับรูปแบบการเรียนรู้ที่มีความเข้มข้นได้ทุกคน ที่สำคัญคือบริบทของโรงเรียนรัฐกรณีศึกษาที่มีความสำคัญมากสำหรับกลุ่มมุสลิมสองวัฒนธรรมที่พยายามหาพื้นที่ที่เข้าใจความเป็นตัวตนอีกตัวตนหนึ่งที่ต้องการปรับตัวหรือให้ความหมายเพื่ออธิบายตัวตนที่เกิดจากความผสมผสานข้ามพรมแดนของศาสนาและกลุ่มเปราะบางที่ต้องการพื้นที่ที่พอดีกับจังหวัดการเรียนรู้ในระดับที่การแข่งขันไม่สูง ในปัจจุบันการดูแลกลุ่มนักเรียนเปราะบางนี้เป็นการดูแลกันในกลุ่มครูในโรงเรียนซึ่งยังไม่ได้เป็นระบบที่มีความยั่งยืนเพียงพอเพราะเป็นการดูแลในขอบเขตที่จำกัดเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้นและเกิดความไม่สอดคล้องกันระหว่างวัฒนธรรมการบ่มเพาะที่บ้านและโรงเรียน

ดังนั้น เพื่อเติมเต็มปัจจัยสำคัญที่การศึกษาจะสามารถรักษาความเท่าเทียมในอำนาจการต่อรองของคนทุกกลุ่มด้วยการสร้างทุนทางสังคมจากแนวคิดการจัดการศึกษาของรัฐที่จะเป็นองคาพยพที่โอบอุ้มทุกคนให้สามารถมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน การคำนึงถึงการดูแลสังคมมุสลิมกลุ่มมุสลัฟ (ผู้ที่รับอิสลามเป็นศาสนาใหม่) และกลุ่มที่มีความเปราะบางจากโรงเรียนรัฐที่สะท้อนความเฉพาะตัวของบริบทพื้นที่จังหวัดยะลา ในฐานะองค์กรหนึ่งของรัฐที่จะมีอำนาจมากพอในการสร้างความตระหนักถึงการดูแลกลุ่มครอบครัวมุสลัฟหรือพื้นฐานครอบครัวสองวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอีกหนึ่งมิติที่รัฐควรรับการประสานพิจารณาการดูแลที่สามารถต่อยอดสู่ระดับการดูแลที่โรงเรียนเชื่อมโยงถึงครอบครัวและชุมชน เพื่อสร้างความเป็นรูปธรรมและระบบที่มีประสิทธิภาพในการดูแลอย่างเป็นองค์รวมในทุก ๆ ระดับที่มีการประสานงานและทำงานร่วมกันที่สร้างความเข้าใจในทุนวัฒนธรรมที่ตรงกันและทิศทางเดียวกันในการปลูกฝังทั้งที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน โดยจะนำไปสู่นโยบายการดูแลกลุ่มคนในสังคมที่เปราะบางอื่น ๆ ในสังคมหรือในบริบทพื้นที่อื่นด้วยเงื่อนไขชีวิตที่หลากหลายนี้อย่างทั่วถึงที่ครอบคลุมมิติของจิตใจและวิถีชีวิตที่จะสร้างความพร้อมและโอบอุ้มเยาวชนที่จะสามารถเป็นกลุ่มคนมีคุณภาพและศักยภาพกำลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในมิติต่าง ๆ ต่อไปได้

ข้อเสนอแนะปัจจัยในการคำนึงถึงการออกแบบการศึกษา

1. การเชื่อมโยงโรงเรียนสู่การดูแลสังคม: การดูแลกลุ่มคนเปราะบางในสังคม โรงเรียนที่มีบริบทที่มีนักเรียนมุสลิมที่มาจากครอบครัวสองวัฒนธรรมที่ขาดพื้นฐานในองค์ความรู้ด้านศาสนา การปลูกฝังที่โรงเรียนอาจไม่เพียงพอภายใต้การมีเครือข่ายสังคมมุสลิม โรงเรียนต้องทำงานร่วมกับครอบครัวและชุมชนเพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ตรงกันเพื่อป้องกันการสับสนในตนเองของนักเรียนในการปฏิบัติตามหลักการของศาสนาอิสลาม
2. สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการข้ามศาสตร์วิชาการอิสลามและศาสตร์ความรู้อื่น ๆ เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือพื้นที่ตกผลึกการเรียนรู้ขององค์ความรู้แขนงต่าง ๆ ทั้งในด้านวิชาศาสนาและวิชาสามัญ
3. เทคโนโลยีและพื้นที่ออนไลน์สร้างความไร้พรมแดนในการเรียนรู้ของอัตลักษณ์เยาวชนมุสลิมในปัจจุบัน การจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันต้องสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ที่สร้างประสบการณ์ที่ผู้เรียนเป็นเจ้าของพื้นที่การเรียนรู้ มีพื้นที่การวิเคราะห์และการแยกแยะข่าวสารในประเด็นการเรียนรู้ต่าง ๆ ผ่านการถกประเด็น ตั้งคำถาม และอภิปรายร่วมกัน อีกทั้งฝึกเชื่อมโยงความข้ามศาสตร์ข้ามศิลป์ขององค์ความรู้
4. เป้าหมายการพัฒนาการศึกษาในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมในปัจจุบันคือการสร้างศักยภาพในการแข่งขันด้านวิชาการสู่ระดับสากลมากขึ้น ดังนั้น การเรียนรู้ภาษาอังกฤษและภาษามลายูน่าจะขยับสู่ระดับวิชาการมากขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะในด้านการสื่อสารในเชิงวิชาการให้สามารถสื่อสารองค์ความรู้ในภาษาอังกฤษและภาษามลายูได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2565

ขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง 3 ท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไอยเรศ บุญฤทธิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติ คงตุก และอาจารย์ ดร.ยูเนียนสาสมิต้า สาเมาะ ที่กรุณาเสียสละเวลาในการตรวจแก้ ชัดเกล้าให้คำแนะนำ และชี้แนะให้งานศึกษานี้มีความสมบูรณ์

ขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษานี้ทุกท่านที่ไม่สามารถกล่าวได้หมด ณ ที่นี้ผู้ที่เป็เบื้องหลังในการให้ความร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจและให้คำอวยพรให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง (References)

- Khunweechuay, N. & Rungtawanruangsri, S. (2023) *Social Capital*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation)
- Mahamha, A. (2015). Ceramoh Agama (religion explanation): Spactial Practice for Negotiation and Traditional Malay Muslim’s Religious Movement. *Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University*, 27(2), 63-99.
- Poolsawat, S., Khemkhunasai, P., & Temrattanakul, T. (2021). “Dalaw Traditional Pondok”: Reproduction Space for Malayu Moslem Identity in the Three Southern Bordering Provinces under the Conflict with the Present National Education Policy. *Inthanin thaksin Journal, Thaksin University*, 16(2), 161-186.
- Laungaramsri, P. (2020). Theory of Practice and The Turning Point in Anthropology. *Journal of Anthropology, Sirindhorn Anthropology Centre (JASAC)*, 3(2), 186-194.
- Rapheepat, A. (2008). *Culture by Clifford Geertz*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation).
- Suwanworaboon, S. & Haruthaithanasan, T. (2020). Low O-NET Scores in Southern Frontier: Origin of the Issue and Alternative in Problem Management. *Academic Services Journal, Prince of Songkla University*, 31(1), 265-269.
- Tantivejavanichaya, C. (2021). Relationship between the Social Constructions of Target Populations with Building the Policy Advocacy Coalitions: Case Studies of the Struggle to Advance Educational Curriculum in Southern Thailand Border Provinces. *Journal of Integrated Sciences*, 18(1), 118-153.
- Tuwaesidek, W. I. (2021). Patani History through the View of Long-term History: From 7 Huamuangs to the Anglo-Siamese Treaty of 1909 (1808-1909). *Journal of Social Sciences Naresuan University*, 17(1), 187-214.

Task Administration Based on Sufficiency Economy Philosophy of Local Administrative Organizations: A Case Study of Nakok Subdistrict in Nong Bua Lamphu Province¹

Sunit Hemnil²

Abstract

This research article employed a mixed-methods approach to investigate three critical issues in Nakok Subdistrict: 1) community context, 2) the level of sufficiency economy, and 3) development projects aimed at the benefit and happiness of the people. The research area selected for this study was Nakok Subdistrict Administrative Organization. The critical informant chosen was the president of the Subdistrict Administrative Organization; representatives from the government sector, community leaders, and residents were included, totaling 51 key informants. For data collection, in-depth interviews, non-participant observation, and community surveys were employed. Descriptive analytics methods presented the results of this study. The research revealed that most residents in the Nakok Subdistrict are engaged in agriculture-related occupations. The area faces significant challenges, including low-income and drug abuse issues among the youth population. Regarding the sufficiency economy level, the study identified it to be at the stage of “accessibility” to an “Organization of Benefits and Happiness.”

1. Research article. This article is a part of the research project titled “Development of Administration Practices Guided by the Philosophy of Sufficiency Economy within Northeastern Thailand Local Administrative Organizations,” which is funded by the Thailand Science Research and Innovation (TSRI). In the pursuit of data collection, researchers have conducted extensive fieldwork. This article aims to further explore the concept of the “Organization of Benefits and Happiness” within the context of people, areas, and management within local government organizations.

2. Asst.Prof. Dr., Division of Public Administration, Udon Thani Rajabhat University (Bueng Kan).

Email sunit@udru.ac.th

* **Corresponding Author:** Asst.Prof Sunit Hemnil, Udon Thani Rajabhat University (Bueng Kan).

Email sunit@udru.ac.th

Received: July 30, 2023 Revised: November 20, 2023 Accepted: December 10, 2023

This denoted the successful application and integration of the sufficiency economy philosophy into the daily lives of the local populace. By embracing the principles of moderation and reasonableness, the organization demonstrates resilience and immunity while promoting the well-being and contentment of its people. Effective leadership and cooperation were critical factors to success. These qualities are further manifested through development projects prioritizing Sustainable Development principles (understand, access, develop), such as tackling drug problems, promoting career advancement, and setting up a school for senior citizens. As a result, they play a pivotal role in fostering community development and contributing to the overall happiness and benefits of the people in Nakok Subdistrict.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy, Local Administrative Organizations, Task Administration, Nokok Subdistrict Administrative Organization

การบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององคกรปกครองสวนทองถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลนาออก จังหวัดหนองบัวลำภู¹

สุนิตย เหมนิล²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุงการศึกษา 3 ประเด็น ไดแก 1) บริบทชุมชน 2) ระดับความเปนเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) โครงการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยใชการวิจัยแบบผสมผสาน เลือพื้นที่และกลุมตัวอยางแบบเฉพาะเจาะจง คือ องคการบริหารสวนตำบลนาออก ผูใหข้อมูลหลัก ไดแก นายกองคการบริหารสวนตำบล ตัวแทนสวนราชการ ผูนาชุมชน และตัวแทนประชาชนในพื้นที่ รวม 51 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ไดแก การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบไมมีสวนรวมและการสำรวจชุมชน นาเสนอผลการศีกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศีกษาพบว่า พื้นที่ตำบลนาออกประชาชนสวนใหญมีอาชีพเกษตรกรรม สวนปัญหาสำคัญของพื้นที่คือ รายได้นอยและยาเสพติดในกลุ่มเยาวชน ดานระดับความเปนเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า อยในระดับ “เขาถึง” เปน “องคกรแหงประโยชน์สุข” คือ ไดนาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใชโดยปฏิบัติจนกลายเปน “วิถีชีวิต” มีวิถีปฏิบัติที่เปนธรรมชาติและมีเหตุผล ทำใหองคกรมีภูมิคุมกัน มีความพอประมาณ และมีเหตุผล อันทำให้เกิดประโยชน์สุขตอประชาชน โดยมีปัจจัยความสำเร็จ คือ ภาวะผูนา และการมีสวนรวมในการบริหารงาน สะทอนผานโครงการพัฒนาที่ใหความสำคัญกับหลักการเขาใจ เขาถึง พัฒนา เช่น การแกไขปัญหายาเสพติด การสงเสริมอาชีพ และโรงเรียนผูสูงอายุ โดยโครงการเหลานี้ไดสอดคลองกับปัญหาและความตองการของคนในพื้นที่ จึงเปนปัจจัยประกอบสร้าให้เกิดการพัฒนาและประโยชน์สุขตอประชาชน

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, องคกรปกครองสวนทองถิ่น, การบริหารงาน
องคการบริหารสวนตำบลนาออก

1. บทความวิจัย จากโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององคกรปกครองสวนทองถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ได้รับความสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการสงเสริมวิทยาศาสตร วิจัย และนวัตกรรม (สกว.) โดยผูวิจัยไดลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลบางสวนเพิ่มเติม และขยายความในประเด็นเกี่ยวกับ “องคกรแหงประโยชน์สุข” ทั้งดานผูคน พื้นที่ และการบริหารจัดการขององคกรปกครองสวนทองถิ่น

2. ผศ. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร มหาวทยาลยราชภัฏอุดรธานี (บึงกาฬ) อีเมล sunit@udru.ac.th

***ผูประพันธ์บรรณากิจ:** ผศ.สุนิตย เหมนิล สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร มหาวทยาลยราชภัฏอุดรธานี (บึงกาฬ)

อีเมล sunit@udru.ac.th

วันที่รับบทความ: 30 กรกฎาคม 2566 วันที่แกไขบทความ: 20 พฤศจิกายน 2566 วันที่ตอบรับบทความ: 10 ธันวาคม 2566

บทนำ

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นคำที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้เป็นครั้งแรก เมื่อปี 2517 ในความหมายของคำว่า “พอมี พอกิน พอใช้” ภายใต้เงื่อนไขการใช้ “วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ” ด้วยเหตุนี้ “พอกิน พอใช้ ด้วยวิธีการที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ” คือ หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่ประกอบด้วย 3 ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และ 2 เงื่อนไข คือ ความรู้ และคุณธรรม ซึ่งเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนได้ในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ (อภิชาติ พันธ์เสน, 2562) ส่วนในการประยุกต์ใช้กับหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ให้บริการสาธารณะต่อประชาชน สามารถทำได้ด้วยการกำหนดนโยบายการออกกฎหมาย ข้อบัญญัติต่าง ๆ ควรยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและผลประโยชน์ของส่วนรวม ตลอดจนการจัดเตรียมนโยบาย แผนงาน หรือโครงการต่าง ๆ ต้องสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านสังคมเศรษฐกิจและจิตใจควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเพื่อนำประโยชน์สุขมาสู่ประชาชน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2551) ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นหลักการและวิธีปฏิบัติที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับ โดยเฉพาะกับหน่วยงานภาครัฐเนื่องจากมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นจำนวนมาก

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ถือได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญยุทธศาสตร์หนึ่งในการขับเคลื่อนประเทศไทย เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ในท้องถิ่นและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด ถ้าหากบริหารงานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งประเทศ พร้อมกับสนับสนุนชุมชนและประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบให้ประกอบอาชีพและดำเนินวิถีชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้วก็จะช่วยผลักดันการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ก้าวต่อไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยทุกคน (สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม [RASMI.], 2563) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งสังกัดกระทรวงมหาดไทย เกิดขึ้นตามหลักการกระจายอำนาจการปกครองโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง จึงทำให้เป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่มากที่สุด เนื่องจากหน่วยงานตั้งอยู่ในพื้นที่ และสมาชิกที่เข้ามาบริหารงานในองค์กรส่วนใหญ่ก็เป็นคนในพื้นที่ของท้องถิ่นนั้น ๆ จึงทราบถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นอย่างดี ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ก็สามารถตรวจสอบโครงการพัฒนาภายในท้องถิ่นได้ ซึ่งจะทำให้การบริหารราชการในระดับท้องถิ่นมีความโปร่งใส การใช้จ่ายงบประมาณมีความคุ้มค่า โดยประเทศไทยตั้งแต่การสถาปนาให้มีการปกครองท้องถิ่นจนถึงปัจจุบันได้คาดหวังว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะสร้างความผาสุกให้เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญต่อการหนุนเสริมให้เกิดความยั่งยืนในระดับชาติต่อไป

แต่อย่างไรก็ดี ในอีกแง่หนึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกลับเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีข่าวเรื่องการบริหารองค์กรที่ขาดความโปร่งใส เกิดการทุจริต ส่วนหนึ่งสะท้อนผ่านการจัดซื้อจัดจ้าง และดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการทุจริตจากการบริหารงาน ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ อาทิ ช่องว่างของระเบียบและกฎหมาย ขาดคุณธรรมจริยธรรม การใช้ตำแหน่งและอิทธิพลเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ (โกวิท พวงงาม, 2559) ทำให้งบประมาณถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ประชาชนจึงไม่ได้รับประโยชน์ตามที่ควรจะเป็น ยิ่งเป็นการตอกย้ำและทำให้ปัญหาต่าง ๆ ในท้องถิ่นทวีความรุนแรงมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่น่าสนใจว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีหน้าที่ “ต้องปฏิบัติ” หลายประการ ได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาหรือไม่ หรือมีการนำมาประยุกต์ใช้หรือไม่ หากมีได้ใช้ในระดับใดและใช้ในโครงการใดที่เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนสร้างข้อเสนอเพื่อพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นหน่วยงาน/องค์กร¹ ที่สามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลนาออก (อบต.นาออก) จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สนใจเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ โดยผลการสำรวจของผู้วิจัยและคณะเมื่อปี 2564-2565 พบว่า เป็นหน่วยงานเดียวที่มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับ “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” ซึ่งเป็นระดับที่สูงที่สุดตามแบบประเมินของโครงการ ดังนั้น จึงมีความน่าสนใจในแง่ที่ว่าเพราะเหตุใดหน่วยงานนี้ จึงมีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่สูงที่สุด นอกจากนี้ยังได้ขยายกรอบการศึกษาไปถึงบริบทชุมชนและสาระสำคัญของพื้นที่ เนื่องจากสภาพแวดล้อมเหล่านี้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการดำเนินงาน โดยผลการศึกษาครั้งนี้ จะสามารถนำไปปรับใช้ เพื่อวางแผนและเป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนพื้นที่ตำบลนาออก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อศึกษาระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลนาออก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
3. เพื่อศึกษาโครงการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลนาออก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดหลักและการทบทวนวรรณกรรมเพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์ ได้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) แนวคิดการปกครองและการบริหารท้องถิ่น และ 3) การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ราชบัณฑิตยสถาน ไม่ได้ให้ความหมายคำว่า “หน่วยงาน” ไว้โดยตรง ส่วนคำว่า “องค์กร” หมายถึง (น.) บุคคล คณะบุคคล หรือสถาบันซึ่งเป็นส่วนประกอบของหน่วยงานใหญ่ที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1364) ส่วนในงานชิ้นนี้ ไม่ได้เข้มงวดกับการใช้ทั้งสองคำข้างต้น

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง มีสถานะเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้ ครั้งแรกเมื่อปี 2517 ต่อมาพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตอนหนึ่งว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียงนี้กว้างขวางกว่า Self-Sufficiency คือ Self-Sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อผู้อื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง...แต่คำว่าพอเพียงนี้ มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่า พอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง ถ้าคนเราพอใจในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด... ว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เย็นเป็นสุข... พุดจาก็พอเพียงทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง... ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณ และความมีเหตุผล”

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541 (อภิชัย พันธเสน, 2562)

นอกจากนี้ ได้มีนักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ กล่าวถึงความหมาย พร้อมกับชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร., 2566) ได้สรุปไว้ว่า “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ คือ การยึดหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและการกระทำ”

วรเดช จันทรศร (2554) กล่าวว่า “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานให้แก่ประชาชนไทยเป็นแนวทางการดำรงชีวิต เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับชาติ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นความสมดุล ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความสำนึกในคุณธรรม และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ส่วนอภิชัย พันธเสน (2562) ได้ชี้ให้เห็นว่า “เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ”

จากความหมายข้างต้นผู้วิจัยมีความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นทั้งหลักการและแนวทางการปฏิบัติโดยเน้นการพัฒนาตามทางสายกลาง ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ การมีความรู้ควบคู่กับการมีคุณธรรม ทั้งนี้ เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาได้หลายระดับตั้งแต่ระดับบุคคล จนถึงระดับรัฐ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งหากให้ความสำคัญกับการพัฒนาตามแนวทางสายกลางก็จะส่งผลดีต่อหน่วยงาน พื้นที่ และประชาชน

2. แนวคิดการปกครองและการบริหารท้องถิ่น

การปกครองและการบริหารท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินตามหลักการกระจายอำนาจการปกครอง (Decentralization) ซึ่งประเทศไทยได้จัดรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น 3 ระดับ คือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นได้กำหนดไว้ว่าต้องมีหน่วยงานภาครัฐ คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบทั่วไป ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และรูปแบบพิเศษ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา ส่วนด้านบทบาทหน้าที่นั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละรูปแบบต้องดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายการจัดตั้ง เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พระราชบัญญัติเทศบาล พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา เป็นต้น

ด้านความสำคัญของการปกครองและบริหารท้องถิ่น ชวลิต สละ (2556) ได้ให้ความเห็นว่าการปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสำคัญอย่างโดดเด่นอยู่ 5 ประการ ได้แก่ 1) การแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เนื่องจากประเทศมีความซับซ้อน รัฐบาลไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างทั่วถึง 2) เป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงเข้าใจความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง 3) เป็นหน่วยงานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่น 4) เป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น และ 5) เป็นหน่วยงานที่เหมาะสมต่อความมั่นคงของประเทศที่เป็นรัฐเดี่ยว (เช่นเดียวกับประเทศไทย-ผู้วิจัย) ทิศทางเดียวกับ โกวิท พวงงาม (2552) ที่เสนอว่า ในภาพรวมแล้วการปกครองท้องถิ่นมีความสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) เป็นรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย 2) เป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล 3) ประชาชนรู้จักตนเอง รับรู้ถึงอุปสรรค ปัญหาของท้องถิ่น 4) ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้ตรงเป้าหมาย และมีประสิทธิภาพ 5) แหล่งสร้างผู้นำทางการเมือง และ 6) สอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาชนบทแบบพึ่งตนเอง

ทั้งนี้ ในปัจจุบันองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ต้องปฏิบัติภารกิจโดยตรง หรือต้องดำเนินการอยู่หลายประการตามที่กฎหมายกำหนดในพื้นที่รับผิดชอบ อาทิ การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก รักษาความสะอาด จัดการพื้นที่สาธารณะ กำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การรักษาความสงบเรียบร้อย การจัดฝึกอบรมทั้งด้านความรู้และการส่งเสริมอาชีพ รวมทั้งการจัดการหรือสนับสนุนการดูแลและพัฒนาเด็กเล็กตามแนวทางที่เหมาะสมเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทบาทหน้าที่ต้องปฏิบัติในทางอ้อม หรือเป็นหน่วยงานให้การสนับสนุน และประสานงานกับหน่วยงานอื่นเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นของตนเองได้รับการพัฒนาที่มากขึ้น อาทิ การช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส และผู้พิการ โดยร่วมกับหน่วยงานอื่น อาทิ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย ซึ่งถ้าหากสามารถนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานได้ ก็จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัด โปร่งใส ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หุรหรา ยึดผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความสุข ประกอบสร้างให้เกิดเป็นท้องถิ่นที่มีความร่มเย็นเป็นสุขจากการสร้างและการได้รับประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ได้เป็นบทบาทของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของหลักการสำคัญของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมแล้ว ก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคง และยั่งยืนต่อไป

3. การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อภิชัย พันธเสน (2560) เสนอว่า การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงสู่ภายนอกชุมชน เพื่อสร้างความสมดุลในประโยชน์ของการพัฒนาแก่ทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม โดยการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดความเหมาะสมของพื้นที่เป็นตัวตั้ง เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาและความยั่งยืนของการใช้ทุน ทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคมวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทุนทางกายภาพ หรือทุนทางเศรษฐกิจอย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ในแต่ละชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ด้านชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ (2562) ได้กล่าวว่า ถึงแม้ว่าจะยังไม่ปรากฏพระบรมราโชวาทพระราชดำรัส หลักการทรงงาน (จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 - ผู้วิจัย) เกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นบนฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่องค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา สามารถประยุกต์กับการปกครองท้องถิ่นได้โดยมีบทบาทในฐานะหลักชี้แนะเชิงคุณธรรมและจริยธรรมตามทฤษฎีการปกครองท้องถิ่นแนวใหม่ เช่น หลักประโยชน์ส่วนรวม หลักความซื่อสัตย์สุจริต หลักการมีส่วนร่วม หลักการพึ่งตนเอง เป็นต้น โดยเฉพาะบทบาทในฐานะการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบบประหยัดเรียบง่าย แต่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและประชาชนในท้องถิ่น ส่วนเกศินี ประทุมสุวรรณ และคณะ (2562, 2564) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับจังหวัด และระดับภูมิภาค ซึ่งได้เสนอว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เห็นถึงความสำคัญของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ทั้งการบริหารงานภายในองค์กรและการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงาน ทั้งนี้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของแต่ละองค์กรมีใกล้เคียงกัน คือ ความเป็นผู้นำของผู้บริหาร ส่วนกลไกและกระบวนการยกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ประกอบด้วย 1) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา 2) การสร้างเครือข่ายและการบริหารเครือข่าย 3) การทำงานบนฐานข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ 4) คุณลักษณะของผู้บริหารท้องถิ่น และ 5) การมีผู้ประสานงานที่ดีในองค์กร ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนทำให้การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรลุผลสำเร็จ

ส่วนงานศึกษาของ กรชนก สนิทวงศ์ และ ณรงค์ เจนใจ (2563) พบว่า การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสร้างสังคมอยู่ดีมีสุขคือ การมุ่งเน้นการให้ความรู้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนที่ “พอมี” “พอกิน” “พอใช้” โดยเฉพาะการส่งเสริมด้านอาชีพ การอบรมให้ความรู้ การส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการตลาด เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนอยู่ดีมีสุขจากภายใน เป็นการอยู่ดีมีสุขด้วยการช่วยเหลือแบ่งปัน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้ในหลายระดับ ทั้งระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับชุมชน ดังในงานศึกษาที่กล่าวถึงข้างต้น และที่สำคัญคือ ทุกงานศึกษาต่างบ่งชี้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นประโยชน์และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา แต่อย่างไรก็ดี กลับยังขาดการศึกษาความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยให้ความสำคัญในเชิงลึกกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเฉพาะแห่ง และโครงการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จเฉพาะโครงการ จึงเป็นที่มาและความสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีแนวคิดหลักในการศึกษาและวิเคราะห์ 2 แนวคิด มาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ได้แก่ 1) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy) และ 2) แนวคิดการปกครองและการบริหารท้องถิ่น (Local Governance and Local Administration Concept) โดยมีสาระสำคัญคือ การนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาในทางสายกลาง” กับ “หลักการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ที่ให้ความสำคัญกับการเคารพในความหลากหลายของแต่ละพื้นที่และผู้คน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวคิดการปกครองและการบริหารท้องถิ่น ที่ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาท้องถิ่น จากปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น” ที่ทุกฝ่ายในท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาร่วมกัน มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย อย่างนั้น เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลพื้นที่อย่างรอบด้านในการวิจัยครั้งนี้ นอกเหนือจากการมุ่งศึกษาระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการพัฒนาแล้ว ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับบริบทชุมชน และสาระสำคัญของพื้นที่ศึกษาด้วยว่ามีสภาพเป็นอย่างไร เพื่อให้เข้าใจพื้นที่ศึกษามากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย 1. เชิงปริมาณ โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ (ก) แบบตัวชี้วัดระดับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง (อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2564) และ (ข) แบบสำรวจความคิดเห็น เก็บข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบตัวชี้วัดและแบบสำรวจความคิดเห็นให้กับกลุ่มเป้าหมาย และ 2. เชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือ (ก) การสัมภาษณ์เจาะลึกด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับกลุ่มเป้าหมาย (ข) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสำรวจชุมชน และ (ค) การศึกษาจากเอกสาร โดยเลือกศึกษาแบบเฉพาะกรณี (Case Study) ซึ่งเจาะจงเลือก “พื้นที่ อบต.นาออก”

เนื่องจากเมื่อปี 2564-2565 เป็นหน่วยงานเดียวที่มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับ “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” ซึ่งเป็นระดับที่สูงที่สุด จาก 8 หน่วยงานที่ผู้วิจัยและคณะได้ดำเนินการประเมิน

ด้านระยะเวลาในการเก็บข้อมูล แบ่งเป็น 2 ช่วง โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้ 1) ช่วงแรกระหว่างปี 2564-2565 ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อบต. นาออก และช่วงที่สองระหว่างปี 2565-2566 ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาบริบทชุมชน และโครงการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รวมระยะเวลา 3 ปี ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) หรือกลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก บุคลากร และผู้บริหาร อบต.นาออก ได้แก่ นายก อบต. จำนวน 1 คน ปลัด อบต. และตัวแทนส่วนราชการ จำนวน 4 คน และกลุ่มที่สอง ผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชนในพื้นที่ หมู่บ้านละ 2 คน รวม 46 คน รวมเป็นจำนวน 51 คน โดยทั้งสองกลุ่มได้ใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ส่วนวิธีการเก็บข้อมูล จำแนกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย (1) ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ได้แก่ หลักฐานเชิงประจักษ์ และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง และ (2) ข้อมูลจากพื้นที่วิจัย (ข้อมูลภาคสนาม) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเป็นแบบผสมผสาน ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสำรวจชุมชน โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลระหว่างการดำเนินกิจกรรมเก็บข้อมูล ทั้งนี้หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นแล้ว ได้จัดกิจกรรมคืนข้อมูลต่อกลุ่มเป้าหมาย ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลนาออก เพื่อเป็นการยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมกับตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันในด้านเวลา สถานที่ และบุคคล เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่า ข้อมูลมีความถูกต้องและได้ข้อมูลที่อิ่มตัวแล้ว จากนั้นก็นำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ทั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การพัฒนาการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดยได้วางกรอบการประเมินผลตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ตาราง 1 กรอบการประเมินผลตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวชี้วัด	กรอบการประเมิน	คะแนน
1	การบริหารงานอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และไม่มีการทำผิดกฎหมาย	50
2	การวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม	20
3	การวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น	15
4	งานโครงสร้างพื้นฐานด้านกายภาพ	15
5	การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งความสุข	50
6	งานโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม	20
7	งานส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน	15
8	งานด้านสังคมและวัฒนธรรม	15
9	การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข	30
10	การจัดการศึกษา สาธารณสุข และการจัดการขยะในระดับที่สูงขึ้น	20
11	การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้น	20
12	การจัดกิจกรรมลดปัญหาสังคม และเพิ่มสวัสดิการสังคมเท่าที่สามารถทำได้	30
รวม		300

ที่มา: อภิชัย พันธเสน และคณะ (2564)

จากกรอบการประเมินตามตารางที่ 1 ข้างต้น แสดงถึงตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 12 ตัวชี้วัด โดยมีค่าคะแนนเต็ม 300 คะแนน ได้กำหนดเกณฑ์การประเมินผลระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

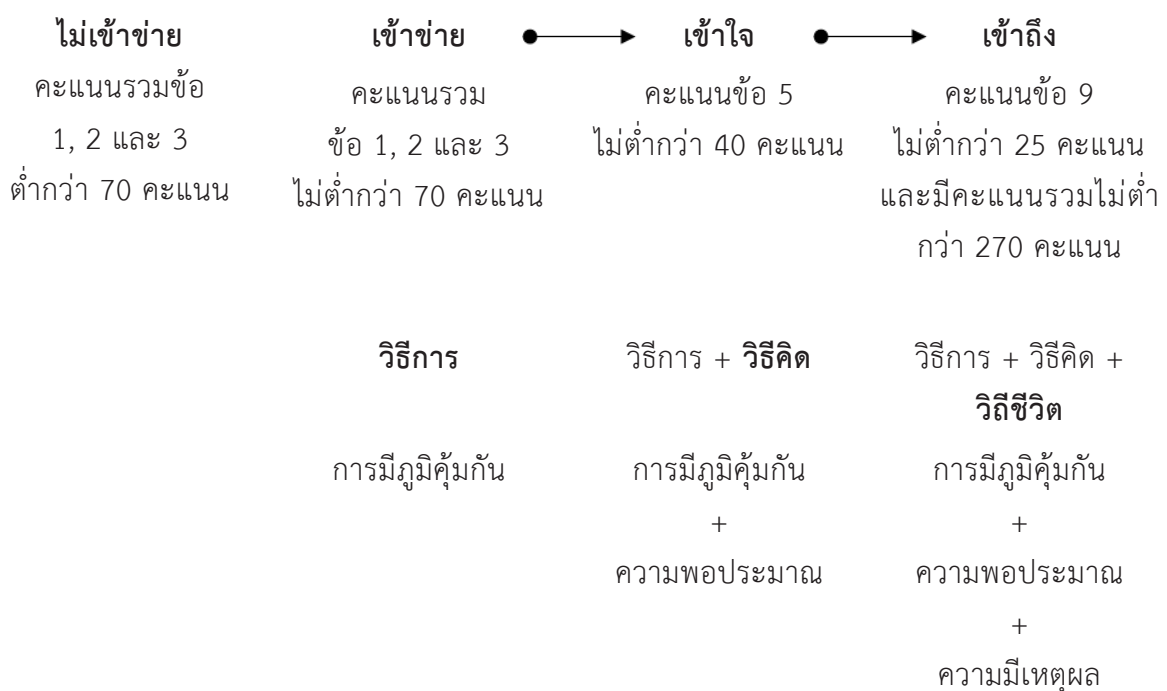
ตาราง 2 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	
คะแนน	การแปลความหมาย
* เจื่อนไข คะแนนรวมข้อ 1, 2 และ 3 ต่ำกว่า 70 คะแนน	ไม่เข้าข่าย “องค์กรที่ไม่มีความยั่งยืน”
เจื่อนไข คะแนนรวมข้อ 1, 2 และ 3 ไม่ต่ำกว่า 70 คะแนน	เข้าข่าย (องค์กรแห่งความยั่งยืน)
เจื่อนไข คะแนนข้อ 5 ไม่ต่ำกว่า 40 คะแนน	เข้าใจ (องค์กรแห่งความสุข) แต่ต้องผ่านการเป็นองค์กรแห่งความยั่งยืนมาก่อน
เจื่อนไข คะแนนข้อ 9 ไม่ต่ำกว่า 25 คะแนน และมีคะแนนรวมไม่ต่ำกว่า 270 คะแนน	เข้าถึง (องค์กรแห่งประโยชน์สุข) แต่ต้องผ่านการเป็นองค์กรแห่งความสุขมาก่อน

ที่มา: ดัดแปลงจาก อภิชัย พันธเสน และคณะ (2564)

จากตารางที่ 2 หรืออาจแสดงได้ ดังนี้

ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ทั้งนี้ จากตารางที่ 2 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 4 ระดับ มีความหมาย ดังนี้ ระดับที่ 1 “องค์กรที่ไม่มีความยั่งยืน” หรือระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบ “ไม่เข้าข่าย” (Non partial practices) หมายถึง องค์กรที่ไม่ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ อันทำให้มีความล่อแหลมหรือมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ระดับที่ 2 “องค์กรแห่งความยั่งยืน” หรือระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบ “เข้าข่าย” (Partial practices) หมายถึง องค์กรที่ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในแง่ “วิธีการ” ทำให้มี “ภูมิคุ้มกัน” ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต บริหารจัดการองค์กรด้วยความโปร่งใส มีคุณธรรมจริยธรรม ระดับที่ 3 “องค์กรแห่งความสุข” หรือระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบ “เข้าใจ” (Comprehension) หมายถึง องค์กรที่ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ โดยให้ความสำคัญกับ “วิถีคิด” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเรื่อง “ความพอประมาณ” มาใช้เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ทำให้ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต และทำให้ทุกคนในองค์กรอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และระดับที่ 4 “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” หรือระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบ “เข้าถึง” (Inspiration) หมายถึง องค์กรที่ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้โดยปฏิบัติจนกลายเป็น “วิถีชีวิต” มีวิถีปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติและมีเหตุผล ทำให้องค์กรมีภูมิคุ้มกัน มีความพอประมาณ และมีเหตุผล ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต อันทำให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัย มีแนวทางการวิเคราะห์ 2 แนวทาง คือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลขทางคณิตศาสตร์และสถิติจากค่าคะแนนตามแบบประเมินผลที่ได้คำตอบจากการสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์ตามลักษณะที่เป็นอยู่ เช่น วิธีการตรวจนับ แจกแจงความถี่ คำนวณค่าร้อยละ จำนวนครั้งของการปฏิบัติงาน เป็นต้น และ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณลักษณะ เช่น ความรัก ความสามัคคี ความสุข โครงการพัฒนา การส่งเสริมอาชีพและวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากข้อมูลที่ได้ค้นพบ เพื่ออธิบายผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ และนำเสนอผลการศึกษารูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

จริยธรรมในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ชี้แจงข้อมูลของโครงการวิจัยให้กับกลุ่มเป้าหมายทราบอย่างละเอียด โดยหน่วยงาน อบต. นากอก และบุคลากร ผู้บริหารในหน่วยงาน ผู้นำชุมชน ตลอดจนตัวแทนประชาชนในพื้นที่ตำบลนากอก ได้ทราบรายละเอียดเป็นอย่างดีและได้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการวิจัยด้วยความสมัครใจ เนื่องจากเห็นว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาและการบริหารงาน นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับจริยธรรมในการวิจัยในมนุษย์ เช่น การเคารพในบุคคล ทั้งด้านการสื่อสาร การเลือกตอบหรือไม่ตอบข้อคำถาม ความสะดวกด้านสถานที่และเวลาในการเข้าร่วมโครงการวิจัย ตลอดจนการรักษาความลับและการป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่ออาสาสมัครในการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) บริบทชุมชน และสาระสำคัญของพื้นที่ศึกษา 2) ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) โครงการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชน และสาระสำคัญของพื้นที่ศึกษา

ตำบลนาออกเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ทิศเหนือติดต่อกับตำบลโนนสะอาด จังหวัดหนองบัวลำภู ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอหนองนาคำและอำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ 1 แผนที่พื้นที่ตำบลนาออก. ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก (2566)

ตำบลนาออก เป็น 1 ใน 12 ตำบลของอำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู อยู่ห่างจากอำเภอศรีบุญเรือง ลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดหนองบัวลำภู ลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทางประมาณ 46 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์สำหรับการเกษตร (จำนวน 42,665 ไร่) โดยเป็นตำบลสุดท้ายก่อนออกจากจังหวัดหนองบัวลำภูเข้าสู่จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลย ส่วนลักษณะภูมิประเทศ มีสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นพื้นที่ราบสูง เนื่องจากมีภูเขาในบางส่วน แต่ลาดเอียงลงตรงกลาง มีลำน้ำขนาดเล็ก - ขนาดใหญ่หลายสาย

อาทิ ลำน้ำพอง ลำน้ำพวย ลำน้ำห้วยกอก เป็นต้น ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการทำมาหากินของประชาชน ส่วนเรื่องดินและน้ำถือเป็นจุดเด่นของพื้นที่ ส่วนปัญหาสำคัญของพื้นที่ คือ การมีรายได้น้อย และปัญหาหาเสพติดที่แพร่ระบาดกับกลุ่มเยาวชน

ตำบลนาออก แบ่งการปกครองออกเป็น 23 หมู่บ้าน มีพื้นที่รวม 61,412.5 ไร่ มีจำนวนครัวเรือน 4,371 ครัวเรือน ประชากรรวม 15,712 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 159 คน/ตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม เช่น การทำนา การปลูกอ้อย ยางพารา ข้าวโพด มันสำปะหลัง ส่วนอาชีพเสริมมีทั้งการรับจ้างทั้งในและนอกภาคการเกษตร ตลอดจนการค้าขาย ทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อให้มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว (องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก, 2565)

ด้านวัฒนธรรมและประเพณี เกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ในพื้นที่มีวัดและสำนักสงฆ์ รวม 22 แห่ง มีการจัดงานบุญประเพณีตามวันสำคัญทางศาสนา ประกอบกับตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน มีการนับถือผู้อาวุโส ให้การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีบรรพบุรุษ ส่วนงานบุญประเพณีที่สำคัญที่ทั้ง 23 หมู่บ้านจัดร่วมกันเป็นงานใหญ่ระดับตำบล ได้แก่ งานประเพณีบุญบั้งไฟ งานวันเข้าพรรษา งานประเพณีรำบวงสรวงหอยปูตา แสงศาลหลักเมืองอำเภอศรีบุญเรือง งานประเพณีสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจังหวัดหนองบัวลำภู งานบุญคุณลาน ซึ่งงานบุญข้างต้นได้รับการสนับสนุนทั้งจากชาวบ้านในพื้นที่ อบต.นาออก และหน่วยงานจากภายนอก ส่วนสถานที่สำคัญในพื้นที่ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง โรงเรียน 14 แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 2 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม 8 แห่ง เป็นต้น

ด้านการบริหารและพัฒนาชุมชนพื้นที่ตำบลนาออก มีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต.นาออก ซึ่งได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ปลอดภัยในชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง การเมืองโปร่งใส น้ำไหลไฟสว่าง หนทางสะดวก” ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่า หน่วยงานได้ให้ความสำคัญต่อ “เศรษฐกิจพอเพียง” ดังปรากฏในวิสัยทัศน์ข้างต้น ปัจจุบันมีนายวุฒิพงษ์ นิลนามะ เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (2549-ปัจจุบัน) ส่วนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ในปีงบประมาณ 2565 หน่วยงานได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้จำนวน 1,100,000 บาท แยกเป็น 3 แผนงาน ได้แก่ แผนงานบริหารงานทั่วไป 50,000 บาท แผนงานสังคมสงเคราะห์ 500,000 บาท และแผนงานการเกษตร 550,000 บาท ตามแผนงานข้างต้น ได้จัดทำเป็นโครงการย่อยต่าง ๆ หลายโครงการ เช่น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการประกวดหมู่บ้านดีเด่นและนำอยู่ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการฝึกช้างบ้านอาหารช้างรั้วครอบครัวพอเพียง เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก, 2565) ทั้งนี้ตามยุทธศาสตร์และแผนงานข้างต้น ไม่รวมแผนงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่อยู่นอกเหนือจากยุทธศาสตร์นี้ ทำให้สะท้อนอย่างหนึ่งว่า หน่วยงานได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังปรากฏในแผนพัฒนาท้องถิ่นที่มีการดำเนินการทุกปี โดยมุ่งบริหารและพัฒนาเพื่อให้เกิดการเติบโตอย่างมั่นคงบนฐานของวัฒนธรรม การอยู่อาศัย การประกอบอาชีพ และการรักษาสิ่งแวดล้อม

2. ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อบต.นากกอก จากตัวชี้วัดจำนวน 12 ตัวชี้วัด พบว่า ได้คะแนนความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ตาราง 3 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อบต.นากกอก

ตัวชี้วัด	กรอบการประเมิน	คะแนน		
		เต็ม	ที่ได้รับ	ร้อยละ
1	การบริหารงานอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และไม่มี การทำผิดกฎหมาย	50	45	90.00
2	การวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม	20	20	100.00
3	การวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น	15	15	100.00
4	งานโครงสร้างพื้นฐานด้านกายภาพ	15	14	93.33
5	การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งความสุข	50	42	84.00
6	งานโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม	20	18	90.00
7	งานส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน	15	15	100.00
8	งานด้านสังคมและวัฒนธรรม	15	15	100.00
9	การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข	30	30	100.00
10	การจัดการศึกษา สาธารณสุข และการจัดการขยะใน ระดับที่สูงขึ้น	20	16	80.00
11	การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น	20	20	100.00
12	การจัดกิจกรรมลดปัญหาสังคม และเพิ่มสวัสดิการสังคม เท่าที่สามารถทำได้	30	21	70.00
รวม		300	271	90.33
คะแนนตัวชี้วัด 1+2+3		85	80	94.12
ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง		เข้าถึง		
องค์การบริหารส่วนตำบลนากอก “องค์กรแห่งประโยชน์สุข”				

ที่มา: สุนิตย์ เหมนิล และคณะ (2565) ข้อมูลจากการสำรวจ ปี 2564-2565

จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาในภาพรวม อบต.นาออก มีคะแนนรวมจากทั้ง 12 ตัวชี้วัดเท่ากับ 271 คะแนนจากคะแนนเต็ม 300 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 90.33 โดยจำแนกเป็นรายตัวชี้วัด ได้ดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละสูงที่สุดเท่ากับร้อยละ 100 ประกอบด้วย 6 ตัวชี้วัด คือ ตัวชี้วัดที่ 2 การวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม ตัวชี้วัดที่ 3 การวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ตัวชี้วัดที่ 7 งานส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน ตัวชี้วัดที่ 8 งานด้านสังคมและวัฒนธรรม ตัวชี้วัดที่ 9 การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข และตัวชี้วัดที่ 11 การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้น

รองลงมาคือ ลำดับที่ 7 ตัวชี้วัดที่ 4 งานโครงสร้างพื้นฐานด้านกายภาพ เท่ากับร้อยละ 93.33 ลำดับที่ 8 ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด คือ ตัวชี้วัดที่ 1 การบริหารงานอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และไม่มี การทำผิดกฎหมาย และตัวชี้วัดที่ 6 งานโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เท่ากับร้อยละ 90.00 ลำดับที่ 10 ตัวชี้วัดที่ 5 การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งความสุข เท่ากับร้อยละ 84.00 ลำดับที่ 11 ตัวชี้วัดที่ 10 การจัดการศึกษา สาธารณสุข และการจัดการขยะในระดับที่สูงขึ้น เท่ากับร้อยละ 80.00 ส่วนตัวชี้วัดที่ได้คะแนนต่ำที่สุดเท่ากับร้อยละ 70.00 เป็นตัวชี้วัดที่ 12 การจัดกิจกรรมลดปัญหาสังคม และเพิ่มสวัสดิการสังคมเท่าที่สามารถทำได้

โดยเมื่อพิจารณาจากค่าคะแนนที่ได้ พบว่า อบต.นาออก มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับ “เข้าถึง” (Inspiration) หรือเป็น “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” หมายถึง องค์กรที่ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้โดยปฏิบัติจนกลายเป็น “วิถีชีวิต” มีวิถีปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติและ มีเหตุผล ทำให้องค์กรมีภูมิคุ้มกัน ความพอประมาณและมีเหตุผล ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต อันทำให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ซึ่งมีความสำคัญต่อการยกระดับประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ หากพิจารณาที่มาของค่าคะแนนที่ปรากฏข้างต้น เกิดขึ้นจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก ปัจจัยด้านการบริหารองค์กร มีจุดแข็งที่สำคัญคือ การบริหารงานมีความโปร่งใส บุคลากรมีความรู้ความสามารถ มีวัฒนธรรมองค์กรที่สามัคคีกันจึงเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานเพื่อส่วนรวม และมีการวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำที่มีความกระตือรือร้นและเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน ผูกพันกับการที่ผู้นำมีวาระการทำงานที่ต่อเนื่อง ทำให้การทำงานตามนโยบายต่าง ๆ ถูกขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน และประการที่สอง ปัจจัยด้านความร่วมมือแบบมีส่วนร่วม ทั้งจากฝ่ายบริหาร สภา ข้าราชการ และประชาชน โดยเฉพาะภาคประชาชนจะช่วยกันคัดเลือกตัวแทนเข้ามาเป็นสมาชิกสภา และผู้บริหาร ตลอดจนคณะกรรมการต่าง ๆ จากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ นอกจากนี้การจัดเวทีประชาคมจากทุกหมู่บ้านประชาชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมและแสดงความคิดเห็น ทำให้แต่ละหมู่บ้านคัดเลือกโครงการที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาท้องถิ่นของตน และเสนอเข้าสู่แผนพัฒนา เพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น/ข้อบัญญัติท้องถิ่นต่อไป ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่แต่ละหมู่บ้านได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุด ประชาชนได้ประโยชน์จากโครงการพัฒนา ส่งผลในทางกลับกันทำให้การบริหารงานขององค์กรมีประสิทธิภาพและเกิดภาพลักษณ์ที่ดี ดังปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านการบริหารงานและโครงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

3. ถอดบทเรียนโครงการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

“จากปัญหาและความต้องการ สู่โครงการพัฒนา” อบต.นาออก มีโครงการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนที่มีความโดดเด่น ดังนี้

3.1 โครงการ “TO BE NUMBER ONE”: เพราะอนาคตของเยาวชน คือ อนาคตของชุมชน

เนื่องจากปัญหายาเสพติด เป็นปัญหาสำคัญที่ตำบลนาออกได้เผชิญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดที่แพร่ระบาดกับกลุ่มเยาวชน เมื่อกลุ่มเยาวชนติดยาเสพติดได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษา สถาบันครอบครัว อาชญากรรมในชุมชน ทำให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นนโยบายที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะได้ตระหนักว่า การป้องกันและการแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นหน้าที่และพันธกิจอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น อบต.นาออก จึงได้สมัครเข้าร่วมโครงการ “TO BE NUMBER ONE” เนื่องจากเป็นโครงการที่มีเป้าหมายสำคัญคือ การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดกับกลุ่มเยาวชน ประกอบกับความน่าสนใจของกิจกรรม สามารถดึงดูดกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนได้เป็นอย่างดี

ด้านกลไกและการขับเคลื่อนโครงการ มีการบริหารงานแบบบูรณาการร่วมกันของทุกส่วนงานในองค์กร ซึ่งมีส่วนงานหลักที่รับผิดชอบคือ กองสวัสดิการสังคม และกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยได้ประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้เยาวชนในตำบลเข้าร่วม ส่วนกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ 1) การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกและสร้างกระแสนิยมที่เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด 2) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตให้แก่เยาวชน และ 3) การสร้างและพัฒนาเครือข่ายเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด นอกเหนือจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้นแล้ว กิจกรรมต่อเนื่องของโครงการที่ อบต.นาออกได้จัดขึ้น ได้แก่ 1) การส่งเสริมการเล่นดนตรีตามความถนัด 2) การส่งเสริมการเล่นกีฬาด้านยาเสพติด 3) การทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น อาทิ การทำความสะอาดชุมชน การปลูกป่า เป็นต้น

ผลสำเร็จจากโครงการ จำแนกได้เป็น 4 ประเด็น ดังนี้ 1) ทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ รู้จักโทษภัยของยาเสพติด รู้จักวิธีการแก้ไข้ปัญหา และรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ทั้งการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง เช่น การให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ การออกกำลังกาย และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เช่น การทำความสะอาดชุมชน การปลูกป่า เป็นต้น 2) เป็นโครงการที่สร้างเยาวชนให้รู้จักกล้าแสดงออก และกระตือรือร้นในการทำงาน ทำให้เยาวชนที่ได้เข้าร่วมโครงการจำนวนหนึ่ง ได้ถูกคัดเลือกให้เข้าทำงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่กองสวัสดิการสังคม ซึ่งได้เข้ามารับผิดชอบ สืบสาน และขับเคลื่อนโครงการ “TO BE NUMBER ONE” เพื่อขยายผลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 3) นำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ทำให้สถาบันครอบครัวและชุมชนมีความเข้มแข็ง ปัญหาอาชญากรรมจากผลพวงของยาเสพติดลดลง และ 4) ชุมชนบ้านโคกลำม โดย อบต.นาออก ได้รับรางวัลแห่งความภาคภูมิใจ คือ ในปี 2561-2562 ได้รับรางวัลต้นแบบ “ระดับเงิน” และรักษามาตรฐานเป็นต้นแบบระดับเงิน 2 ปีติดต่อกัน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า อบต.นาออก ได้เข้าใจปัญหาและให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างแท้จริง

ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงหลังปี 2562 การจัดกิจกรรมและการประกวดโครงการได้ถูกระงับไปเนื่องจากการแพร่ระบาดของ Covid-19 เมื่อสถานการณ์ดีขึ้น ในปี 2565 จึงได้จัดทำโครงการตามแผนงานอีกครั้ง และยกระดับการดำเนินโครงการภายใต้ชื่อ “TO BE KEY TO EXCELLENCE รวมพลังชมรมต้นแบบ” เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพชมรม “TO BE NUMBER ONE” ของตำบล และเครือข่ายในระดับจังหวัด และระดับประเทศต่อไป โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดและการท้องก่อนวัยอันควรที่ยั่งยืน

3.2 โครงการ “โรงเรียนผู้สูงอายุ”: การพัฒนาควบคู่กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เนื่องจากตำบลนาออก มีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) เป็นจำนวนมาก โดยข้อมูลจากสถิติประชากรในปี 2565 ระบุว่า มีจำนวนผู้สูงอายุ 2,271 คน (หญิง 1,230 คน ชาย 1,041 คน) จากจำนวนประชากรทั้งหมด 15,712 คน (คิดเป็นร้อยละ 14.45 ของประชากร) (องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก, 2565) ซึ่งถือว่ามีส่วนที่สูงมาก ทำให้ อบต.นาออก มีนโยบายและแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จึงได้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น โดยมีกองสวัสดิการสังคมเป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการยกระดับสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ตลอดจนการพัฒนาทักษะอาชีพและการประดิษฐ์ของใช้ในครัวเรือน ตามวิถีแห่งความพอเพียงในการดำรงชีพ ทั้งนี้ การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ นอกเหนือจากงบประมาณของหน่วยงานแล้ว ยังได้รับงบประมาณบางส่วนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภูอีกด้วย

ด้านกลไกและการขับเคลื่อนโครงการ มีการบริหารงานแบบบูรณาการร่วมกันทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร ได้แก่ 1) ภายในที่มีส่วนงานหลักที่รับผิดชอบ คือ กองสวัสดิการสังคม และชมรมผู้สูงอายุตำบลนาออก ซึ่งมีบทบาทการทำงานร่วมกันตั้งแต่การวางแผนและการกำหนดเป้าหมายปฏิบัติการเพื่อพัฒนาควบคู่กับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ตลอดจนการถอดบทเรียนร่วมกันหลังจากการดำเนินกิจกรรม 2) ภายนอก คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู (อบจ.หนองบัวลำภู) สำนักงานการศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดหนองบัวลำภู (กศน.หนองบัวลำภู) และศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้งนี้ การดำเนินงานหลักจะเป็นบทบาทของ อบต.นาออก และเป็นสถานที่จัดกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการควบคู่กับการจัดอบรมอาชีพเสริมทักษะอาชีพในด้านต่าง ๆ จำแนกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ 1) การทอผ้าพื้นเมือง 2) การนวดแผนไทย 3) การทำลูกประคบสมุนไพร 4) การทำขนม 5) การทำปลาร้าแจ่วบอง และ 6) การทำดอกไม้จันทน์ ด้านการจัดการเป็นความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ในการสนับสนุนอุปกรณ์ งบประมาณ และวิทยากรฝึกอบรม ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมโครงการโดยไม่มีค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด นอกจากนั้น ยังได้ของใช้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ตนเองได้ทำขึ้นขณะการฝึกอบรมนำกลับไปใช้ในครัวเรือนได้อีกด้วย นอกจากนี้ ในปี 2565 ได้มีการจัดทำโครงการแพทย์แผนไทยใส่ให้ผู้สูงอายุ โครงการอาสาสมัครบริบาลท้องถิ่นเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง และโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใส่ใจสุขภาพด้วย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่แข็งแรงและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้ดียิ่งขึ้น

ผลสำเร็จจากโครงการ จำแนกได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้ 1) ทำให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการมีคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่ดีขึ้น ได้พัฒนาทักษะอาชีพที่หลากหลาย สามารถนำไปใช้เพื่อจัดทำของใช้ในครัวเรือน และจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

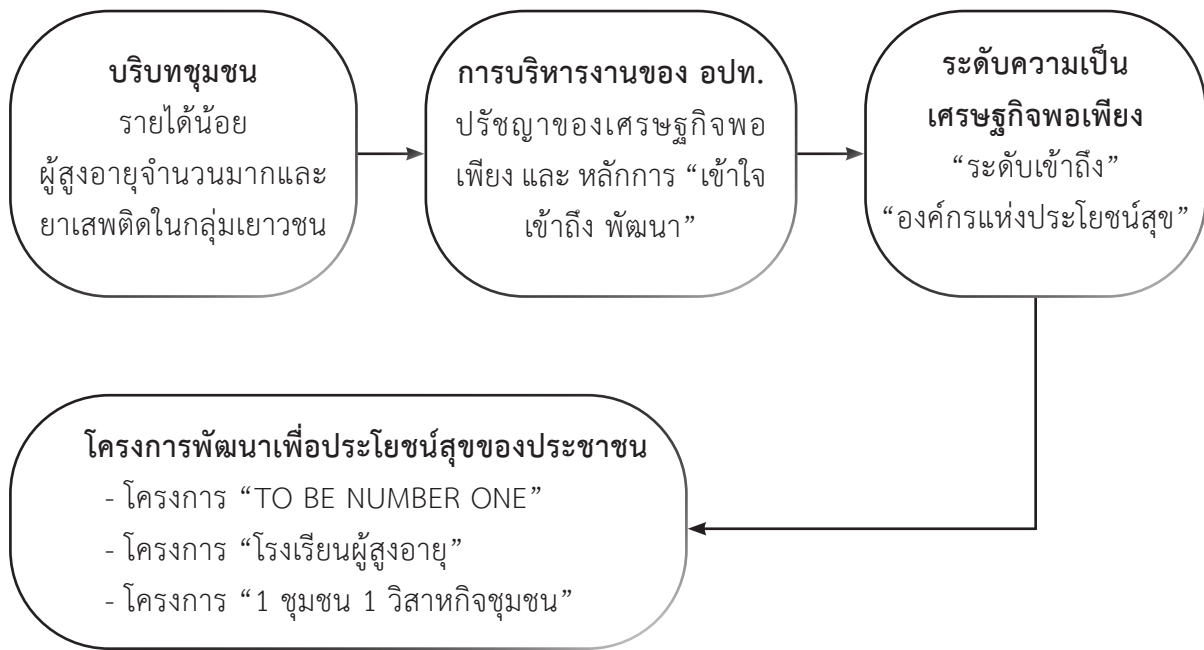
2) ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการได้ร่วมทำกิจกรรมนันทนาการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ทำให้ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความสุขเต็มเปี่ยมไปด้วยรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ และ 3) เป็นการสะท้อนภาพแห่งการบูรณาการเครือข่ายการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสร้างประโยชน์สุขต่อประชาชนร่วมกัน ซึ่งการบริหารเครือข่ายแบบบูรณาการเป็นนวัตกรรมหนึ่งของการบริหารงานภาครัฐที่ได้รับการยอมรับว่า สามารถพัฒนาสังคมและสร้างประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างยั่งยืน

3.3 แผนงาน “1 ชุมชน 1 วิสาหกิจชุมชน”: จากการเพิ่มรายได้ระดับบุคคล สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเป็นการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดย อบต.นาออก ได้ส่งเสริมให้ทุกหมู่บ้าน รวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ตามกลุ่มอาชีพที่สมาชิกในชุมชนต้องการที่สอดคล้องกับศักยภาพของกลุ่ม และได้ผลักดันให้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนเฉลี่ยอย่างน้อย 1 หมู่บ้าน 1 กลุ่มอาชีพ ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนมากถึง 48 กลุ่มอาชีพ แต่ที่เข้าหลักเกณฑ์การเป็นวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 23 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผลิตถั่วเหลืองถนอมถนอม (2) กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนนาออก (3) กลุ่มโคเนื้อคุณภาพตำบลนาออก (4) กลุ่มผลิตพืชผลการเกษตรบ้านหนองผือ (5) กลุ่มเกษตรก้าวหน้าบ้านห้วยบ่อทอง (6) กลุ่มสภาชุมชนการเกษตรบ้านกุดดุก-สุขเกษม (7) กลุ่มสภาชุมชนการเกษตรบ้านโคกสนั่น (8) กลุ่มสภาชุมชนการเกษตรบ้านหนองผือ (9) กลุ่มทอผ้าบ้านกุดดุก (10) กลุ่มทอผ้าบ้านสุขเกษม (11) กลุ่มข้าวฮางบ้านโคกม่วง (12) กลุ่มผู้ปลูกยางพาราและพืชไร่บ้านห้วยบ่อทอง (13) กลุ่มจักสานบ้านนาออก (14) กลุ่มราชินีข้าวเหนียวบ้านโนนสำราญ (15) กลุ่มเลี้ยงแพะโนนงาม-โนนเกษม (16) กลุ่มเลี้ยงโคเนื้อโคกล่าม (17) กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงห้วยบกตั้ง (18) กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านสมสนุก (19) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านม่วงทอง (20) กลุ่มปุ๋ยหมักบ้านโนนสำราญ (21) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนสำราญ (22) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืชบ้านโนนสำราญ และ (23) กลุ่มเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาวังไฮ

ส่วนกลไกในการสนับสนุนนั้น อบต.นาออก ได้จัดทำโครงการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ร่วมกับโครงการส่งเสริมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ด้วยการสนับสนุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตามเงื่อนไขที่กำหนด รวมทั้งการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ทั้งการผลิต การจัดการกลุ่ม การจำหน่ายสินค้า ด้วยการประสานงานไปยังเครือข่ายผ่านโครงการและการจัดนิทรรศการเพื่อแสดงสินค้าทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และภูมิภาค เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้หลากหลายมากขึ้น ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นสามารถแข่งขันและดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้ หากวิเคราะห์ในภาพรวมแล้วกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้สร้างประโยชน์ให้กับส่วนต่าง ๆ ดังนี้ 1) สมาชิกในกลุ่มมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้า 2) สมาชิกในชุมชนบางส่วน สามารถนำวัตถุดิบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานมาจำหน่ายให้กับกลุ่มวิสาหกิจได้ 3) สมาชิกในกลุ่ม และสมาชิกในชุมชน มีสินค้าที่ผลิตจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใช้ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด ทำให้สามารถลดรายจ่ายในครัวเรือนลงได้ และ 4) ประชาชนตำบลนาออก สามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มมากขึ้น ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งเน้น “การนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน มาสร้างรายได้” จากคนในชุมชน โดยคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปกระบวนการและองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย โดยนำเสนอเป็นแบบผังงาน (Flowchart) ได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 2 กระบวนการและองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.

อภิปรายผลการวิจัย

พื้นที่ตำบลนาออกได้เผชิญกับสถานการณ์ที่ประชาชนมีรายได้น้อย มีผู้สูงอายุจำนวนมาก และ ปัญหาเสพติดในกลุ่มเยาวชน ทำให้ อบต.นาออก ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ได้จัดทำแผนและโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาให้ตรงจุดตรงตามความต้องการ และสถานการณ์ที่ได้เผชิญอยู่ร่วมกัน เนื่องจากหากจะพัฒนาสิ่งใหม่เพียงอย่างเดียว โดยไม่แก้ไขปัญหาเก่าที่เป็นอยู่ การพัฒนาจะไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น พื้นฐานของการพัฒนา จึงเป็นการแก้ไขปัญหาเดิม และเพิ่มเติมการพัฒนาตามความต้องการของประชาชนต่อไป สอดคล้องกับ โกวิท พงงาม (2552) และชวลิต สละ (2556) ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปกครองและการบริหารท้องถิ่นส่วนหนึ่งว่า เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงรู้จักบริบทของท้องถิ่น และเข้าใจปัญหา อุปสรรคของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้ตรงเป้าหมาย และสอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองด้วย

การบริหารท้องถิ่น เครื่องมือหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเป็นหลักการและแนวปฏิบัติที่ดี จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลายระดับ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2551; วรเดช จันทรร, 2554; อภิชัย พันธเสน, 2560) อบต.นาออก เป็นอีกหนึ่งหน่วยงานที่มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยพบว่ามียกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ “เข้าถึง” (Inspiration) หรือเป็น “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” โดยได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และปฏิบัติจนกลายเป็น “วิถีชีวิต” มีวิถีปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติและมีเหตุผล ทำให้องค์กรมีภูมิคุ้มกัน มีความพอประมาณ และมีเหตุผล ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต อันทำให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ซึ่งมีความสำคัญต่อการยกระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีความสำคัญต่อการยกระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับ เกศินี ประทุมสุวรรณ และคณะ (2562, 2564) ที่ให้ความเห็นว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ ด้วยการนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ทั้งการบริหารภายในองค์กรและการพัฒนาท้องถิ่น ส่วนปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ อบต.นาออก อยู่ในระดับ “เข้าถึง” นั้น พบว่า มี 2 ปัจจัย ได้แก่ 1) การบริหารองค์กร มีจุดแข็งที่สำคัญคือ วัฒนธรรมองค์กรที่ดี และภาวะผู้นำ ผสมกับการมีผู้นำที่มีวาระการทำงานอย่างต่อเนื่อง และ 2) ความร่วมมือแบบมีส่วนร่วม ทั้งภายในองค์กร ประชาชนในพื้นที่และเครือข่ายภายนอก ทำให้เกิดการพัฒนาร่วมกัน มีความโปร่งใส การใช้งบประมาณมีความคุ้มค่า การพัฒนาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชน โดยลักษณะข้างต้น ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ (2562) ให้ความเห็นว่า เป็นไปตามทฤษฎีการปกครองท้องถิ่นแนวใหม่ โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับหลักประโยชน์ส่วนรวม ความซื่อสัตย์สุจริต การมีส่วนร่วม และการพึ่งตนเอง เป็นต้น

จากการที่ อบต.นาออก ได้คำนึงถึงหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” จึงเกิดโครงการพัฒนาที่มีความโดดเด่น ได้แก่ 1) โครงการ “TO BE NUMBER ONE” มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเสพติด และส่งเสริมด้านการศึกษา มีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เยาวชน 2) โครงการ “โรงเรียนผู้สูงอายุ” มุ่งเน้นการยกระดับสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ มีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ผู้สูงอายุ และ 3) แผนงาน “1 ชุมชน 1 วิสาหกิจชุมชน” มุ่งเน้นการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ มีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ วิสาหกิจชุมชน และประชาชนทั่วไป ที่ต้องการมีอาชีพและหารายได้ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่ทำให้โครงการ/แผนงานข้างต้นประสบความสำเร็จได้นั้น มีพื้นฐานสำคัญมาจากการเป็นโครงการที่เกิดจากปัญหาที่ชุมชนได้ร่วมกันเผชิญ จึงนำมาสู่การแก้ไขปัญหา ร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนในช่วงวัยที่แตกต่างกัน ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวถึงข้างต้นสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปกครองท้องถิ่น และเป้าหมายของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดโดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น [สธ.], 2564) ซึ่งกำหนดให้การบริหารราชการและการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนในท้องถิ่น และสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) หมวด 14 ว่าด้วยการปกครองท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการจัดทำบริการสาธารณะ และกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าผลการศึกษาค้างนี้ จะเป็นระดับจุลภาค ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงแห่งเดียว แต่ก็ได้สอดคล้องกับงานศึกษาในระดับมหภาค หรือยืนยันข้อค้นพบในระดับที่กว้างขวางกว่าได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ผลการศึกษาค้างนี้ จึงสามารถนำไปปรับใช้ เพื่อวางแผนและเป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้เป็นอย่างดี

องค์ความรู้ใหม่

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานราชการที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด จึงได้รับรู้ปัญหาและความต้องการของประชาชนมากที่สุดด้วย ดังนั้น คนทำงานจำเป็นต้องทำงานบนฐานความเข้าใจ เข้าถึง ตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อประชาชนและชุมชน อีกทั้งยังต้องมีวิธีการและการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน

2. การขับเคลื่อนเพื่อการแก้ไขและการพัฒนาท้องถิ่น หากจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรวิเคราะห์ปัญหาหลักของประชากรในแต่ละช่วงวัย เช่น เยาวชน วัยกลางคน ผู้สูงอายุ เพื่อการกำหนดแผนงานและแนวปฏิบัติสำหรับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

3. เครื่องมือหรือแนวปฏิบัติอย่างหนึ่งที่สำคัญโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำมาใช้ในการบริหารงานได้ คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อการบริหารหน่วยงาน และสามารถนำไปสู่การพัฒนาตามแนวทาง “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนและเกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้ จึงได้ตอบโจทย์ทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งในด้านการบริหารหน่วยงาน และการบริหารงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่มีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่มีสถานะกำกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ กระทรวงมหาดไทย ควรส่งเสริมให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานอย่างเป็นรูปธรรม อาจอยู่ในรูปแบบของการประกวด หรือประเมิน เพื่อให้รางวัลเป็นการตอบแทน หรือการเพิ่มงบประมาณสนับสนุนหากองค์กรใดผ่านเกณฑ์การประเมิน ตลอดจนการตัดลดงบประมาณหากองค์กรใดไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน หรือหากองค์กรใดที่มีการบริหารงานไม่เข้าข่ายก็ควรรณรงค์กระตุ้นและจูงใจอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความตระหนักและเห็นถึงความสำคัญ

2. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก ควรรักษามาตรฐานเดิมไว้ ด้วยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้โดยปฏิบัติจนกลายเป็น “วิถีชีวิต” มีวิถีปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติและมีเหตุผล ซึ่งจะทำให้บุคลากรในองค์กรมีความสุขต่อการทำงาน และขยายโครงการพัฒนาให้เกิดความหลากหลาย อันจะทำให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบของตนเองมากยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรเพิ่มประเด็นการศึกษาให้ครอบคลุมถึงเครือข่ายของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สำนักงานเกษตรอำเภอและจังหวัด สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) และหน่วยงานข้างต้นมีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในระดับใด เพื่อนำมาสู่การบูรณาการข้อมูลและงบประมาณให้เกิดความคุ้มค่า ประชาชนในท้องถิ่นได้ประโยชน์สูงสุด และสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) ซึ่งผู้วิจัยได้รับผิดชอบพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภู โดยหนึ่งในนั้น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก เมื่อศึกษาและจัดทำรายงานวิจัยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้นำข้อมูลส่วนหนึ่งมาพัฒนาเป็นบทความฉบับนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคล จำนวน 3 ท่าน คือ 1) ผศ.ดร.กฤษฎา ณ หนองคาย 2) ผศ.พัชราภรณ์ แสงทามาศ และ 3) ผศ.มานน เทียวประจวบ ที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะ และสนับสนุนข้อมูลความรู้บางส่วนอันเป็นประโยชน์ต่องานชิ้นนี้ และที่ขาดไม่ได้ คือ ผู้บริหาร บุคลากร อบต.นาออก และประชาชนในตำบลนาออก

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรชนก สนิทวงศ์ และณรงค์ เจนใจ. (2563). แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสร้างสังคมอยู่ดีมีสุข “พอมี พอกิน พอใช้”. *วารสาร มจร. พัฒนาสังคม*, 5(1), 22-33.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2564). *คู่มือ หลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- เกศินี ประทุมสุวรรณ, กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร และพิรพัฒน์ พันศิริ. (2562). การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การขับเคลื่อนประเทศไทย 4.0 โดยกลไกประชารัฐ: กรณีศึกษาชุมชนท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม. *วารสารแสงอีสาน*, 16(2), 423-437.
- เกศินี ประทุมสุวรรณ, อุสา สุทธิสาคร, พิรพัฒน์ พันศิริ, กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร และรวิญนัท วิทวัสกุลวงศ์. (2564). การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาภาคกลางตะวันตก. *วารสารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ*, 13(1), 202-229.
- โกวิท พวงงาม. (2552). *การปกครองท้องถิ่นไทย หลักการและมิติใหม่ในอนาคต*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- โกวิท พวงงาม. (2559). *การจัดการปัญหาการทุจริตในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ขวลิต สละ. (2556). *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, จำลอง แสนเสนาะ, พรทิพา อาชีวะ และอัศวิน แก้วพิทักษ์. (2562). การเมืองและการจัดการปกครองท้องถิ่นตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชา. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 8(1); 54-68.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560. (2560, 6 เมษายน) *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40ก หน้า 1. ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).
- วรเดช จันทรศร. (2554). การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ในการจัดการภาครัฐ. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*, 2(2); 1-18.
- สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม. (2563). *การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (กปร.). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. 18 มกราคม 2566. <http://www.rdpb.go.th/th/Sufficiency/เศรษฐกิจพอเพียง-c32>.

สุนิตย์ เหมนิล, กฤษฎา ณ หนองคาย, พัทธภรณ์ แสงทามาศ และมานน เที่ยวประจวบ. (2565).

รายงานการสำรวจ “การบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลนาออก จังหวัดหนองบัวลำภู”. [เอกสารอัดสำเนา]. องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก จังหวัดหนองบัวลำภู.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2551). เศรษฐกิจพอเพียง. วารสารศึกษาศาสตร์, 19(3); 1-6.

องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก. (2565). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570) ขององค์การบริหารส่วนตำบลนาออก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู. องค์การบริหารส่วนตำบล
https://www.nakoksao.go.th/data/leftmenu/23-08-2022-16-09-31_108149240.pdf

องค์การบริหารส่วนตำบลนาออก. (2566). ข้อมูลสารสนเทศ อบต.นาออก. องค์การบริหารส่วนตำบล.
https://www.nakoksao.go.th/?mode=htmlpage_view&htmlpage_id=ourLocation

อภิชัย พันธเสน. (2560). ยั่งยืน มีความสุขจากประโยชน์สุขด้วยเศรษฐกิจพอเพียง: หนึ่งทศวรรษครึ่งแห่งการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547-2559). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อภิชัย พันธเสน. (2562). เศรษฐกิจพอเพียง: พระอัจฉริยภาพ และพระกรุณาธิคุณของในหลวงรัชกาลที่ 9. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.

อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2564). กรอบวิจัยกลาง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทย”. กรุงเทพฯ: สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม.

New Public Leadership and Social Development in the 21st Century¹

Utis tahom²

Abstract

The forthcoming economic and social structural changes require leadership with a broad vision that can lead societies to success. New Public Leadership has been proposed as an important tool for the development of people in societies to work for public, including political policy makers and those working for public and private organizations of large size and small scale that aim to benefit the public. After introduction of new public management (NPM) that has been applied to government management, focusing on creating satisfaction of the people and view people as customers, the government agencies must create indicators for changes. The government administration, therefore, has to change the work structure to be more efficient, look for new public leaders who focus on organizational change in response to the country's development direction, and tries to develop strong public leadership of leaders. The leaders must have all-round problem-solving skills, creative thinking, good vision, and ready to adapt to keep up with changes. Social development in the 21st century does not only focus on economic growth, but pays attention to the equality of society. The government employs the concept of new public governance (NPG) to manage the public. The role of new public leaders, therefore, is to coordinate the networks, build cooperation with all sectors, encourage citizens to become decent, emphasize on discussion and presentation of public opinion, provide professional public service to improve the well-being of the people coupled with taking care of the environment and sustainable economic development.

1. Academic article

2. Asst.Prof., Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University.

Email utis.th@bru.ac.th

* Corresponding Author: Asst.Prof., Utis tahom, Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University Email utis.th@bru.ac.th

The researcher, therefore, presents the POJAI principles to develop New Public Leadership for social development in the 21st century. POJAI is an acronym of 1) P: Purposeful, paying attention in working, 2) O: Output and Outcome, working hard for good outputs and outcomes, 3) J: Justice, give justice for all sectors, 4) A: Administration, effective administration, and 5) I: Impression, make an impression on the followers or the public. Therefore, New Public Leadership plays an important role in social development for stability, prosperity, and sustainability.

Keywords: New Public Leadership, Social Development, 21st Century

ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21¹

อุทิศ ทาหอม²

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่กำลังจะเกิดขึ้นจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างขวางที่สามารถนำพาสังคมไปสู่ผลสำเร็จได้ ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) ถูกเสนอเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นบุคคลทำงานเพื่อส่วนร่วม ได้แก่ ผู้มีส่วนในการกำหนดนโยบายทางการเมืองและผู้ที่ทำงานองค์กรสาธารณะทั้งภาครัฐและภาคเอกชนขนาดใหญ่และขนาดเล็กที่มุ่งสร้างประโยชน์ต่อสาธารณะ หลังจากได้มีการนำแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management : NPM) ที่ได้นำมาใช้กับการจัดการภาครัฐมุ่งเน้นการสร้างคามพึงพอใจของประชาชน มองประชาชนเป็นลูกค้า หน่วยงานภาครัฐต้องสร้างตัวชี้วัดเพื่อการเปลี่ยนแปลง การบริหารงานภาครัฐที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานให้มีประสิทธิภาพ โดยแสวงหาผู้นำสาธารณะแนวใหม่เพื่อมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงองค์กรให้ตอบสนองทิศทางการพัฒนาประเทศ ภาครัฐจึงพยายามพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะที่เข้มแข็ง มีทักษะการแก้ปัญหาอย่างรอบด้าน มีความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ พร้อมทั้งจะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 นั้นไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมของสังคม พร้อมทั้งได้มีแนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะ (New public governance : NPG) เข้ามาแทนที่การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management : NPM) บทบาทภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่จึงทำหน้าที่ประสานเครือข่าย สร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ส่งเสริมให้ประชาชนเป็นพลเมือง เน้นการปรึกษาหารือและการนำเสนอความคิดเห็นของประชาชนโดยตรง การให้บริการสาธารณะอย่างมืออาชีพ เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ควบคู่กับการดูแลสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

1. บทความวิชาการ

2. รศ. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อีเมล Arm.utit.tahom@gmail.com

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ: รศ.อุทิศ ทาหอม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
อีเมล Arm.utit.tahom@gmail.com

ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักการ POJAI เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1. P: Purposeful ความตั้งใจ 2. O: Output and Outcome ทำงานให้เกิดผลผลิตและผลลัพธ์ต่อส่วนรวม 3. J: Justice ความยุติธรรมทุกภาคส่วน 4. A: Administration บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ 5. I: Impression สร้างความประทับใจต่อผู้ตามหรือประชาชน ดังนั้นภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่นี้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่, การพัฒนาสังคม, ศตวรรษที่ 21

บทนำ

สถานการณ์และบริบทของโลกและประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้การพัฒนาทุนมนุษย์จำเป็นต้องมีการกำหนดกรอบแนวคิดและเครื่องมือชุดใหม่ ๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่กำลังจะเกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีทักษะความรู้ (Skillset) ควบคู่กับความคิดและจิตใจ (Mind-set) ที่จะสามารถร่วมกันเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศและสังคมโลกได้ต่อไป (อุทิศ ทาหอม และ สุจิตรา ยางนอก, 2562) โดยเฉพาะการรับมือ Digital Disruption หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางเทคโนโลยีดิจิทัลและรูปแบบธุรกิจใหม่ ๆ ส่งผลกระทบต่อคุณค่าของสินค้าและบริการ การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของการใช้อุปกรณ์พกพา เพื่อการใช้งานส่วนตัวและการทำงาน สิ่งเหล่านี้เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ผู้บริโภคของเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) การเกิดขึ้นของ Disruption ประชาชนรู้ดีว่าเป็นการสร้างสิ่งใหม่หรือนำพาองค์กรไปทำเรื่องใหม่ ได้นั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือของคนในองค์กร เนื่องจากการเปลี่ยนไม่สามารถดำเนินการเพียงลำพังได้ สิ่งสำคัญต้องทำให้คนในสังคม หรือ องค์กร “เชื่อ” ในสิ่งเดียวกันว่า การเปลี่ยนแปลงจะทำให้องค์กรต้องมีการปรับตัว แสวงหาความรู้ พัฒนาสินค้าและบริการทำให้เกิดการแข่งขันสู่พร้อมทั้งเกิดการบุกเบิกพรมแดนแห่งการเรียนรู้ในด้านธุรกิจในรูปแบบใหม่ (Skog et al., 2018)

การเปลี่ยนแปลงสังคมที่ดีจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์สามารถนำพาสังคมไปสู่ผลสำเร็จ ขณะเดียวกันต้องมีทักษะการประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership : NPL) จึงได้ถูกนำเสนอกับการปัญหาสังคมในปัจจุบันและอนาคต เนื่องจากภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่เป็นบุคคลที่ทำงานเพื่อส่วนร่วม ได้แก่ ผู้มีส่วนในการกำหนดนโยบายทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี นักการเมือง ข้าราชการ ตลอดจนผู้ที่ทำงานองค์กรสาธารณะทั้งภาครัฐและภาคเอกชนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มุ่งเน้นการสร้างผลิตภาพเพื่อส่วนรวมให้รับประโยชน์ (Buss et al., 2007) ผู้นำสาธารณะต้องมีทักษะการสื่อสารวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติ พร้อมทั้งต้องกล้าเผชิญกับความท้าทายที่สำคัญที่เกิดขึ้นทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ตลอดจนมีเทคนิคและรูปแบบการทำงาน เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในปัจจุบันและอนาคต (Murphy & Riggio, 2022) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่จึงมีบทบาทสำคัญต่อการนำองค์กร หรือ สังคมไปสู่เป้าหมาย ลักษณะของภาวะผู้นำจึงมีบทบาทสำคัญ เช่น มีความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และความยืดหยุ่น มีการทำงานร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข สามารถแก้ไข ปัญหาความสลับซับซ้อนได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (Wankhade & Brinkman, 2007) ดังนั้นภาวะผู้นำต้องการให้บุคคลมีคุณสมบัติที่สำคัญบางอย่าง เช่น ทักษะการสื่อสารที่ดี (Strong Communication) ความสามารถพิเศษ (Skills) ความกล้าแสดงออก (Charisma) และความเห็นอกเห็นใจ (Assertiveness and empathy) นอกจากนี้ภาวะผู้นำต้องทำให้ผู้ตาม (Followership) เชื่อถือ รับฟัง และปฏิบัติตามผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ

ในบทความนี้ผู้เขียนขอนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership : NPL) กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 โดยแบ่งเนื้อหาออก 4 ประการ คือ 1. หลักการภาวะผู้นำแนวใหม่ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและภาวะผู้ตาม (Leadership and Followership) 3. การพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 4. ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นองค์ความรู้ในพัฒนาประเทศชาติในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21

ขอบเขตเนื้อหา

ในบทความวิชาการนี้ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership : NPL) กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 โดยแบ่งเนื้อหาออก 4 ประการ คือ 1. หลักการภาวะผู้นำแนวใหม่ เป็นการอธิบายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ทักษะ ความรู้ วิสัยทัศน์ บุคลิกลักษณะของภาวะผู้นำแนวใหม่ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและภาวะผู้ตาม (Leadership and Followership) เป็นการอธิบายถึงทักษะการทำงานร่วมกันของผู้นำและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ตาม เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ 3. การพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นการอธิบายถึงปรากฏการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นของสังคมของโลก เพื่อเป็นการทำความเข้าใจเหตุการณ์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต 4. ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 เป็นการอธิบายถึงผู้นำที่สังคมคาดหวัง ตลอดจนบุคลิกลักษณะที่สังคมต้องการ เพื่อจะได้นำองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาในอนาคต

คำจำกัดความหรือนิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ หมายถึง ภาวะของความเป็นบุคคลที่มุ่งเน้นที่การสร้างควมพึงพอใจของประชาชน มองประชาชนเป็นลูกค้า และสร้างการเปลี่ยนแปลงของสังคม ขณะเดียวกันต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีทักษะองค์ความรู้ที่ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทัศนคติเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และเปิดกว้างในการรับฟังความคิดเห็นของผู้ตาม พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศในการทำงานที่สร้างสรรค์ พร้อมทั้งสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานของผู้ตาม สร้างแรงบันดาลใจให้ทำงานร่วมกับผู้อื่น มีทักษะการประสานความร่วมมือกับภาคีสาธารณะ เพื่อนำองค์ความรู้มาพัฒนาสังคม

2. การพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 หมายถึง สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ขณะเดียวกันกำลังเผชิญกับการปัญหาความท้าทาย โดยเฉพาะปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ การบรรเทาความยากจนและความหิวโหย การปรับปรุงสุขภาพ การศึกษาและความเป็นอยู่ที่ดี และความไม่เท่าเทียมกันอื่น ๆ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ การเข้าถึงน้ำสะอาด การสุขภาพิบาล พลังงานหมุนเวียนที่ราคาไม่แพง การบำรุงรักษาและการพัฒนาเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน

มาตรการเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ อนุรักษ์และใช้มหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนและจัดการกับความเสื่อมโทรมของที่ดินและการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ แนวทางในการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ยั่งยืน นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐานที่ยืดหยุ่น กลยุทธ์ในการสร้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวทางการบริโภคและการผลิตที่รับผิดชอบ จุดมุ่งหมายทั่วไปในการส่งเสริมสังคมที่ยุติธรรม สงบสุข และครอบคลุม และฟื้นฟูความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้นผู้นำสาธารณะแนวใหม่จึงมีความจำเป็นในทุกองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ วางเป้าหมาย สร้างค่านิยมร่วมและพัฒนาความเป็นอยู่ดีของประชาชน ควบคู่กับการดูแลสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนภายใต้สังคมที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

หลักการภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่

ทฤษฎีภาวะผู้นำจะเน้นไปที่ภาคเอกชนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นการนำเสนอในองค์กรทางธุรกิจ จนกระทั่งใน ค.ศ. 1980 และ 1990 ได้มีการกล่าวถึงภาวะผู้นำสาธารณะมากยิ่งขึ้น นับเป็นแนวคิดที่โดดเด่นเป็นอย่างมาก ซึ่งได้มีผลงานที่ดีและได้รับการยอมรับ คือ งานของ Selznick ในปี 1957 ถือเป็นหนังสือที่ได้มีความสำคัญในแวดวงภาวะผู้นำเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นหนังสือที่นำมาสู่การปฏิรูปภาครัฐในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา ในความเป็นจริงภาวะผู้นำสาธารณะมีความเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปภาครัฐและธรรมาภิบาลที่ดี ในทศวรรษที่ 1930-1990 ได้มีการศึกษาภาวะผู้นำในด้านการบริหารองค์กร และนำมาสู่ทฤษฎีภาวะผู้นำสาธารณะในปัจจุบัน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนในการพัฒนาระดับโลก สำหรับคำจำกัดความของภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ ประการแรก เป็นกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและถูกต้องตามหลักกฎหมาย ประการที่สอง เป็นการสนับสนุนผู้ตามทำงานให้เกิดผลลัพธ์ ประการที่สาม เป็นกระบวนการจัดองค์กรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงระดับมหภาคจำเป็นต้องปรับวัฒนธรรมให้มีความเหมาะสม ประการที่สี่ เน้นการบริการ (As the service focus) และประการที่ห้า เป็นส่วนสำคัญของประสิทธิภาพทางเทคนิค ทิศทางการทำงานแก่ผู้ติดตาม ทิศทางขององค์กรภายนอก การพัฒนาการความเป็นผู้นำสาธารณะ จากรายงาน “ภาวะผู้นำสาธารณะใหม่ (New Public Leadership)” ของ Nikol Hopman ได้ให้ข้อมูลอย่างละเอียดและอธิบายภาพรวมที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) ว่ากลางศตวรรษที่ 20 การมุ่งเน้นไปที่ผู้นำ บุคคลและตำแหน่งที่มีความสามารถและทักษะ ภาวะผู้นำ หรือ ความเป็นผู้นำ (Leadership) มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นมากขึ้น ภาวะผู้นำต้องมีการสร้างเครือข่ายการทำงานในระดับที่กว้างขึ้น เพื่อสามารถดำเนินการในบริบทต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงของสังคม พร้อมทั้งส่งเสริมเกิดค่านิยมที่ดีต่อส่วนรวม (Bureau for the Senior Civil Service Ministry of the Interior and Kingdom Relations, 2017)

Brookes and Grint (2010) ได้กล่าวว่า หลังจากได้มีการนำแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) ที่ได้นำแนวคิดในทางธุรกิจมาใช้ในการจัดการภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการสร้างควมพึงพอใจของประชาชน มองประชาชนเป็นลูกค้า

หน่วยงานภาครัฐต้องสร้างตัวชีวิตเพื่อการเปลี่ยนแปลง การบริหารงานภาครัฐจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงาน จึงได้แสวงหาผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership : NPL) เพื่อมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงองค์กรให้ตอบสนองทิศทางการพัฒนาประเทศ ภาครัฐจึงพยายามพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะที่เข้มแข็ง มีทักษะการแก้ปัญหาอย่างรอบด้าน มีวิสัยทัศน์ก้าวหน้าต่อการพัฒนาสังคม นอกจากนี้ Brookes and Grint (2010) ได้ตั้งคำถามกว้าง ๆ เพื่อสร้างความท้าทายการเป็นผู้นำสาธารณะแนวใหม่ จะมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมและความร่วมมือในการบริการสาธารณะอย่างไรและทำไม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตาราง 1 ข้อจำกัดของภาวะผู้นำสาธารณะ (Public Leadership Contentions)

ทำอะไร (The How)	1. ความสัมพันธ์ของผู้นำจะแบ่งปันกันในการบริการสาธารณะ หรือ แจกจ่ายภายในบริการส่วนบุคคล ภาวะผู้นำสาธารณะโดยรวมมีแนวโน้มที่จะเป็นตัวแทนของการบริการสาธารณะและการบริการส่วนบุคคล 2. ความสัมพันธ์ของผู้นำมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นภายใน 4 เดือนไขตามบริบทด้วยกลไกความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน คือ 1. องค์กร 2. ส่วนบุคคล 3. ชุมชน 4. การเมือง 3. ความสัมพันธ์ของผู้นำจะแตกต่างกันไปตามประเภทและขนาดของปัญหา
ทำไม (The Why)	4. ผู้นำจะมีส่วนร่วมในการจัดการ “ผลประโยชน์ร่วมกัน” และจะทำให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด 5. ผู้นำจะมีส่วนร่วมในการจัดการปกครองของรัฐบาลกลาง หรือ จะสร้างผลลัพธ์ให้เกิดขึ้นต่อสาธารณะอย่างสูงสุด 6. ผู้นำจะมีส่วนร่วม และสร้างเครือข่ายในการทำงาน พร้อมทั้งสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชน

ที่มา: (Brookes and Grint, 2010)

นอกจากนี้ Brookes and Grint (2010) ได้ตั้งคำถามว่า ทำไมต้องเป็นผู้นำสาธารณะใหม่ (Why ‘new’ public leadership?) พร้อมทั้งได้เขียนในหนังสือ A New Public Leadership challenge เกี่ยวกับเหตุผลในเชิงนโยบาย 3 ประการ

ประการแรก “ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง” และ “ความร่วมมือ” ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นผู้นำสาธารณะในทุกภาคส่วน แม้กระทั่งนโยบายของรัฐบาลก็ให้ความสำคัญกับผู้นำที่มีการทำงานที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนนโยบายของรัฐ นอกจากนี้ยังทำงานต้องสนองความต้องการของประชาชนในทุกระดับ

ประการที่สอง ความเป็นผู้นำสาธารณะมีศักยภาพในการสร้างความรู้ใหม่ที่ปรับให้เข้ากับความซับซ้อนของบริบททางการเมือง การบริการสาธารณะและสามารถจัดการความต้องการได้อย่างดี

ประการที่สาม ภาวะผู้นำสาธารณะมีศักยภาพที่จะเชื่อมช่องว่างที่มีอยู่ ค้นหาแนวทางเพื่อสนับสนุน
สู่การแก้ไขปัญหาอย่างเต็มความสามารถ

ดังนั้นการมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพผู้นำสาธารณะมาพร้อมกับหลักการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM)
ที่มองว่าการที่จะพัฒนาองค์กรหรือสังคมให้มีความทันสมัยได้นั้น ภาวะผู้นำมีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไข
ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง Klatt (2001) ได้นำเสนอแนวคิดของ Bill Gates ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าช่วง
ปี 1980 เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพ และปี 1990 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปรับรื้อระบบใหม่ ยุค 2000 จะเป็น
เรื่องของความเร็ว โดยเฉพาะความรวดเร็วในการทำธุรกรรมทางธุรกิจ” เครื่องมือนี้จะช่วยให้มองหาผู้นำ
ในอนาคตที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ซึ่ง Bill Gates ได้จำแนกความแตกต่างการเปลี่ยนแปลงของ
ผู้นำสาธารณะในปลายยุคศตวรรษที่ 20 กับต้นศตวรรษที่ 21 ดังตารางที่ 2

ตาราง 2 ความแตกต่างการเปลี่ยนแปลงของผู้นำสาธารณะในปลายยุคศตวรรษที่ 20 กับต้นศตวรรษที่ 21

ปลายศตวรรษที่ยี่สิบ (Late Twentieth Century)	ต้นศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ด (Early Twenty-First Century)
1. วัฒนธรรมองค์กร 1.1 เน้นกระบวนการภายใน 1.2 ลำดับชั้น ศูนย์กลาง ขอบเขต 1.3 เน้นภายใน 1.4 เปลี่ยนแปลงช้า มีวงจรยาว เสี่ยงภัย 1.5 ปฏิบัติตามขั้นตอน	1. วัฒนธรรมองค์กร 1.1 เน้นผลลัพธ์และตอบสนองลูกค้า 1.2 กระจาย และขยายตัวสู่สาธารณะ 1.3 เน้นลูกค้า สิ่งแวดล้อม 1.4 ปรับตัวเร็ว กระตุ้นความเสี่ยงตามความ เหมาะสม 1.5 นวัตกรรมผู้ประกอบการ
2. คน 2.1 ผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ 2.2 คิดจากบนลงล่าง ผู้จัดการทั่วไป 2.3 บุคคลที่ทำงานในลักษณะประสานกัน 2.4 รายละเอียดงานและบทบาท 2.5 พนักงานฝ่ายผลิต 2.6 อาชีพระยะยาว ความจงรักภักดี	2. คน 2.1 ผู้นำทุกระดับ ทุกคนแก้ปัญหา 2.2 ทุกคนมีกลยุทธ์ คิด นำ และลงมือทำ 2.3 ทีมงานที่มีความรับผิดชอบร่วมกันสำหรับ ผลลัพธ์ 2.4 รายละเอียดโครงการ บทบาท และความรับ ผิดชอบ 2.5 คนทำงานมีความรู้ 2.6 การจ้างงานตามโครงการ

ปลายศตวรรษที่ยี่สิบ (Late Twentieth Century)	ต้นศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ด (Early Twenty-First Century)
3. ระบบ 3.1 ข้าราชการ 3.2 ระบบประสิทธิภาพน้อย 3.3 มุ่งเน้นระดับกลางมาก 3.4 นโยบาย ขั้นตอน 3.5 อิงจากการควบคุม อิงจากการผลิต 3.6 สินค้าคงคลังขนาดใหญ่ระยะเวลารอนาน	3. ระบบ 3.1 มองทั้งระบบ คิดอย่างเป็นระบบ 3.2 ระบบและมาตรการประสิทธิภาพที่หลากหลาย 3.3 การพึ่งพาอาศัยกันหลายครั้ง 3.4 ค่านิยม หลักการ เป้าหมาย ความรับผิดชอบ 3.5 ตามมูลค่าตามคุณภาพ 3.6 สินค้าคงคลังทันเวลาการส่งมอบการเรียนรู้
4. ข้อมูล 4.1 ใช้เวลาน้อยลง ควบคุม 4.2 กระบวนการและเครื่องมือที่ใช้กระดาษเป็นหลัก 4.3 การเมือง; ข้อมูลที่ใช้สำหรับอำนาจส่วนบุคคล 4.4 เฉพาะทีมแบบตัวต่อตัว 4.5 ธุรกิจที่ความเร็วของการพูดคุยและกระดาษ	4. ข้อมูล 4.1 ใช้ระยะเวลาสั้นผ่านผ่านข้อมูล (real time) หลายรายการและแบ่งปันกันอย่างแพร่หลาย 4.2 กระบวนการและเครื่องมือแบบดิจิทัล 4.3 เปิดกว้างและเปิดเผยข้อมูลร่วมกันอย่างกว้างขวาง 4.4 การใช้เครื่องมือดิจิทัลสร้างทีมเสมือนจริง 4.5 ธุรกิจที่ความเร็วของความคิด
5. คุณลักษณะความเป็นผู้นำ 5.1 งานส่วนตัวและผลตอบแทน 5.2 ผู้บริหารที่ดีที่สุด 5.3 ทำในสิ่งที่ถูกต้อง 5.4 มีความสุข 5.5 การหลีกเลี่ยงความเสี่ยง 5.6 บอกและขาย	5. คุณลักษณะความเป็นผู้นำ 5.1 การทำงานเป็นทีมและผลตอบแทนของทีม 5.2 ทุกคนเป็นผู้นำ 5.3 ทำในสิ่งที่ถูกต้อง 5.4 บริบทที่ทันสมัยและกระบวนการ 5.5 รับความเสี่ยงที่เหมาะสม 5.6 การฝึกสอนและการมอบหมาย

ที่มา: Klatt (2001)

จะเห็นได้ว่าในศตวรรษที่ 21 ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่นั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี พร้อมทั้งการปรับตัวของสังคม โลกและการปฏิรูปภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาล ภาวะผู้นำ (Leadership) จำเป็นต้องใช้ดุลพินิจอย่างสร้างสรรค์และการกระจายอำนาจให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้นำเสนอมุมมองความคิดต่อการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นปฐมบทที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ÇETIN, (2012) ผู้นำจะต้องตระหนักว่าพลเมืองในสังคมไม่ใช่เพียงแค่การให้คำปรึกษาหารือเท่านั้น แต่ต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี การเป็นผู้นำสาธารณะแนวใหม่จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้ผลลัพธ์ต่อสังคม พร้อมทั้งพัฒนาความรู้ของผู้ตาม เพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ การนำไปสู่การปฏิบัติ มากกว่าการชี้นำทางความคิดผู้ตาม พร้อมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมผู้ตามร่วมดำเนินการและติดตามอย่างมีประสิทธิภาพ (Eppel et al., 2019) ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการบริหารงานในองค์กรแบบเดิมไปสู่การบริหารยุคใหม่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 มีการใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยผู้บริหารมืออาชีพ ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วรวรรษ เทียมสุวรรณ และคณะ, 2562) ผู้นำยุคใหม่มีความแตกต่างจากผู้นำแบบเดิม การเป็นผู้นำในยุคใหม่นั้นควรเป็นผู้สนับสนุนที่ดีมากกว่าการเป็นผู้บัญชาการ

“เจ้านายที่เอาแต่สั่งและเผด็จการกับลูกน้องอย่างเดียวนั้นจะรู้สึกว่าการทำงานในบรรยากาศที่ไม่คุ้นเคย และการยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ เป็นเรื่องที่ยากเย็น สำหรับเขาผู้นำแบบเก่าเคยชินกับการบอก การสั่งลูกน้องแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่ผู้นำยุคใหม่ใช้วิธีการตั้งคำถาม ผู้นำแบบเก่ายึดติดอยู่กับวิธีการแก้ไข ปัญหาของตนเองเพียงผู้เดียว ในขณะที่ผู้นำยุคใหม่จะเปิดกว้างต่อความคิดเห็นและข้อเสนอใหม่ ๆ ของผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเปิดกว้าง”

ผู้นำยุคใหม่จึงมีทัศนคติเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และเปิดกว้างในการรับฟังความคิดเห็นของผู้ตาม พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศในการทำงานที่สร้างสรรค์ ในผู้นำยุคเก่าจะเน้นการสั่งการ ไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ตาม เน้นการสั่งการมากกว่าการมีส่วนร่วม การพัฒนาสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 นั้นต้องปรับตัวยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ พร้อมทั้งนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานเพื่อก่อให้เกิดนวัตกรรมและองค์ความรู้ใหม่ ๆ อันเป็นผลทำให้ก้าวข้ามวิกฤตการณ์ในแต่ละยุค (ศิริรักษ์ บุญพร้อมรักษา และคณะ, 2564)

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ผู้นำสาธารณะแนวใหม่มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ผู้เขียนขอจำแนกความแตกต่างระหว่างภาวะผู้นำแบบเดิมกับผู้นำสาธารณะแนวใหม่ ดังตารางที่ 3

ตาราง 3 ความแตกต่างภาวะผู้นำยุคเก่ากับผู้นำสาธารณะแนวใหม่

ภาวะผู้นำยุคเก่า	ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่
1. ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง คิดว่าสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ดีอยู่แล้ว	1. ไม่พอใจในสิ่งที่ทำง่าย ๆ มีความทะเยอทะยาน ไม่พอใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ และมักแสวงหาความท้าทายตลอดเวลา
2. ความสำเร็จในอดีต คือ สิ่งที่ยึดความสำเร็จในอดีตไว้ ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงอะไรใหม่	2. ไม่ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และตระหนักเสมอว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ต้องไม่หยุดที่จะแสวงหาความรู้
3. คิดว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นเรื่องปกติ สุดท้ายก็กลับเข้าสู่สภาพสังคมแบบเดิม	3. พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา จำเป็นต้องเรียนรู้และตามให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
4. ทำงานเหมือนเดิมกับสิ่งที่ผ่าน ๆ มา ไม่จำเป็นต้องทำอะไรใหม่ เพราะการเปลี่ยนแปลงทำให้ชีวิตยุ่งยาก เพิ่มขึ้น	4. มีวิสัยทัศน์ที่จะพัฒนาสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง กล้านำ กล้าตัดสินใจ และพัฒนาสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นกับสังคม
5. ไม่ทำอะไรเกินความสามารถ หากไม่ประสบความสำเร็จจะทำให้รู้สึกเสียหน้า	5. คิดการใหญ่ แน่วแน่ กล้าหาญ
6. การใช้จ่ายเงินนำการพัฒนา และไม่สามารถสร้างความคุ้มค่ากับการใช้จ่ายเงิน	6. สร้างคุณค่าให้กับสังคม การพัฒนาคนนำหน้าเงิน
7. นำแนวคิดพื้นที่ยื่นมาใช้ในการทำงาน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของบริบทสังคม	7. แสวงหาแนวทางใหม่ ๆ มาปรับปรุง ดัดแปลงให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมนั้นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและภาวะผู้ตาม (Leadership and Followership)

การสร้างการเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ผู้นำต้องมีความสามารถในการนำองค์การในยุคของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วและในการพัฒนาภาวะผู้นำต้องทำให้ผู้นำมีความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ พร้อมทั้งจะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากปัจจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงในองค์การโดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความสำเร็จขององค์การในปัจจุบันและอนาคต ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำในอนาคตจึงต้องมีมุมมองที่กว้างไกลระดับโลก (Global perspective) ต้องฉลาดและเข้าใจต่อปัจจัยทางวัฒนธรรม มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างเพื่อรองรับสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นและความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Changing management)

ผู้นำในศตวรรษที่ 21 จึงต้องขอความท้าทายและแสวงหาแนวทางใหม่ รู้จักข้อจำกัดของตนและองค์การ ให้น้อยลงและมีความกล้าเสี่ยงอย่างรอบคอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ให้มาก (รักเกียรติ หงษ์ทอง และ ธนพงษ์ อุดมทรัพย์, 2559) ผู้เขียนขออธิบายภาวะผู้นำและภาวะผู้ตาม (Leadership and Followership) เพื่อให้เป็นการทำความเข้าใจในภาพรวม พร้อมทั้งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและภาวะผู้ตาม ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 ให้ประสบผลสำเร็จ

Blanchard et al. (2001) ผู้นำจะมีประสิทธิภาพหรือไม่มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ปริมาณงาน การสนับสนุนงาน ภาวะทางอารมณ์ สถานการณ์ของสังคม การมีมนุษยสัมพันธ์ ความพร้อมของผู้ตาม เป็นต้น โดยสามารถแบ่งภาวะผู้นำออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

1. ผู้นำแบบบอกทุกอย่าง (Telling) ผู้นำประเภทนี้จะให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดและดูแลลูกน้องอย่างใกล้ชิด เหมาะสมกับผู้ตามที่มีความพร้อมอยู่ในระดับที่มีความพร้อมต่ำ

2. ผู้นำแบบขายความคิด (Selling) ผู้นำประเภทนี้จะคอยชี้แนะบ้างว่าผู้ตามขาดความสามารถในการทำงาน แต่ถ้าผู้ตามได้รับการสนับสนุนให้ทำพฤติกรรมนั้นโดยการให้รางวัลก็จะทำให้เกิดความเต็มใจที่จะรับผิดชอบงานและกระตือรือร้นที่จะทำงานมากขึ้น ผู้บริหารจะใช้วิธีการติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทาง และต้องคอยสั่งงานโดยตรง อธิบายให้ผู้ตามเข้าใจจะทำให้ผู้ตามเข้าใจและตัดสินใจในการทำงานได้ดี เหมาะกับผู้ตามที่มีความพร้อมในการทำงานอยู่ในระดับที่มีความพร้อมอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง

3. ผู้นำแบบเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Participation) ผู้นำประเภทนี้จะคอยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการตัดสินใจ มีการซักถาม มีการติดต่อสื่อสาร 2 ทางหรือรับฟังเรื่องราวปัญหาต่างๆ จากผู้ตาม คอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้ผู้ตามปฏิบัติงานได้เต็มความสามารถและมีประสิทธิภาพ เหมาะกับผู้ตามที่มีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถแต่ไม่เต็มใจที่จะรับผิดชอบงาน

4. ผู้นำแบบมอบหมายงานให้ทำ (Delegation) ผู้บริหารเพียงให้คำแนะนำและช่วยเหลือเล็กน้อย ๆ ผู้ตามคิดและตัดสินใจเองทุกอย่าง เพราะถือว่าผู้ตามที่มีความพร้อมในการทำงานระดับสูงสามารถทำงานให้มีประสิทธิภาพได้ดี เหมาะกับผู้ตามที่มีความพร้อมอยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีทั้งความสามารถและเต็มใจหรือมั่นใจในการรับผิดชอบการทำงาน

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารหรือการจัดการ มีหน้าที่วางแผน จัดระเบียบให้งานดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย ขณะเดียวกันผู้นำมีหน้าที่ทำให้ผู้อื่นทำตาม และการที่จะให้คนอื่นทำตามนั้น ผู้นำต้องรู้จักการใช้คนในลูกกับงาน มีทักษะความรู้ความสามารถ ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นของผู้ตาม ซึ่งภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ มีลักษณะดังนี้

1. ต้องมีความฉลาด (Intelligence) ผู้นำจะต้องมีระดับความรู้และสติปัญญาโดยเฉลี่ยสูงกว่าบุคคลที่เขาเป็นผู้นำ เพราะผู้นำจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ บุคคลที่ฉลาดเท่านั้นที่จะสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ได้

2. ต้องมีวุฒิภาวะทางสังคมและการทำงานให้สำเร็จ (Social Maturity & Achievement Drive) คือ จะต้องมีความสนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างกว้างขวาง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ต้องยอมรับสภาพต่าง ๆ ไม่ว่าแพ้หรือชนะ ไม่ว่าผิดหวังหรือสำเร็จ ผู้นำจะต้องมีความอดทนต่อความคับข้องใจต่าง ๆ พยายามขจัดความรู้สึกต่อต้านสังคม หรือต่อต้านคนอื่นให้เหลือน้อยที่สุด เป็นคนมีเหตุผล เป็นคนเชื่อมั่นในตนเอง และนับถือตนเอง

3. ต้องมีแรงจูงใจภายใน (Inner Motivation) ผู้นำจะต้องมีแรงขับที่จะทำอะไรให้เด่น ให้สำเร็จอยู่เรื่อย ๆ เมื่อทำสิ่งหนึ่งสำเร็จก็ต้องการที่จะทำสิ่งอื่นต่อไป เมื่อทำสิ่งใดสำเร็จก็จะกลายเป็นแรงจูงใจท้าทายให้ทำสิ่งอื่นให้สำเร็จต่อไป ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูง เพราะความรับผิดชอบจะเป็นบันไดที่ทำให้เขามีโอกาสประสบความสำเร็จ

4. ต้องมีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ (Human relations attitudes) ผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้น เขายอมรับอยู่เสมอว่า งานที่สำเร็จนั้นมีคนอื่นช่วยทำ ไม่ใช่เขาทำเอง ดังนั้นเขาจะต้องพัฒนาความเข้าใจและทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้นำจะต้องให้ความนับถือผู้อื่นและจำต้องระลึกอยู่เสมอว่า ความสำเร็จในการเป็นผู้นำนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกับผู้อื่น และการติดต่อกับบุคคลอื่น ในฐานะที่เขาเป็นบุคคล ไม่ใช่ในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเท่านั้น ผู้นำจะต้องยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนอื่นและมีความสนใจร่วมกับผู้อื่น (พระมหาวรพงศ์ กุศลชโย และธิดาภูมิ หมนันมี, (2566)

สำหรับภาวะผู้ตาม (Followership) นั้น Kelley (2008 : 6) ได้จำแนกคุณลักษณะของภาวะผู้ตามสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. แบ่งตามคุณลักษณะของผู้ตาม เป็นคุณลักษณะที่ตรงกันข้ามกันสองด้านของผู้ตาม คือ ด้านอิสระ ความคิดสร้างสรรค์ กับด้านการพึ่งพาผู้อื่น ขาดความคิดสร้างสรรค์ กล่าวคือ ผู้ตามที่จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จ มีการทำงานด้านความรอบคอบ ให้ข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์ ชอบคิดริเริ่มวิธีการใหม่ ๆ สำหรับผู้ตามที่มีลักษณะด้านการพึ่งพาผู้อื่น ขาดความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ผู้ตามที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นไม่มีความคิดสร้างสรรค์ จะทำให้ผู้ตามที่ไม่สามารถมองไกลกว่าที่กำหนดและเป็นผู้ที่ชอบรับคำสั่งหรือทำตามโดยขาดการไตร่ตรอง

2. แบ่งตามพฤติกรรมของผู้ตาม เป็นพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามสองด้านของผู้ตาม คือ ด้านความกระตือรือร้น กับความเฉื่อยชา กล่าวคือผู้ตามที่มีความกระตือรือร้นจะสนใจกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การอย่างเต็มที่ แสดงความสนใจในงานมากกว่าขอบเขตที่ได้รับมอบหมาย มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ชอบแสดงถึงการริเริ่มในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ส่วนผู้ตามที่มีลักษณะตรงกันข้าม คือ มีพฤติกรรมเฉื่อยเมย มีความเกียจคร้านไม่มีความรับผิดชอบต่องานจะทำให้เฉพาะส่วนที่ตนได้รับมอบหมายเท่านั้น ไม่ชอบทำงานเกินกว่าที่ได้รับมอบหมาย และมักปฏิเสธความรับผิดชอบที่มอบหมายเพิ่มขึ้น ปฏิบัติงานตามคำสั่งและคำแนะนำของผู้บังคับบัญชาโดยไม่คิดริเริ่มงานใหม่ ๆ นอกจากนี้ Kelley (2008) ยังได้กล่าวถึงลักษณะของการเป็นผู้ตาม 5 ประการ ได้แก่

1. ผู้ตามแบบห่างเหิน (Alienated follower) เป็นผู้ตามที่ชอบอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์สูง ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์และผ่านอุปสรรคมาก่อน แต่ต่อมาเกิดปัญหากับผู้นำ จึงแสดงพฤติกรรมเฉยเมย ไม่กระตือรือร้น ผู้ตามลักษณะนี้มักจะใช้สติปัญญาที่มีอยู่ในการมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น คอยวิพากษ์วิจารณ์จุดอ่อนขององค์กรและผู้นำตลอดจนบุคลิกของคนอื่น แต่ไม่ยอมเข้าร่วมการแก้ปัญหา

2. ผู้ตามแบบปฏิบัติตาม (Conformist follower) ผู้ตามปฏิบัติตาม เป็นผู้ตามที่มีความกระตือรือร้นในการทำงาน แต่ขาดความคิดสร้างสรรค์ จึงชอบทำตามคำสั่งโดยไม่คำนึงว่างานนั้นจะมีลักษณะอย่างไร และผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไร เรียกผู้ตามแบบนี้ว่า ผู้ตามแบบ “ใช่ครับ (Yes-people)” คือ เห็นด้วยกับผู้นำตลอด สิ่งที่ผู้ตามแบบนี้กังวลมากก็คือ ความขัดแย้ง จึงยอมตามเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ผู้ตามแบบยอมตามนี้เป็นผลที่เกิดจากการบริการแบบเผด็จการ ไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้ตาม ถึงแม้ว่าเดิมนั้นผู้ตามจะเป็นแบบมีประสิทธิผล แต่ถ้าผู้นำมีนโยบายที่เข้มงวดไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้ตาม ผู้ตามก็จะกลายเป็นผู้ตามแบบปฏิบัติตามในที่สุด

3. ผู้ตามแบบเฉื่อยชา (Passive follower) เป็นผู้ตามที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ขาดความคิดสร้างสรรค์ เรียกผู้ตามแบบนี้ว่า ผู้ตามแบบ “แกะ (sheep)” เพราะไม่ชอบรับผิดชอบงาน ทำงานเท่าที่ตนได้รับมอบหมายเท่านั้น ผู้นำต้องคอยตรวจสอบและคุมความก้าวหน้าของงานอย่างใกล้ชิด ผู้ตามจะไม่เสนอความคิดเห็นให้ผู้นำทำหน้าที่คิดอยู่ฝ่ายเดียว พฤติกรรมของผู้ตามแบบนี้ เป็นผลที่เกิดจากการที่ผู้นำใช้วิธีการควบคุมมากเกินไปและใช้การลงโทษเมื่อผู้ตามกระทำผิด

4. ผู้ตามแบบเอาตัวรอด (Pragmatic Survivor follower) ผู้ตามแบบนี้จะมีลักษณะ โดยรวมของผู้ตามทั้ง 4 แบบ คือ ผู้ตามแบบห่างเหิน ผู้ตามแบบปฏิบัติตาม ผู้ตามแบบเฉื่อยชาและผู้ตามแบบมีประสิทธิภาพ ในการที่ผู้ตามจะเลือกใช้แบบใดแบบหนึ่งนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่าควรจะใช้รูปแบบใดที่จะเอื้อประโยชน์แก่ตนและมีความเสี่ยงน้อยที่สุด ผู้ตามแบบนี้มักพบในขณะที่ยังคงอยู่ในระยะเสื่อม ผู้ตามทำงานแบบขาดเป้าหมายที่แน่นอน เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมเพื่อความอยู่รอดของตน

5. ผู้ตามแบบมีประสิทธิภาพ (Effective follower) ผู้ตามประเภทนี้เป็นยอดปรารถนาของทุกองค์กร เป็นผู้ที่มีความสนใจเอาใจใส่ และเต็มใจในการปฏิบัติงานสูง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้องค์กรมีประสิทธิผลเป็นผู้ที่สามารถบริหารตนเองได้ มีความสามารถวิเคราะห์ปัญหาขององค์กรได้ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำงานสูงมีผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร

ดังนั้นการที่จะพัฒนาสังคมไปสู่ความสำเร็จได้จำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่ดีและภาวะผู้ตามที่มีประสิทธิภาพควบคู่กัน ซึ่งแนวคิดภาวะผู้นำสาธารณะแบบใหม่ (New Public Leadership) ว่ามีผู้นำมีภารกิจในการปรับปรุงประสิทธิภาพสังคมและองค์กร พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพผู้ตาม 4 ประการ

1. ผู้นำต้องโอนความเป็นเจ้าของให้แก่ผู้ตาม (Transfer Ownership) หรือโอนความรับผิดชอบให้แก่ผู้ตาม สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงานของผู้ตามโดยการฝึกอบรมให้ความรู้ รวมทั้งปลูกฝังทักษะความเป็นผู้นำและประสิทธิภาพในการสั่งการให้แก่ผู้ตาม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำหรือผู้นำไม่อยู่ปฏิบัติหน้าที่ งานก็สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

2. ผู้นำต้องสร้างสิ่งแวดล้อม (Create Environment) ที่สะท้อนถึงการเป็นเจ้าของสำหรับผู้รับผิดชอบงานแต่ละคน เพื่อกระตุ้นให้ผู้ตามมีความรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงานในขอบเขตความรับผิดชอบของเขาโดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว ผู้นำมีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำโดยปล่อยให้ผู้ตามหาวิธีแก้ไขปัญหาด้วยตนเองบ้าง และควรมีมาตรการป้องกันแก้ไขข้อผิดพลาดไว้อย่างรวดเร็ว ทั้งจะต้องพยายามนำเอาจุดเด่นของผู้ตามแต่ละคนมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างภาวะผู้นำของผู้ตาม

3. ผู้นำต้องเป็นผู้ฝึกสอนผู้ตามในการพัฒนาขีดความสามารถของตนเองให้สูงขึ้น (Coach the Development of Personal Capability) โดยการแนะนำให้ผู้ตามสามารถปฏิบัติงานได้เองและกระตุ้นให้มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาผลการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

4. ผู้นำต้องเรียนรู้อย่างรวดเร็วและส่งเสริมให้ผู้ตามเรียนรู้อย่างรวดเร็ว (Learn Faster) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคสมัยใหม่ทำให้บุคลากรทุกคนต้องมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และพร้อมที่จะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาประสิทธิภาพของสังคมและองค์กร (ปิยะพงษ์ ทองดี, 2561)

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและภาวะผู้ตาม Thach et al. (2006) ได้อธิบายว่าการเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องเลือกผู้ติดตามที่มีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมและองค์กร ได้จับคู่ภาวะผู้นำและภาวะผู้ตาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ และทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามดังนี้

1. ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participating) มีลักษณะการใช้ความคิดและการตัดสินใจร่วมกัน จึงจับคู่กับผู้ตามแบบห่างเหิน (Alienated follower) เป็นผู้ตามที่มีความสามารถ แต่ต้องการความเห็นใจ ความเคารพและความเชื่อใจจากผู้อื่น จึงจะได้รับการยอมรับจากสังคม

2. ภาวะผู้นำเป็นผู้ขายความคิด (Selling) จึงจับคู่กับผู้ตามแบบเฉื่อยชา (Passive follower) ซึ่งเป็นผู้ตามที่ต้องการคำสั่งและคำแนะนำ ด้วยการช่วยเหลือจากผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามแบบเฉื่อยชา สร้างผลผลิตเพิ่มขึ้นและมีกำลังใจเพิ่มขึ้น

3. ภาวะผู้นำแบบผู้บอกให้ทำ (Telling) เป็นผู้นำมักใช้คำสั่งและดูแลติดตามอย่างใกล้ชิดกับผู้ตาม จึงจับคู่กับผู้ตามแบบปฏิบัติตาม (Conformist follower) จะทำให้ทำตามคำสั่งด้วยความตั้งใจ

4. ภาวะผู้นำเป็นผู้กระจายงาน (Delegating) เป็นผู้นำที่มอบภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบและตัดสินใจในงานให้เกิดประสิทธิภาพ จึงจับคู่กับผู้ตามที่มีประสิทธิภาพ (Effective follower) เป็นผู้ตามที่มีประสิทธิภาพสามารถ มีความคิดที่สร้างสรรค์ มีความตั้งใจที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ

ดังนั้นการจับคู่ภาวะผู้นำและภาวะผู้ตามจะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จของการพัฒนาสังคมและองค์กร พร้อมทั้งเกิดประสิทธิภาพต่องานขับเคลื่อนงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ดังตารางที่ 4

ตาราง 4 พฤติกรรมสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับภาวะผู้ตาม

ภาวะผู้นำ	พฤติกรรมผู้นำ	พฤติกรรมผู้ตาม	ภาวะผู้ตาม
ผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participating)	การให้ผู้ตามร่วมตัดสินใจ ในทำให้ผู้ตามท้งเห็น รู้สึกถึงการมีส่วนร่วม และเป็นเจ้าของ	เริ่มเอาใจใส่ในการมี ส่วนร่วมมากกว่าที่ผ่าน มาเปลี่ยนพฤติกรรม จากคนที่ไม่ใช่สมาชิกมา เป็นสมาชิกภายใน	ผู้ตามแบบท้งเห็น (Alienated follower)
รูปแบบผู้นำเป็นผู้ขาย ความคิด (Selling)	อธิบายการตัดสินใจและ ชี้แจงวัตถุประสงค์ เพื่อ ให้ผู้ตามแบบเฉื่อยชา เริ่มทำงาน	ปฏิบัติการคำขอร้อง	ผู้ตามแบบเฉื่อยชา (Passive follower)
รูปแบบผู้นำแบบผู้บอก ให้ทำ (Telling)	บอกรายละเอียด วัตถุประสงค์สิ่งที่คาด หวังมุ่งหวังและดูแล กำกับการทำงานของผู้ ตามแบบปรับตาม	แสดงผลลัพธ์ที่สำคัญ	ผู้ตามแบบปรับตาม (Conformist follow- er)
รูปแบบผู้นำเป็นผู้ กระจายงาน (Delegat- ing)	มอบหมายการตัดสินใจ ความรับผิดชอบต่อ งานที่จะทำให้เกิดผล สำเร็จ	ผลงานที่สำเร็จและ ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ เพิ่มขึ้น	ผู้ตามที่มีประสิทธิภาพ (Effective follower)

ที่มา: Thach et al., (006)

ดังนั้นภาวะผู้นำสาธารณะ (New Public Leadership) ต้องมีวิสัยทัศน์จับต้องได้ด้วยตา กระตุ้น
จิตใจ และฝังอยู่ในวิธีคิดของผู้ตาม (Followership) และมีทักษะการสร้างแรงบันดาลใจ (Passions) จะ
ทำให้ผู้ตามมองเห็นโอกาส ศักยภาพของตนเอง และเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อส่วนรวม แรงบันดาลใจนั้น
เปรียบเสมือนการเติมพลังให้ผู้ตาม (Follower) ได้มีความรู้สึกที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความภาคภูมิใจ
การเสียสละ และการสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม แบ่งออก 3 ประการ

ประการแรก สร้างแรงบันดาลใจในการทำงานของผู้ตาม ชวนให้มองว่า ความสำเร็จของสังคม
องค์กรก็เป็นความสำเร็จของตนเอง เพราะได้มีบทบาท มีส่วนร่วมในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น

ประการที่สอง สร้างแรงบันดาลใจให้ทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการทำงานร่วมกับคนอื่นนับเป็น
ปัจจัยที่สำคัญ เพราะความสำเร็จทุกระดับไม่สามารถดำเนินการเพียงลำพัง หรือ คนเดียวได้ แต่ต้องอาศัย
ความร่วมมือกับบุคคลอื่น หรือ ภาคิสาธารณะที่เกี่ยวข้องร่วมกันสร้างผลลัพธ์ให้เกิดขึ้น

ประการที่สาม สร้างแรงบันดาลใจความผูกพันต่อสังคม เป็นการสร้างความตระหนักและความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การที่ตนเองทำประโยชน์ให้สังคม เช่น การช่วยเหลือ เด็ก คนพิการ คนชรา การบริจาคให้ผู้ประสบภัยต่าง ๆ การปลูกป่า การบริจาคทุนการศึกษา สิ่งเหล่านี้เป็นการช่วยเหลือสังคม ปลูกฝังจิตใจให้เกิดความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ พร้อมทั้งทำให้รู้สึกว่าการที่ตนเองทำได้เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม และเป็นการวางรากฐานสำหรับการพัฒนาสังคมในอนาคต

การพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กระบวนทัศน์การพัฒนามีลักษณะ 3 ประการ **ประการแรก** การพัฒนา มีสาระสำคัญของโลกที่สามและการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรโลก **ประการที่สอง** ความเชื่อที่ไม่มีเงื่อนไขในแนวคิดของความก้าวหน้าและความสามารถในการสร้างสังคม **ประการที่สาม** ความสำคัญของรัฐ (ชาติ) ในฐานะกรอบอ้างอิงเชิงวิเคราะห์และข้อขัดแย้งทางการเมืองและวิทยาศาสตร์ในบทบาทของรัฐ ในการตระหนักถึงความก้าวหน้า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผลที่ตามมาคือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองส่งผลให้วาระของการพัฒนาได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก นักการเมืองและนักบริหารสาธารณะให้ความสำคัญกับนโยบายทางการเงิน นโยบายอุตสาหกรรมและการเกษตร นโยบายสังคม การวางผังเมืองทุกภูมิภาค นอกจากนี้สังคมยังมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมอุตสาหกรรม นำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์สำหรับการพัฒนาในโลกที่สาม เพื่อตอบสนองภาคชนบทให้เข้มแข็ง แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะสังคมทันสมัย แต่สำหรับประเทศกำลังพัฒนาได้ตั้งคำถามว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวสามารถตอบสนองได้หรือไม่ เพราะประเทศกำลังพัฒนามีเศรษฐกิจที่ยังไม่มีเสถียรภาพ ยังไม่สามารถเข้าสู่รูปแบบการเติบโตตามแบบฉบับของประเทศที่พัฒนาแล้วได้ ในประเทศด้อยพัฒนาองค์ประกอบที่ขาดหายไป คือ ทุนและเทคโนโลยี แม้ว่าจะมีที่ดินสำหรับการผลิตแต่ยัง無法เข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น จึงเป็นข้อจำกัดที่ยิ่งในการพัฒนาในภาพรวม (Stathakis, & Vaggi, 2006) ดังนั้นแนวคิดความยุติธรรมทางสังคมจึงได้รับความสนใจจากตั้งแต่ในปี 1970 แต่ยังไม่แพร่หลายมากนัก ส่วนใหญ่เป็นที่นิยมของนักสังคมศาสตร์และนักปรัชญาการเมือง อาจเป็นเพราะแนวคิดได้มีความเกี่ยวข้องกับ ความเท่าเทียมทางสังคม ความเท่าเทียมกันของโอกาสและการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่าทฤษฎีความยุติธรรมได้นำเอาหลักการแนวคิดเกี่ยวกับทุนนิยมเข้าเป็นส่วนหนึ่งด้วย ทฤษฎีทุนนิยมพัฒนาได้ยาก เนื่องจากมีความกังวลเกี่ยวกับปรัชญาการเมืองที่มีการกระจายรายได้และความมั่งคั่งอย่างยุติธรรม ความไม่เท่าเทียมของทรัพยากร สวัสดิการ ซึ่งมีผลทำให้ผู้คนถูกกีดกันออกจากสังคมนี้คือผลของระบบทุนนิยม ดังที่ Amartya Sen ได้อธิบายว่า

โลกาภิวัตน์เป็นทั้งภัยคุกคาม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวิธีการหารายได้และการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม) และเป็นโอกาสอันยิ่งใหญ่ (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้วิธีการใหม่แห่งความเจริญรุ่งเรืองและมั่งคั่ง) ความสามารถของผู้คนในการใช้โอกาสทางบวกนั้นขึ้นอยู่กับว่าพวกเขาไม่ถูกกีดกันจากโอกาสที่มีประสิทธิภาพที่โลกาภิวัตน์เสนอ (เช่น รูปแบบการแลกเปลี่ยนใหม่ สินค้าใหม่ในการผลิต ทักษะใหม่ ๆ ในการพัฒนาเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ เพื่อใช้ เป็นต้น) (Papaioannou, 2014)

ในทศวรรษ 1990 ได้นำแนวทางเสรีนิยมใหม่มาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา จากมุมมองทางสังคม มองว่า ทรานส์แอตแลนติกติก (Transatlantic) ได้แก่ เมืองลอนดอน ตามด้วยโตเกียวและแฟรงก์เฟิร์ต ฮองกง เซี่ยงไฮ้ และสิงคโปร์ การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีต้องส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจโลก ดังนั้นการเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มีความแตกต่างจากศตวรรษที่ 20 อย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากได้พบทวนการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาของประเทศอุตสาหกรรมในทั่วโลก โดยให้ความสำคัญกับประเทศกำลังพัฒนาให้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจร่วมด้วย พร้อมทั้งมุ่งเน้นการพัฒนาแบบพหุนิยมเพิ่มขึ้น โดยการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาระหว่างประเทศในการแก้ปัญหาร่วมกัน ในศตวรรษที่ 21 เกิดปัญหาที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนา คือ การเกิดวิกฤตปี 2008 ของสหรัฐอเมริกาประสบกับวิกฤตหลายครั้ง เช่น การโจมตีการก่อการร้าย 11 กันยายน เรื่องอื้อฉาวขององค์กร Enron และ Anderson พายุเฮอริเคนแคทรีนา วิกฤตสินเชื่อซับไพรม์ (Subprime) และวิกฤตการณ์ทางการเงินเงินสินเชื่อและฟองสบู่สังหาริมทรัพย์ของอเมริกา และอังกฤษส่งผลเกิดวิกฤตทางการเงินและเศรษฐกิจที่ร้ายแรงกว่าครั้งใดนับตั้งแต่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทางการเมืองในตะวันตก Coda สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของศตวรรษที่ 21 ที่เกิดขึ้นหลังวิกฤต 2008 โดยสังเกตว่าการเพิ่มขึ้นของสังคมเกิดขึ้นใหม่ อยู่ได้นานกว่าวิกฤตและให้เหตุผลว่าการพัฒนาพหุนิยมยังคงดำเนินต่อไป (Nederveen Pieterse, 2012)

จะเห็นได้ว่าผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของประเทศพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่อประเทศกำลังพัฒนาอย่างเห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ดังนั้นการพัฒนาในยุคศตวรรษที่ 21 เป้าหมายของการศึกษามุ่งเน้นไปที่ ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเกี่ยวกับประเทศกำลังพัฒนาได้ถูกจัดลำดับอยู่ในความสำคัญ ในปี 1984 สหประชาชาติ (UN) ได้จัดตั้งกลุ่มอิสระ จำนวน 22 คน มาจากประเทศสมาชิกทั้งประเทศกำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้วได้ระบุระยะยาวยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับประชาคมระหว่างประเทศ รายงานของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา The World Commission on Environment and Development : WCED) เรื่อง อนาคตร่วมกันของเรา (entitled Our Common Future) ได้รับการพิจารณาอย่างกว้างขวางว่ามีเป็นกุญแจสำคัญในการนำการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาสู่การเมืองอย่างมั่นคงเวทีการคิด เพื่อการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs) รายงานได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ มากกว่า 24 ภาษา และคำจำกัดความของคำนี้ยังคงเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายและมีการอ้างถึงมากที่สุด เป็นครั้งแรกที่คณะกรรมการได้พิจารณาเกี่ยวกับความกังวลด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาจากมุมมองทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มากกว่าที่จะพิจารณาจากพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว คำแนะนำมุ่งเน้นไปที่การบูรณาการกลยุทธ์การพัฒนาและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและความร่วมมือระดับโลกเพื่อตอบสนองความกังวลด้านสิ่งแวดล้อมที่พึงพาอาศัยกันและโอกาสในการพัฒนาในภาคเหนือและภาคใต้ งานของคณะกรรมการได้ดำเนินการ

เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประชุมด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของสหประชาชาติที่จะจัดขึ้นในอีกห้าปีต่อมา ‘Earth Summit’ ในเมือง Rio de Janeiro ประเทศบราซิล (Brazil) (Rogers et al., 2012)

ในปี 1992 เป็นการประชุมระดับนานาชาติที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมา นอกจากนี้ยังเป็นครั้งแรกที่ผู้นำแห่งรัฐได้รวมตัวกันเพื่อพิจารณาสิ่งแวดล้อม ผู้นำแห่งรัฐหรือรัฐบาล 136 คนและผู้แทนกว่า 8,000 คนเข้าร่วม องค์กรนอกภาครัฐ (NGO) อีก 3,000 แห่งเข้าร่วมในเวทีคู่ขนาน จุดมุ่งหมายหลัก คือ การระบุหลักการของวาระการดำเนินการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต ผลลัพธ์ที่สำคัญคือเอกสาร “วาระที่ 21” ซึ่งให้รายละเอียดประเด็นแนวทางในการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืนภายในต้นศตวรรษที่ 21 การนำการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่การปฏิบัตินั้นถือว่าเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของภาคส่วน กลุ่ม และองค์กรอย่างเต็มรูปแบบ ในธุรกิจและวิทยาศาสตร์ กลุ่มเยาวชนและคริสตจักรภายในชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานระหว่างประเทศตามที่เห็นในอนุสัญญาระหว่างประเทศที่สำคัญจำนวนหนึ่งได้ตกลงกันที่ Rio ซึ่งรวมถึงอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อรับทราบปัญหาที่เพิ่มขึ้นของการใช้ระบบนิเวศอย่างยั่งยืนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากมนุษย์ นับเป็นแง่มุมที่ดีเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมกันในนามของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกและระหว่างคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคตที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนสู่การปฏิบัติ 10 ปีต่อมาผู้นำแห่งรัฐ 104 คนมารวมตัวกันอีกครั้งเพื่อเข้าร่วมการประชุมสุดยอดโลกของสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (WSSD) ในเมืองโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ จุดมุ่งหมาย คือ เพื่อฟื้นฟูในระดับการเมืองสูงสุด ความมุ่งมั่นระดับโลกในการเป็นหุ้นส่วนทางเหนือ-ใต้เพื่อบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน ถูกเรียกว่าเป็น “การประชุมสุดยอดที่ครอบคลุมมากที่สุดจนถึงปัจจุบัน (by far the most inclusive summit to date)” สำหรับวิธีการโครงสร้างวาระที่ 21 ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 มิติทางสังคมและเศรษฐกิจ 8 บท ครอบคลุมความร่วมมือระหว่างประเทศ การต่อสู้กับความยากจน รูปแบบการบริโภค ประชากร สุขภาพ การตั้งถิ่นฐาน สิ่งแวดล้อมบูรณาการ และการตัดสินใจในการพัฒนา

ส่วนที่ 2 การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรเพื่อการพัฒนา 20 บทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมครอบคลุมถึงบรรยากาศ มหาสมุทร น้ำจืดและแหล่งน้ำ การจัดการทรัพยากรที่ดิน การตัดไม้ทำลายป่า การทำให้เป็นทะเลทราย สภาพแวดล้อมของภูเขา เกษตรกรรมแบบยั่งยืนและการพัฒนาชนบท ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและเทคโนโลยีชีวภาพของเสียที่เป็นพิษ อันตราย ของแข็ง และกัมมันตภาพรังสี

ส่วนที่ 3 การเสริมสร้างบทบาทของกลุ่มหลัก 10 บทที่กล่าวถึงบทบาทของสตรี เยาวชน และชนพื้นเมืองในการพัฒนาที่ยั่งยืน บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานท้องถิ่น สหภาพแรงงาน ธุรกิจ นักวิทยาศาสตร์ และเกษตรกร

ส่วนที่ 4 วิธีการดำเนินการ 8 บท สรรวจวิธีจ่ายเงินเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ความจำเป็นในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม บทบาทของการศึกษา การสร้างขีดความสามารถระหว่างประเทศ เครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศ และกระแสข้อมูล

โดยนำกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมประชุมอย่างเป็นทางการมากขึ้น การประชุม (In which more stakeholder groups were brought into formal meetings) รวมถึงการปรากฏตัวที่ใหญ่ขึ้นสำหรับธุรกิจและองค์กรพัฒนา (NGO) อีกมากมายจากประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเป็นตัวแทนของประเด็นสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรมทางสังคม และความรับผิดชอบทางธุรกิจ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เสนอแนวทางใหม่ในการจัดการกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับโลกและ “ความเข้าใจที่กระจายอำนาจมากขึ้นว่าการเปลี่ยนแปลงมาจากไหน (more decentralized understanding of where change comes from)” มีความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับการพึ่งพาซึ่งกันและกันที่ซับซ้อนของการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ความท้าทายทางการเมืองที่ยากลำบากของการพัฒนาที่ยั่งยืน ความกังวลหลักในตอนต้นของศตวรรษที่ 21 คือ ความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่องของระบบสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เมือง Rio แต่ยังรวมถึงการคงอยู่ของความยากจนและหลักฐานของความเหลื่อมล้ำระดับโลกที่กว้างขึ้น (Rogers et al., 2012)

สำหรับการพัฒนาสังคมไปสู่ความยั่งยืนนั้นองค์การสหประชาชาติ ได้อธิบายความสัมพันธ์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 ประการ คือ

1. กำไร คือ การพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มั่นคงซึ่งเอื้อต่ออุตสาหกรรมและลดการว่างงาน
2. ประชาชน คือ การขจัดความยากจน การอำนวยความสะดวกด้านสุขภาพและการศึกษาของมนุษย์
3. โลก (Planet) คือ การปกป้องสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายของสหประชาชาติได้นำเสนอใน เวทีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change Conferences) ในปารีสในปี 2015 โครงการ UN Global Compact ที่รวมกิจกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรที่ใหญ่ที่สุดในโลก 8 เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของสหประชาชาติ เช่นเดียวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (“Sustainable Development Goals: SDGs 2030” 2018) ซึ่งตกลงกันในปี 2018 ทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของความจำเป็นในการตอบสนองอย่างรับผิดชอบต่อรัฐบาล สังคมและธุรกิจในทุกด้านของการดำรงอยู่ของโลก ภาพรวมของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้แก่ การบรรเทาความยากจนและความหิวโหย การปรับปรุงสุขภาพ การศึกษาและความเป็นอยู่ที่ดี การกดขี่ทางเพศและความไม่เท่าเทียมกันอื่น ๆ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ การเข้าถึงน้ำสะอาด การสุขภาพพลานามัย พลังงานหมุนเวียนที่ราคาไม่แพง การบำรุงรักษาและการพัฒนาเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน มาตรการเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ อนุรักษ์และใช้มหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนและจัดการกับความเสื่อมโทรมของที่ดิน และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ แนวทางในการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ยั่งยืน นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐานที่ยืดหยุ่น กลยุทธ์ในการสร้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวทางการบริโภคและการผลิตที่รับผิดชอบต่อสังคม จดมุ่งหมายทั่วไปในการส่งเสริมสังคมที่ยุติธรรม สงบสุข และครอบคลุม และฟื้นฟูความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Sustainable Development) เป้าหมายปี 2018 โดยสรุปการกำหนดเป้าหมายที่ 5P (ผู้คน โลก ความเจริญรุ่งเรือง (แต่เดิมคือกำไร) สันติภาพและความร่วมมือ Targeting the 5Ps (People, Planet, Prosperity Peace and Partnership) ต้องการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ใน ค.ศ. 2030

เพื่อระบุประเด็นความรับผิดชอบหลักที่ส่งผลกระทบต่อขอบเขตและระดับของการดำเนินชีวิตทั้งหมดบนโลกแห่งนี้ (Abdulai et al., 2020)

ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21

การจัดการภาควิชาสาธารณะเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 มาทดแทนหรือมาลดผลกระทบการจัดการภาควิชาสาธารณะแนวใหม่ 1980-1990 การจัดการสาธารณะแนวใหม่ (New Public management : NPM) มีลักษณะการบริหารแบบธุรกิจ และรูปแบบการปกครองเปลี่ยนจากลำดับชั้นไปสู่เป็นแบบธุรกิจ จึงพยายามแสวงหาภาวะผู้นำที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จในเชิงธุรกิจ แต่การเกิดขึ้นของการจัดการภาควิชาสาธารณะ (New Public Governance : NPG) มุ่งให้รัฐดำเนินการแบบเครือข่าย มองความสัมพันธ์เชิงความร่วมมือระหว่างองค์กรไม่แสวงหากำไร หรือ การค้าที่ให้บริการสาธารณะจะทำให้เกิดผลลัพธ์ต่อภาคส่วน โดยผ่านความร่วมมือในการจัดสรรผลประโยชน์การแลกเปลี่ยนข้อมูล การแบ่งปันทรัพยากร คำว่า “การทำงานร่วมกัน” มีการกำกับดูแลสาธารณะแนวใหม่ 2 ประการ ได้แก่ 1. การทำงานร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรระหว่างผู้ให้ทุนและผู้ให้บริการ (องค์กรไม่แสวงหากำไร) 2. ความร่วมมือและความสัมพันธ์กันแบบประสานงานหรือความสัมพันธ์อื่น ๆ การใช้ทรัพยากรร่วมกัน ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาความซับซ้อน (Vinokur-Kaplan, 2017)

การจัดการภาควิชาสาธารณะ (New Public Governance : NPG) มุ่งเน้นการทำงานเพื่อตอบโจทย์สาธารณะ 4 ประการ **ประการแรก** การเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นเกี่ยวกับกฎของระบบราชการไปเป็นการมุ่งเน้นภายนอกที่ตอบสนองความต้องการและความปรารถนาของพลเมือง เส้นทางการปกครองแบบราชการนี้ ไม่ได้ใช้กลไกทางการตลาดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างสรรค์วัฒนธรรมระดับมืออาชีพในด้านคุณภาพและการบริการ **ประการที่สอง** การเสริม (ไม่ใช่การทดแทน) บทบาทของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนด้วยสิ่งต่าง ๆ เน้นการปรึกษาหารือและการนำเสนอความคิดเห็นของประชาชนโดยตรง **ประการที่สาม** การจัดการทรัพยากรภายในรัฐบาล การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัยขึ้น เพื่อส่งเสริมการบรรลุผลมากกว่าที่จะปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างถูกต้องเท่านั้น **ประการที่สี่** การให้บริการสาธารณะอย่างมืออาชีพ เพื่อให้ข้าราชการไม่เพียงแต่เป็นผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตของกิจกรรม แต่ยังเป็นผู้จัดการมืออาชีพที่มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการของพลเมือง (Drechsler, 2009) จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership : NPL) ตามไปด้วย เพราะภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่นั้นมีความสำคัญทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ทำงานเป็นเครือข่าย มุ่งเน้นความร่วมมือ เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ วางเป้าหมาย สร้างค่านิยมร่วมและพัฒนาความเป็นอยู่ดีของประชาชน ควบคู่กับการดูแลสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนภายใต้สังคมที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Sindane, 2011)

ดังนั้นภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องบุกเบิกพรหมแดนแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นเพื่อส่วนร่วม ผู้เขียนขอเสนอหลักการ POJAI เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 หลักการ POJAI เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership)

P: Purposeful ความตั้งใจ คือ พฤติกรรมที่เกิดจากเหตุผลซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านความคิดในเชิงบวก เจตนาที่ดีต่อการกระทำ และความเชื่อมั่นในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ประสบผลสำเร็จ สำหรับภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) นับมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากความตั้งใจนับเป็นแรงบันดาลใจต่อการทำงาน สร้างการคิดบวก มองโลกในแง่ดี เพราะสิ่งเหล่านี้ช่วยให้ทำงานได้อย่างมีความสุข การเผชิญกับปัญหาก็จะสามารถก้าวข้ามไปได้ ขณะเดียวกันความตั้งใจยังนำไปสู่ความอดทนต่อคำพูด การกระทำ การดูหมิ่น และความเครียดที่เกิดจากการทำงาน ฉะนั้นความตั้งใจนับเป็นพลังที่จะสรรสร้างภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) ให้มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญกับอุปสรรค ตลอดจนตั้งใจทำหน้าที่ให้เต็มความสามารถ

O: Output and Outcome คือ การสร้างผลผลิตและผลลัพธ์ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคม เช่น การพัฒนาส่วนสาธารณะกลางเมือง การสร้างพื้นที่สีเขียว การจัดพื้นที่ขายสินค้าและบริการชุมชน เป็นต้น การทำงานของผู้นำจำเป็นต้องให้ตอบสนองความต้องการของประชาชน เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม การเป็นผู้นำต้องสร้างความตระหนักให้ผู้ตาม หรือ ประชาชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคม เรียกว่า Social Change ขณะเดียวกันต้องส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้ตาม หรือ ประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการร่วมกันแก้ไขปัญหาระหว่างกัน เรียกว่า Social Action จากการที่ผู้ตาม หรือ ประชาชนได้มีส่วนร่วม และได้ลงมือ และทำให้เกิดคุณค่าต่อส่วนรวม ทุกคนในสังคมได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน เรียกว่า Social Justice ดังนั้นภาวะผู้นำต้องสร้างพลังการเปลี่ยน (Social Change) ร่วมปฏิบัติการ (Social Action) เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice)

J: Justice ความยุติธรรม คือ การมองเห็นความเท่าเทียมของทุกคนในสังคม ไม่ต้องการให้สังคมเผชิญกับปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ผู้ที่ด้อยกว่า ดังนั้นบทบาทที่สำคัญของภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) เพราะทำให้ผู้ตาม หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับการดูแล เอาใจใส่อย่างเท่าเทียมกัน เช่น การกำหนดนโยบาย การจัดสินค้าและบริการสาธารณะให้ประชาชน ความเป็นผู้นำจำเป็นต้องคำนึงผลตอบแทนที่ทุกคนจะได้รับอย่างความเท่าเทียม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมตามมา เมื่อผู้ตาม หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชา แม้กระทั่งแม้กระทั่งประชาชนได้รับความยุติธรรมแล้วย่อมส่งผลต่อความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี ร่วมแรง ร่วมใจในการทำงานเพื่อส่วนร่วม สิ่งทีภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ควรหลีกเลี่ยงคือ อคติ 4 ประการ

ประการแรก ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบพอ เพราะการขึ้นชอบบุคคลใดบุคคลหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่ม ก็จะทำให้มีความคิดที่จะเอนเอียงเข้าข้าง และให้ค่าตอบแทนมากกว่าบุคคลอื่น หรือ กลุ่มอื่น

ประการที่สอง โทษาคติ คือ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือชิงชัง เพราะไม่ชอบมีผลทำให้ผู้นำสาธารณะมีมุมมองในทางลบต่อบุคคลนั้น กลุ่มนั้น จนส่งผลต่อการทำงานหรือการจัดสินค้าและบริการสาธารณะได้ไม่ดีและไม่เกิดประสิทธิภาพต่อส่วนรวม

ประการที่สาม โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือความลำเอียงเพราะความเขลา การเป็นผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องไม่ลุ่มหลงจนทำให้การทำงานเพื่อส่วนร่วมมีปัญหา ความหลงทำให้เกิดความผิดพลาดทางปัญญา ไม่สามารถมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น อาจส่งผลต่อการบริหารงานในอนาคตได้

ประการที่สี่ ภัยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว โดยการเข้าข้างฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง ที่เกิดจากอำนาจ หรือ อิทธิพล ที่จะอาจจะส่งผลต่อตำแหน่ง หน้าที่การงานของตนเอง ความเป็นผู้นำจำเป็นต้องมีความกล้าหาญทางจริยธรรม ไม่เกรงกลัวอิทธิ หรือ อำนาจที่ไม่ชอบธรรม กล้าเผชิญกับความไม่ถูกต้องที่จะทำให้ส่วนร่วมเกิดปัญหา

ดังนั้นการเป็นภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องมีการวางตนให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ไม่เลือกปฏิบัติเข้าข้างกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพราะการเป็นผู้นำสาธารณะต้องทำงานเพื่อส่วนร่วมเป็นหลัก ยืนหยัดในความถูกต้องชอบธรรม มุ่งผลสัมฤทธิ์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

A: Administration การบริหาร คือ เป็นศิลปะในการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ การบริหารเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ขั้นตอนการทำงาน การระบุบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบการทำงาน และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ดังนั้นภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) ต้องมีทักษะการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management – RBM) เป็นเครื่องมือการบริหารที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อ 1. ความประหยัด (Economy) การใช้ต้นทุนหรือทรัพยากรการผลิตอย่างเหมาะสมและมีความคุ้มค่าที่สุด 2. ประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้ได้ผลงานในระดับที่ สูงกว่าปัจจัยนำเข้า 3. ประสิทธิผล (Effectiveness) ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนั้นภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องมีความรู้ที่หลากหลาย สามารถแบ่งงานให้เหมาะสมกับความทักษะ ความสามารถของผู้ตาม พร้อมทั้งวางรูปแบบการทำงาน ให้คำปรึกษาแนะนำผู้ตามอย่างกัลยาณมิตร เนื่องจากการทำงานจะประสบความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับ 4 ประการ

คือ 1. การบริหารงาน 2. บริหารคน 3. บริหารเวลา 4. การบริหารเงิน มีรายละเอียดดังนี้ **ประการแรก** การบริหารงาน วางแผน จัดการระบบ เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานให้มีประสิทธิภาพ **ประการที่สอง** บริหารคน ใช้คนให้เหมาะสมกับงาน เพื่อเป็นการดัดศักยภาพของผู้ตามมาใช้กับการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพ **ประการที่สาม** บริหารเวลา ต้องกำหนดวันเวลาที่ต้องการบรรลุผลสำเร็จ การจัดการเวลามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงาน **ประการที่สี่** บริหารเงิน การใช้เงินงบประมาณที่เกิดจากภาษีประชาชน ทำให้เกิดความคุ้มค่าต่อสาธารณะมากที่สุด

I: Impression การสร้างความประทับใจ คือ คือ การสร้างให้ผู้พบเห็นรู้สึกประทับใจและอาจจะมีปฏิสัมพันธ์ หรือ ทำงานด้วย ทั้งนี้การสร้าง ความประทับใจต่อผู้พบเห็นไม่จำเป็นต้องมีหน้าตาสวยหล่อเสมอไป แต่จำเป็นต้องมีบุคลิกภาพที่ดี มีเสน่ห์ที่คอยดึงดูดใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น พร้อมทั้งมีกริยาอาการที่แสดงออกด้วยความเป็นมิตรภาพ สีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความสัมพันธ์ที่ดี แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามกาลเทศะ ใช้วาจาคำพูดที่เหมาะสมให้เกียรติผู้อื่น การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่สุภาพ กริยาอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น บุคลิกภาพเปรียบเสมือนภาพลักษณ์ กระทั่งส่องถึงจิตใจที่สื่อผ่านออกมาบนกริยา สายตา คำพูด ได้แก่ 1. การแต่งกาย ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ควรแต่งกายให้สะอาดเหมาะสมกับรูปร่างและบุคลิกภาพของตนเอง ให้มีความเหมาะสมกับสถานที่ 2. การจัดแต่งทรงผม ควรแต่งทรงผมให้เหมาะสมกับรูปร่างหน้าตา ควรเลือกทรงผม สีสผมให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพตนเอง 3. การแสดงออกทางสายตาและแววตา สายตาแววตาเป็นประตูหัวใจ แววตาเป็นการแสดงออกถึงความเป็นมิตร เสริมเสน่ห์แก่ผู้พบเห็น หากมีการสนทนาพูดคุยควรแสดงแววตาที่ทำให้เกียรติสตาบกับผู้ที่พูดคุยด้วยไม่หลบหรือหลีกเลี่ยงการปะทะสายตา การสบตาไม่ใช่การจับจ้องจนทำให้อีกฝ่ายรู้สึกถึงความไม่เป็นมิตร แต่ควรแสดงออกด้วยความรู้สึกเอาใจใส่ และปรารถนาในสิ่งที่จะสนทนาพูดคุยด้วย 4. การเดิน นั่ง และยืน เป็นบุคลิกที่แสดงออกผ่านกริยาอาการ ควรนั่งให้เหมาะสมกับสถานที่ ไม่ใช่ นั่งไขว่ห้าง หรือนั่งเก้าอี้สูงกว่าผู้อาวุโส ซึ่งเป็นการแสดงออกที่ไม่เหมาะสม การยืนไม่ควรยืนค้ำหัวผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส การเดินหากมีผู้ใหญ่ควรโค้งตัวเพื่อเป็นการให้เกียรติ หรือ เป็นการแสดงความเคารพนอบน้อมผู้ที่มีอาวุโส 5. การใช้คำพูดและน้ำเสียง การแสดงออกคำพูดควรให้เหมาะสมกับกาลเทศะ หากมีการไปประชุมสัมมนาร่วมกับผู้บริหาร หรือ ผู้รู้ ควรนั่งฟังข้อมูลให้ครบถ้วน หากมีประเด็นการแลกเปลี่ยนควรพูดด้วยน้ำเสียงที่เป็นมิตรให้เกียรติผู้เข้าร่วมประชุม ไม่แสดงการอวดรู้ หรือ แสดงความเก่งจนทำให้คนอื่นรู้สึกอึดอัดไม่ใหเกียรติ หรือ เป็นบุคคลที่ก้าวร้าว เช่น พูดดูหมิ่น ดูถูก เหน็บแนม ซึ่งเป็นบุคลิกที่จะทำให้ผู้พบเห็นไม่อยากจะสนทนาพูดคุยได้ด้วย (อุทิศ ทาหอม และ สุจิตรา ยางนอก, 2562)

ดังนั้นภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) จำเป็นต้องสร้างความประทับใจต่อผู้ตาม หรือ ผู้ได้บังคับบัญชา เพราะความประทับใจนำไปสู่ความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อผู้นำก็จะทำให้เกิดความร่วมมือของการทำงานต่อสาธารณะ ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องอาศัยหลักการ 4 ประการ คือ ใจเย็น เห็นชอบ ตอบรับ สนับสนุน ดังนี้

1. ใจเย็น ภาวะผู้นำจำเป็นต้องมีความใจเย็น มีจิตใจหนักแน่นไม่โมโหง่าย อดทนต่อสิ่งยั่วยุ หรือ แรงกดดัน การทำงานไม่ต้องตามความต้องการ เช่น คำด่า คำดูหมิ่น การตำหนิ ปัญหาการทำงานของ ผู้ตาม เป็นต้น การเป็นคนใจเย็นมักทำให้ปัญหาต่าง ๆ ดีขึ้น เนื่องจากคนในเย็นจะทำให้มีสติ ค่อย ๆ คิดแก้ปัญหาอย่างมีขั้นตอน สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างละเอียดรอบคอบ ผู้นำที่ใจเย็นมักจะมีสติ ปัญญาตลอดจนสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี สิ่งเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญทำให้เกิดปัญญาอีกด้วย

2. เห็นชอบ เมื่อเห็นผู้ตาม หรือ ประชาชนทำงานที่เกิดประโยชน์ และความคุ้มค่าต่อส่วนรวม ผู้นำต้องกล่าวให้กำลังใจ ชื่นชอบต่อสาธารณะ เพื่อให้ผู้ตาม หรือ ประชาชนได้มีแรงบันดาลใจและมีความรู้สึกว่าการที่ตนเองทำเกิดประโยชน์ต่อสังคม

3. ตอบรับ ผู้นำสาธารณะ เมื่อมีผู้ตามหรือประชาชนเสนอโครงการ กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อ ส่วนร่วมจำเป็นต้องตอบรับ ไม่ควรเพิกเฉยหรือไม่สนใจ เพราะจะทำให้ผู้ตามหรือประชาชนมองว่าการ โครงการ กิจกรรมที่ทำนั้นไม่เกิดประโยชน์ อาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกไม่ดีต่อผู้นำอีกด้วย

4. สนับสนุน เมื่อมีโครงการ กิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม ผู้นำต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้าน ต่าง ๆ เช่น ความรู้ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ เป็นต้น เพื่อเป็นทำให้ผู้ตามหรือประชาชนเห็นว่า ผู้นำให้ความสำคัญโครงการ กิจกรรมที่เกิดคุณค่าต่อสังคม

บทสรุป

สถานการณ์และบริบทของโลกและประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้การพัฒนาทุนมนุษย์จำเป็นต้องมีการกำหนดกรอบแนวคิดและเครื่องมือชุดใหม่ ๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจ และสังคมที่กำลังจะเกิดขึ้นจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างขวางที่สามารถนำพาสังคมไปสู่ ผลสำเร็จได้ ผู้นำสาธารณะแนวใหม่ถูกเสนอเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาสังคม เนื่องจากเป็นบุคคล ทำงานเพื่อส่วนร่วม ได้แก่ ผู้มีส่วนในการกำหนดนโยบายทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี นักการเมือง ข้าราชการ ตลอดจนผู้ที่ทำงานองค์กรสาธารณะทั้งภาครัฐและภาคเอกชนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มุ่งเน้นการสร้างผลผลิตภาพเพื่อส่วนรวมให้รับประโยชน์ หลังจากได้มีการนำแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management : NPM) ที่ได้นำแนวคิดทางธุรกิจมาใช้ในการจัดการภาครัฐ โดยมุ่งเน้น การสร้างความพึงพอใจของประชาชน มองประชาชนเป็นลูกค้า หน่วยงานภาครัฐต้องสร้างตัวชี้วัดเพื่อ การเปลี่ยนแปลง การบริหารงานภาครัฐจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงาน จึงได้แสวงหาผู้นำ สาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) เพื่อมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงองค์กรให้ตอบสนองทิศทาง การพัฒนาประเทศ ภาครัฐจึงพยายามพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะที่เข้มแข็ง มีทักษะการแก้ปัญหาอย่างรอบ ด้าน มีความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ พร้อมทั้งจะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม การทำงาน ของผู้นำจะประสบผลสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องมีภาวะผู้ตามที่ดี มีศักยภาพ คอยสนับสนุน ทำงานตอบสนอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 นั้น ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจ เท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมของสังคมด้วย

พร้อมทั้งการพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง พร้อมทั้งใช้การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นกุญแจสำคัญต่อการพัฒนาสังคมให้เกิดความสุข นอกจากนี้การจัดการภาคีสาธารณะ (New Public Governance : NPG) เข้ามาแทนที่การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management : NPM) บทบาทภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่จึงต้องทำงานแบบเครือข่าย สร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ส่งเสริมให้ประชาชนเป็นพลเมือง เน้นการปรึกษาหารือและการนำเสนอความคิดเห็นของประชาชนโดยตรง การให้บริการสาธารณะอย่างมืออาชีพ ผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) นั้นจึงมีความสำคัญในทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ทำงานเป็นเครือข่าย มุ่งเน้นความร่วมมือ เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ วางเป้าหมาย สร้างค่านิยมร่วม และพัฒนาความเป็นอยู่ดีของประชาชน ควบคู่กับการดูแลสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนภายใต้สังคมที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาบนหลักการ POJAI เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) กับการพัฒนาสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1. P: Purposeful ความตั้งใจ 2. O: Output Outcome ทำงานให้เกิดผลผลิต และผลลัพธ์ต่อส่วนรวม 3. J: Justice ความยุติธรรมทุกภาคส่วน 4. A: Administration บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ 5. I: Impression สร้างความประทับใจต่อผู้ตามหรือประชาชน ดังนั้นภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่นี้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

แนวทางการนำไปใช้

สำหรับแนวทางการการนำบทความวิชาการนี้ไปประยุกต์ใช้ด้านการพัฒนาสังคมนั้น ผู้เขียนได้นำเสนอหลักการ POJAI เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) ในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

P: Purposeful คือ ผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องมีความตั้งใจที่จะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ ตลอดจนมีทัศนคติในทางบวก มีแรงบันดาลใจต่อการทำงาน ตลอดจนการมีความอดทนอดกลั้นความอดทนอดกลั้นต่ออุปสรรคที่จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

O: Output Outcome ผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องมีทักษะการทำงานให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดความตระหนักในคุณและความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาสังคม ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างพลเมืองแห่งการตื่นรู้ เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสิทธิความเท่าเทียมของสังคม

J: Justice ผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องมีทักษะการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ให้เกียรติ เคารพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มองเห็นทุกคนอย่างเท่าเทียม ขณะเดียวกันควรหลีกเลี่ยง อคติ 4 คือ ฐานคติ ความคิด การกระทำที่ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันของสังคม ได้แก่ 1.ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ 2. โทษาคติ ลำเอียง เพราะชัง 3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา 4. ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว

A: Administration ผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องมีทักษะการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ รู้จักการจัดการคน จัดการงาน จัดการเวลา และจัดการเงินให้เหมาะสมกับการทำงาน เพราะหากดำเนินการอย่างสมดุลได้จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

I: Impression ผู้นำสาธารณะแนวใหม่ต้องมีบุคลิกที่สร้างความประทับใจ เช่น หน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความสัมพันธ์ที่ดี แต่งกายสุภาพเรียบร้อยถูกต้องตามกาลเทศะ ใช้วาจาคำพูดที่เหมาะสม ให้เกียรติผู้อื่น การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่สุภาพ กิริยาอ่อนน้อมถ่อมตน บุคลิกภาพเปรียบเสมือนภาพลักษณ์ กระจกที่ส่องถึงจิตใจที่สื่อผ่านออกมาบนกิริยา สายตา คำพูด ภาวะผู้นำสาธารณะแนวใหม่ (New Public Leadership) จำเป็นต้องสร้างความประทับใจต่อผู้ตาม หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะความประทับใจนำไปสู่ความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อผู้นำก็จะทำให้เกิดความร่วมมือของการทำงานต่อสาธารณะ

ข้อเสนอแนะต่อยอดองค์ความรู้จากบทความ

ผู้อ่านควรนำบทความวิชาการนี้ไปใช้ประโยชน์ในนำไปสู่การทำวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางสังคม ภาวะผู้นำทางการเมือง ได้แก่ 1. บทบาทภาวะผู้นำทางสังคมกับการพัฒนาสังคมไทย 2. ภาวะผู้นำทางการเมืองกับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ 3. บทบาทของผู้นำกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม เป็นต้น ทั้ง 3 ประการ ผู้อ่านสามารถไปสู่การศึกษา การวิจัย การเขียนตำรา หนังสือ เพื่อเผยแพร่สู่สังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- ปิยะพงษ์ ทองดี. (2561). ภาวะผู้นำขององค์การสมัยใหม่. *วารสารร่วมพฤษ มหาวทยาลยเกริก*. 36(1), 67-87.
- พระมหาวรพงศ กุลชลโย และธิติวฒิ หนัมนี. (2561). ภาวะผู้นำในการบริหารองค์กรยุค 4.0. *วารสารสมา ศิษย์เก่า มหาวทยาลยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 6(1), 1-13.
- รักเกียรติ หงษ์ทอง และ ธนพงษ์ อุดมทรัพย์. (2559). ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ในบริบทการนำการ เปลี่ยนแปลง. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*. 18(2), 73-87.
- วรวัชร เทียมสุวรรณ วัชรพล วิบูลยศรีน ศิริโรจน์ ผลพันธิน และเหม ทองชัย. (2562). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ศตวรรษที่ 21. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวทยาลยสวนดุสิต*. 15(2), 219-231.
- ศิริรักษ์ บุญพร้อมรักษา คมสันต์ ธีระพีช และวิชุดา จันทรเวโรจน์. (2564). บทบาทของผู้นำยุคใหม่ ที่มีผลต่อการจัดการองค์การบนฐานวิถีชีวิตใหม่. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*. 23(2), 257-266.
- อุทิศ ทาหอม และ สุจิตรา ยางนอก. (2562). แนวทางการพัฒนาเพิ่มทักษะองค์ความรู้สู่การเป็นนักพัฒนา อัจฉริยะ (Smart Developer) ของนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวทยาลยราชภัฏบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวทยาลยราชภัฏบุรีรัมย์*. 14(2), 85-98.
- Abdulai, D., Knauf, O., & O’Riordan, L. (2020). Achieving sustainable development goals 2030 in Africa: A critical review of the sustainability of western approaches. *The Future of the UN Sustainable Development Goals*. 3-44. https://doi.org/10.1007/978-3-030-21154-7_1
- Bjugstad, K., Thach, E. C., Thompson, K. J., & Morris, A. (2006). A fresh look at followership: A model for matching followership and leadership styles. *Journal of behavioural and applied management*. 7(3), 304-319. <https://doi.org/10.21818/001c.16673>
- Blanchard, K., Hersey, P., & Dewey, J. (2001). *Managing of Organisational Behaviour, Leading Human Resources*. 8. Aufl. Upper Saddle River, NJ.
- Brookes, S., & Grint, K. (2010). A New Public Leadership challenge?. In *The New Public Leadership challenge*; (pp. 1-15). Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230277953_1
- Bureau for the Senior Civil Service Ministry of the Interior and Kingdom Relations. (2017). *Vision of Public Leadership the Netherlands Senior Civil Service*. Victoria University of Wellington,
- Buss, T. F., Morse, R. S., & Kinghorn, C. M. (Eds.). (2007). *Transforming public leadership for the 21st century*. ME Sharpe. <https://cplg.sog.unc.edu/publication/transforming-public-leadership-for-the-21st-century/>

- ÇETIN, S. (2012). Leadership in public sector: A brief appraisal. *Dumlupinar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (32). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/is-sue/4774/65749>
- Drechsler, W. (2009). The rise and demise of the New Public Management: *Lessons and opportunities for South East Europe*. Admin., 7, 7. <https://core.ac.uk/download/pdf/280492347.pdf>
- Eppel, E. Hodder, P and Karacaoglu, G. (2019). *New Zealand Public Sector Leadership in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Wellington, <https://cdi.mecon.gov.ar/bases/docelec/oecd/4201121.pdf>
- Kelley, R. E. (2008). Rethinking followership. *The art of followership: How great followers create great leaders and organizations*. 5-16. <https://www.amazon.com/Art-Followership-Followers-Leaders-Organizations/dp/0787996653>
- Klatt, M. H. B. (2001). *THE ENCYCLOPEDIA OF LEADERSHIP A PRACTICAL GUIDE TO POPULAR LEADERSHIP THEORIES AND TECHNIQUES/Murray Hiebert & Bruce Klatt/2001 McGraw-Hill. 2001 McGraw-Hill*. <https://www.amazon.com/Encyclopedia-Leadership-Practical-Theories-Techniques/dp/0071363084>
- Murphy, S. E., & Riggio, R. E. (2003). Introduction to the future of leadership development. *In The future of leadership development* (pp. 27-34). Psychology Press.
- Rogers, P. P., Jalal, K. F., & Boyd, J. A. (2012). *An introduction to sustainable development*. Routledge. <https://www.amazon.com/Introduction-Sustainable-Development-Routledge-Perspectives/dp/0415590736>
- Sindane, A. M. (2011). Values and ethics enter the real world: a framework for public leadership and governance. *Koers: Bulletin for Christian Scholarship= Koers: Bulletin vir Christelike Wetenskap*. 76(4), 751-769. <https://journals.co.za/doi/abs/10.10520/EJC126369>
- Skog, D. A., Wimelius, H., & Sandberg, J. (2018). Digital disruption. *Business & Information Systems Engineering*. 60(5), 431-437. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12599-018-0550-4>
- Vinokur-Kaplan, D. (2017). New Public Governance, Social Services, and the Potential of Co-Located Nonprofit Centers for Improved Collaborations. *In Nonprofit Policy Forum*. 8(4), 445-464 <https://doi.org/10.1515/npf-2017-0040>
- Wankhade, P., & Brinkman, J. (2007). New public management and leadership: Whether there is any contingent relationship between leadership style and performance status: Evidence from an English National Health Service (NHS) Trust. *The Third Transatlantic Dialogue*. May.

แนะนำผู้เขียน

ประเสริฐ แรงค์กล้า

ตำแหน่ง/ตำแหน่งทางวิชาการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
หน่วยงานที่สังกัด: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การศึกษาสูงสุด: Ph.D. Anthropology,
Australian Nation University (ANU)
ความสนใจทางวิชาการ:

- ความเป็นชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- การลี้ภัย การย้ายถิ่น และลักษณะข้ามชาติ
- ศาสนาและความมั่นคงของมนุษย์
- มานุษยวิทยาเศรษฐกิจและการพัฒนา

E-mail: prasertran@gmail.com

จิราภรณ์ ไพโรถื่อน

ตำแหน่ง/ตำแหน่งทางวิชาการ: ผู้ช่วยนักวิจัย
หน่วยงานที่สังกัด: อีสระ
การศึกษาสูงสุด: ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ความสนใจทางวิชาการ:

- แรงงานข้ามชาติ
- สตรีนิยม

E-mail: Jiraphonprai@gmail.com

บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล

ตำแหน่ง/ตำแหน่งทางวิชาการ: อาจารย์

หน่วยงานที่สังกัด:

ภาคสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

การศึกษาสูงสุด:

Ph.D. (Social Sciences), University of Amsterdam

ความสนใจทางวิชาการ:

- ชายแดนศึกษา
- การอพยพย้ายถิ่นศึกษา
- การเคลื่อนย้ายศึกษา
- อาหารและชาติพันธุ์

E-mail:

busarinl@nu.ac.th

อามีนะห์ หลงเดวา

ตำแหน่ง/ตำแหน่งทางวิชาการ: นักศึกษาปริญญาโท

หน่วยงานที่สังกัด:

คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษาสูงสุด:

ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ความสนใจทางวิชาการ:

- วัฒนธรรมศึกษาของกลุ่มชายขอบ
- การวิจัยเชิงคุณภาพ
- ภาษาและวัฒนธรรม
- การให้คำปรึกษา (counselling)

E-mail:

ameenah_lon@lsed.tu.ac.th

ไอยเรศ บุญฤทธิ์

ตำแหน่ง/ตำแหน่งทางวิชาการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
หน่วยงานที่สังกัด: คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การศึกษาสูงสุด: อ.ด. (ภาษาไทย : คติชนวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ความสนใจทางวิชาการ:

- วัฒนธรรมศึกษา
- คติชนวิทยา
- มานุษยวิทยา
- มานุษยวิทยาดนตรี
- ชาติพันธุ์ศึกษา
- การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา

E-mail: iyared.bo@lsed.tu.ac.th

สุนิตย์ เหมนิล

ตำแหน่ง/ตำแหน่งทางวิชาการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์
หน่วยงานที่สังกัด: สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี (บึงกาฬ)
การศึกษาสูงสุด: ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ความสนใจทางวิชาการ:

- การบริหารและพัฒนาท้องถิ่น
- สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

E-mail: sunit@udru.ac.th

อุทิศ ทาหอม

หน่วยงานที่สังกัด:

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

การศึกษาสูงสุด: ปริญญาเอก

สาขาการเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ความสนใจทางวิชาการ:

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรกร
- ผู้ประกอบการทางสังคม
- การวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- อาหารพื้นถิ่น
- เกษตรกรรมยั่งยืน
- การพัฒนาที่ยั่งยืนทางวัฒนธรรม
- ชุมชนเข้มแข็ง

E-mail:

arm.utit.tahom@gmail.com

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศ.ดร.กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์
ศ.ดร.ระพีพรรณ คำหอม
ศ.ดร.วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์
รศ.ดร.นภาพร อติวานิชยพงศ์
รศ.ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์
รศ.ดร.สามชาย ศรีสันต์
รศ.ดร.สุภาวดี ขุนทองจันทร์
รศ.ดร.กิริยา กุลกลการ
รศ.ชานนท์ โกมลมาลย์
ผศ.ดร.ปฐนิกา อภิรักษ์ไกรศรี
ผศ.ดร.ณัฐเดช ชุ่มปลั่ง
ผศ.วีรบูรณ์ วิสารทสกุล
ผศ.ดร.เกศกุล สระกวี
อ.ดร.ธิดารัตน์ ศักดิ์วีระกุล
อ.ดร.มณฑาวดี ครุมีชัย
ผศ.ดร.ภาสกร อินทุमार
ผศ.ดร.นลินี ตันธูนิตย์
ผศ.ดร.วิไลวรรณ จงวิไลเกษม
ผศ.ดร.ทรงชัย ทองปาน
ผศ.ดร.ลินดา เยห์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
คณะเศรษฐศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
คณะศิลปศาสตร์
คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ

ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

ศ.ดร.สุริชัย หวันแก้ว

ศ.ดร.นิติ ภาวครพันธ์

ศ.ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง

รศ.ดร.ปาริชาติ วลัยเสถียร

รศ.พอ.ดร.ถวัลย์ ฤกษ์งาม

รศ.ศุภรัตน์ รัตนมุกข์

รศ.ดร.ศิริณา จิตต์จรัส

รศ.อรุณี วิริยะจิตรา

รศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์

รศ.ดร.ประภาส ปันตบแต่ง

รศ.ดร.วัชรพล พุทธรักษา

รศ.ดร.วัลลภ สุขสวัสดิ์

รศ.ดร.เจษฎา นกน้อย

รศ.ดร. ณัฐฐา วินิจนัยภาค

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

รศ.ดร.พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์

รศ.ดร.ธนศักดิ์ สายจำปา

รศ.ดร.อรัญญา ศิริพล

รศ.ดร.สมชัย ภัทรธนานันท์

ข้าราชการบำนาญ

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ข้าราชการบำนาญ

ข้าราชการบำนาญ

ข้าราชการบำนาญ

ข้าราชการบำนาญ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

คณะรัฐประศาสนศาสตร์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

สาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รศ.ดร.วีระ เลิศสมพร	คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ.ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต	คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รศ.ดร.อดิศร ภู่อสาระ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
รศ.ดร.อุทิศ ทาหอม	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผศ.ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.สมชาย นิลอาธิ	คณะศิลปประยุกต์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผศ.ดร.กัมปนาท บริบูรณ์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.ชลิตา บัณฑุงศ์	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.ชิตตะวัน ชนะกุล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.นาตยา อยู่คง	คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.วราภรณ์ มนต์ไทรเวศย์	คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.วิไลวรรณ เทียงตรง	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.ปรัดถ พรหมมี	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.ดร.ธนพฤษช์ ชามะรัตน์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.ปรีชญานันท์ นักพื่อน	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.พฤษช์ เกาถวิล	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผศ.ดร.จิรัชยา เจียวกิก	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี
ผศ.ดร.มุกดาวรรณ ศักดิ์บุญ	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ประสิทธิ์ ลีปรีชา	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์	คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ปาณิภา สุขสม	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.มานะ นาคำ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ	ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผศ.ดร.เกศรา สุขเพชร

ผศ.ดร.วินัย ผลเจริญ

ผศ.ดร.พิมลพรรณ ไชยนันท์

ผศ.ดร.วัชร ศรีคำ

ผศ.ดร.จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์

ผศ.ดร.กฤษณ์ท แสนทวี

ผศ.ดร.เนตรดาว เกาถวิล

อ.สุทธิดา พลายงาม

อ.ดร.กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์

อ.ดร.กนกพร ต้นวันนะ

อ.อริศรา เหล็กคำ

อ.ดร.ปรีชัย ดาวอุดม

อ.ดร.สุรศักดิ์ เก้าเอี้ยน

อ.ดร.เอกพันธ์ ปิณฑุณิซ

อ.ดร.ชัยพงษ์ สำเนียง

อ.ดร.บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล

คณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยว

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

วิทยาลัยวิจัยนวัตกรรมทางการศึกษา

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร

ลาดกระบัง

วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาควิชาสังคมศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาควิชาสังคมวิทยา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา

มหาวิทยาลัยมหิดล

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2547
“วิพากษ์นโยบายประชาชน” (ฉบับปรับปรุง)

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2548
“สำนึกอาสาในยุคโลกาภิวัตน์”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2548
“ธรรมากับการปกครองท้องถิ่น”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2549
“1 ปี สยามกับการฟื้นฟูชุมชน”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2549
“สร้างสรรค์สุขภาวะชุมชนถั่วหน้า”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2550
“ศักยภาพภาคประชาชนกับคุณภาพชีวิตเมืองและชนบท”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2550
**“หลากหลายชีวิตคนชายขอบ:
ความรู้และความจริง”**

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2551
“อาสาสมัคร: จากชุมชนสู่สังคม”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2551
“พลวัตชุมชน: เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม” “ชุมชน สังคมไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2552

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2552
“40 ปี สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 และ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1
ประจำเดือนมกราคม-ธันวาคม 2553
“งานอาสาสมัครกับการแก้ปัญหาเชิงสันติวิธี”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2554
“ผู้นำจิตอาสาไร้พรมแดน”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2554
“สิทธิคนยากจนในสังคมไทย”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2555
“ถอดบทเรียน “น้ำท่วม” สังคมไทย”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2555
“วัฒนธรรมชนบท การประกอบสร้างและการช่วงชิง
พื้นที่ของการถูกกำหนดนิยาม”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2556
“อาสาสมัคร ชำพรสมแดน”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2556
“ความเป็นอื่นและการพัฒนา”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2557
“รากหญ้า: ส่วนที่ถูกนับ เพื่อที่จะไม่บวม ”

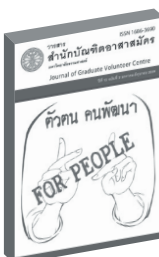
วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2557
“ชุมชนพึ่งตนเองทางออกหรือความฝัน”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2558
“เพศสภาพกับการพัฒนา”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2558
“คสช. คน ชุมชน สังคม ในงานพัฒนา”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2559
“ตัวคน คนพัฒนา”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2559
“รอบรู้ รื้อรอบ ในงานพัฒนา”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2560
“ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร”

วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2560
“งานอาสาสมัครกับการพัฒนา”

วารสารพัฒนศาสตร์
ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561
“เศรษฐกิจ การเมือง การท่องเที่ยว”

วารสารพัฒนศาสตร์
ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2561
“ไทยบอกแผ่นดินไทย”

วารสารพัฒนศาสตร์
ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2562
“โครงการที่หมัก”

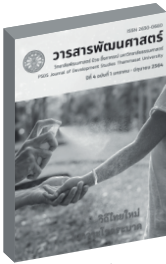
วารสารพัฒนศาสตร์
ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562
“มองชนบทผ่านการเมืองของการพัฒนา”

วารสารพัฒนาศาสตร์
ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2563
“ทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นกับการพัฒนา”

วารสารพัฒนาศาสตร์
ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2563
“ผู้นำรุ่นใหม่ สติธิ การเรียนรู้
การมีส่วนร่วมทางสังคม”

วารสารพัฒนาศาสตร์
ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2564
“วิถีไทยใหม่ ในภาวะโรคระบาด”

วารสารพัฒนาศาสตร์
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2564
“ภูมิทัศน์การเมืองใหม่
สังคมไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง”

วารสารพัฒนาศาสตร์
ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565
“ที่ดิน ทุนมนุษย์ การคุ้มครองทางสังคม”

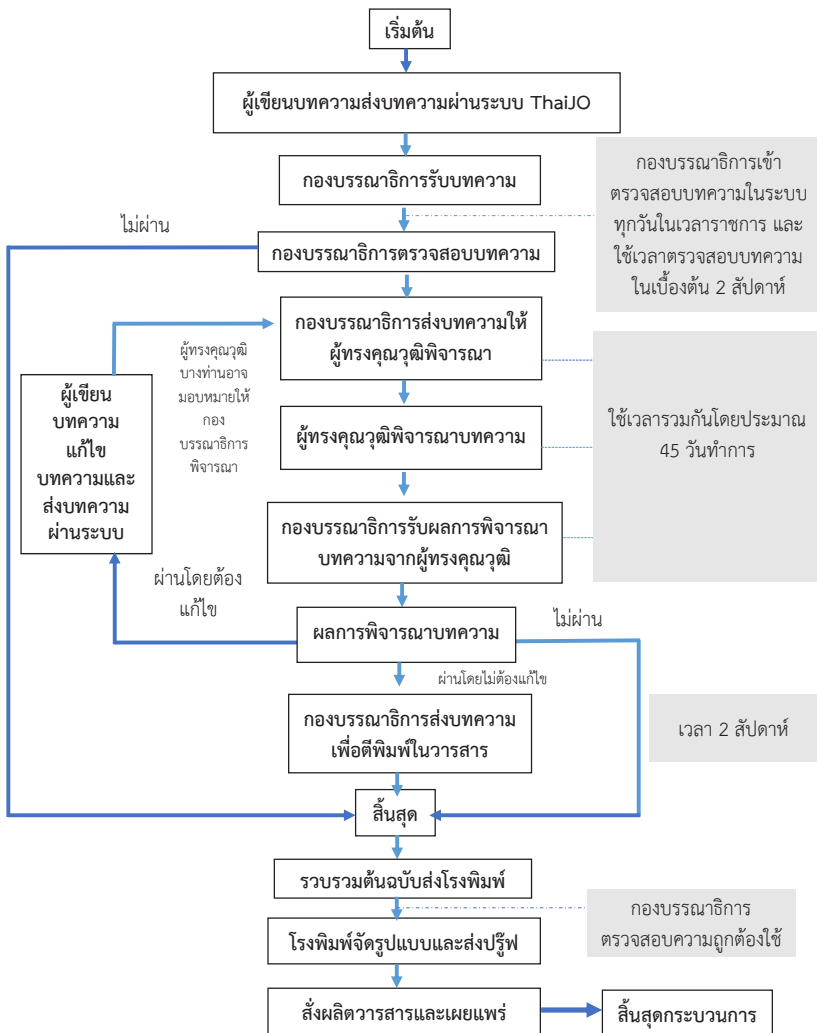
วารสารพัฒนาศาสตร์
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2566

หลักเกณฑ์การเสนอต้นฉบับบทความ

1. การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์

ส่งบทความออนไลน์ได้ที่ Website วารสารพัฒนศาสตร์ www.tci-thaijo.org/index.php/gvc-tu/index ดูขั้นตอนการส่งบทความ (Submission) ได้ที่ https://drive.google.com/file/d/1rY03W1bGlb9q77m4gvZdNeD19mxagx_e/view

2. ขั้นตอนการพิจารณาบทความ

3. ข้อกำหนดการตีพิมพ์บทความ

1) บทความที่เสนอเข้ามาเพื่อขอรับการตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น

2) บทความมีประเด็นหรือแนวคิดที่ชัดเจน มีสาระทางวิชาการที่ถูกต้อง การวิเคราะห์เป็นไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เหมาะสม มีข้อเท็จทางวิชาการ คำนึงว่าอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและเชื่อถือได้ นำเสนอข้อมูลเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์และภาษาทางวิชาการที่ถูกต้องเหมาะสม และมีการอ้างอิงแหล่งที่มาที่เป็นไปตามรูปแบบการอ้างอิงที่วารสารกำหนด

3) ผู้พิมพ์ยินยอมให้กองบรรณาธิการสรรหาผู้เชี่ยวชาญกลั่นกรองโดยอิสระ เพื่อพิจารณาคุณภาพของบทความและสามารถตรวจแก้ไขบทความได้ตามที่เห็นสมควร

4) บทความจะได้รับการกลั่นกรองเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการขั้นต้นและส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (peer-reviewers) จำนวน 3 ท่าน พิจารณาในรูปแบบ Double-Blinded จากนั้นจึงจะส่งผลการประเมินและข้อเสนอแนะกลับไปยังผู้พิมพ์ปรับปรุงแก้ไขส่งกลับคืนวารสารตามเวลาที่กำหนด

5) ทศนะและข้อคิดเห็นในวารสารพัฒนศาสตร์เป็นของผู้พิมพ์บทความ ผู้ประสงค์จะนำข้อความใด ๆ ไปพิมพ์เผยแพร่ต่อไปต้องได้รับอนุญาตจากผู้พิมพ์ และโปรดแจ้งให้ทางวารสารทราบ

4. รูปแบบการเขียนบทความ และการอ้างอิงบทความ

สามารถดาวน์โหลดรูปแบบการเขียนบทความ
และการอ้างอิงบทความ ได้ที่

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/gvc-tu>
หรือ QR Code

5. สำนักงานติดต่อ

กองบรรณาธิการวารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 99 หมู่ที่ 18 ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121

โทรศัพท์ 02-564-4429 เลขานุการกองบรรณาธิการ 087- 6894446

E-mail: psdsjournal.tu@gmail.com

6. สมาชิกวารสาร

ผู้ส่งต้นฉบับบทความเข้ามาพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร จะได้เป็นสมาชิกวารสารโดยอัตโนมัติ และจะได้รับข้อมูลข่าวสารของวารสารก่อนใคร

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ดิจิทัลเดอะวันพรินติ้ง
โทรศัพท์: 095-571-5091
Email: Theoneprinting1@gmail.com

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศูนย์รังสิต โทรศัพท์ 02-564-4440-79 ต่อ 1044 โทรสาร 02-564-4430
ท่าพระจันทร์ อาคารอเนกประสงค์ 1 ชั้น 6
โทรศัพท์ 02-613-3604 โทรสาร 02-613-3605
Website: www.psds.tu.ac.th